

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİYE PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAMUSAL KARAR ALMA SÜRECİNDE
E-DEMOKRASİ UYGULAMALARI VE TÜRKİYE**

Sunay ÇETİN

Danışman
Prof. Dr. Coşkun Can AKTAN

2010

YÜKSEK LİSANS
TEZ/ PROJE ONAY SAYFASI

2007800215

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : Sunay ÇETİN
Tez Başlığı : Kamusal Karar Alma Sürecinde E-Demokrasi Uygulamaları ve Türkiye

Savunma Tarihi : 18.10.2010
Danışmanı : Prof.Dr.Coşkun Can AKTAN

JÜRİ ÜYELERİ

<u>Ünvanı, Adı, Soyadı</u>	<u>Üniversitesi</u>	<u>İmza</u>
Prof.Dr.Coşkun Can AKTAN	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Doç.Dr.Dilek DİLEYİCİ	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Yrd.Doç.Dr.Lale ALKİNOĞLU	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	

Oybirliği
Oy Çokluğu ( )

Sunay ÇETİN tarafından hazırlanmış ve sunulmuş "Kamusal Karar Alma Sürecinde E-Demokrasi Uygulamaları ve Türkiye " başlıklı Tezi (X) / Projesi ( ) kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Utku UTKULU
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Kamusal Karar Alma Sürecinde E-Demokrasi Uygulamaları ve Türkiye**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../.....

Sunay ÇETİN

İmza

ÖZET
Yüksek Lisans Tezi
Kamusal Karar Alma Sürecinde E-Demokrasi Uygulamaları ve Türkiye
Sunay ÇETİN

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Maliye Anabilim Dalı
Maliye Programı

Sanayi devriminin uzun yıllar şekillendirdiği toplumsal ve siyasi yapı, 20. yy ile birlikte bilgi toplumu ışığında köklü değişikliklere uğramıştır. Bu değişikliklerden en önemlisi, mevcut karar alma sürecinin talepleri yanıtlayamıyor olması, zaman ve mekân kısıtlamalarının katılımın önünde engel olması ve temsili demokrasinin içinde bulunduğu krizdir.

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki değişimin yaşamın her alanını sarmasıyla, ülkeler idari yapılanmanın işlevsel süreçlerinde yeniliklerden faydalanma yoluna gitmişlerdir. Devlet ve kurumlarının, kamusal hizmetlerin başına bir “e” harfinin eklenmesi ile karşımıza çıkan elektronik devlet uygulamaları, katılımcı demokrasi arayışlarına yanıt olarak demokrasi sürecine de yansımıştır.

E-demokrasi, yeni bir demokrasi biçimi değildir; demokrasinin daha katılımcı, daha şeffaf, hesap verilebilir bir yapıya kavuşmasında önemli rol üstlenmiş bir tamamlayıcı niteliğindedir.

Türkiye, devlet ve kurumlarında bilgi iletişim teknolojilerini 1990’ ların sonunda kullanmaya başlamıştır. Şeffaf yönetim, katılım, hesap verilebilirlik gibi kavramlar ülkemizde de günden güne önem kazanmışlardır. Devletler, karar alma sürecinde bu hususlara ulaşmak adına teknolojik gelişmelerden faydalanmak için teknoloji kadar iyi bir de demokrasi bilincine ihtiyaç duymaktadırlar. Bu nedenle, ülkeler yalnızca teknolojik altyapı kurma değil, katılımı teşvik etme, dijital bölünmeyi azaltma, herkesin internete erişebileceği düzeyde az maliyetle hizmet sunma yollarını aramaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: 1) Kamu Ekonomisi, 2) Kamusal Karar Alma Süreci, 3) Demokrasi, 4) Bilgi İletişim Teknolojileri, 5) Elektronik Demokrasi

ABSTRACT

Master Thesis

E-Democracy Applications in Public Decision-Making Process and Turkey

Sunay ÇETİN

**Dokuz Eylül University
Institute of Social Sciences
Department of Public Finance
Public Finance Program**

The social and political structure, which had been shaped by the industrial revolution in a long time period, had experienced fundamental revisions with the illumination of the 20th century's info-society. Insufficiency in decision making process, decrease in participation rate because of time and place restrictions and the crisis of representative democracy is the underlying causes and premising results of these changes.

Countries have started to benefit innovations in the governmental process when the development of information and communication technologies (ICTs) encircled all fields of life. Electronic government implementations have had a place in literature with government, its institutions and public services have an “e” letter in front of them. And so it has started to be seen in democracy process as an answer to the research of participatory democracy.

E-democracy is not a new democracy type. It’s like a complement that has an important role on more participatory, more transparent and accountable democracy.

Turkey has started use ICTs in the government and its institutions in the late 1990s. The concepts like transparent management, participation, accountability have been more important in our country day by day. Governments need a good democracy awareness as much as technology to reach these matters in decision making process. Because of this, governments deal with not only technological infrastructure, but also encouraging participation, reducing digital divide, supplying services with lower costs that everyone can reach the internet.

Keywords: 1) Public Economy, 2) Public Decision-Making Process, 3) Democracy, 4) Information and Communication Technologies, 5) Electronical Democracy

KAMUSAL KARAR ALMA SÜRECİNDE E-DEMOKRASİ UYGULAMALARI VE TÜRKİYE

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
YEMİN METNİ.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	x
TABLOLAR LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAMUSAL KARAR ALMA SÜRECİ.....	6
1.1. Devlet Kavramı	6
1.2. Devlet Faaliyetlerini Etkileyen Düşünce Akımları.....	14
1.2.1. Merkantilizm	14
1.2.2. Liberalizm	15
1.2.3. Sosyalizm	16
1.2.4. Keynesyen İktisat	17
1.2.5. Keynes Sonrası Yaklaşımlar	17
1.3. Kamu Ekonomisi.....	19
1.4. Kamusal Karar Alma Süreci	22
1.4.1. Siyasal Sürecin Yapısı	23
1.5. Demokrasi Biçimleri	24
1.5.1. Doğrudan Demokrasi	24
1.5.2. Yarı Doğrudan Demokrasi	24
1.5.3. Temsili Demokrasi	25

1.5.3.1. Temsili Demokrasilerde Oylama - Seçim Mekanizmaları.....	26
1.6. Demokrasilerde Kamusal Karar Alma Süreci Aktörleri.....	26
1.6.1. Seçmenler.....	27
1.6.2. Çıkar ve Baskı Grupları.....	28
1.6.3. Siyasal Partiler.....	28
1.6.4. Bürokrasi.....	29
1.7. Kamusal Karar Alma Sürecinde Etkileşim.....	30
1.8. Kamusal Karar Almada Etkinliği Azaltıcı Faktörler.....	33
1.8.1. Temsil ve Oylama Davranışları.....	34
1.8.2. Baskı ve Çıkar Grupları.....	35
1.8.3. Oy Ticareti.....	35
1.8.4. Bürokrasi.....	36
1.8.5. Seçim Ekonomisi.....	36
1.9. Kamusal Karar Alma Sürecinde Katılım ve Enformasyon Sorunları.....	36

İKİNCİ BÖLÜM

2. E-DEMOKRASİ.....	40
2.1. E-Devlet.....	42
2.2. Demokrasi.....	45
2.2.1. Demokrasi Kavramı.....	45
2.2.2. Demokrasinin Temel Unsurları.....	46
2.2.2.1. Özgürlük.....	46
2.2.2.2. Eşitlik.....	47
2.2.2.3. Halk Yönetimi ve Çoğunluk İlkesi.....	47
2.2.3. Demokrasinin Gelişimi - Sanayi Toplumundan Bilgi Toplumuna Geçiş Sürecinde Demokrasi.....	47
2.3. E-Demokrasi.....	52
2.3.1. Yeni Bir Demokrasi Biçimi mi, Mevcut Demokrasinin İyileştirilmesi mi?.....	54
2.3.1.1. Demokrasi Modelleri ve BİT Kullanımı.....	56
2.3.2. BİT ve Demokratikleşme.....	60

2.3.2.1. Yeni Teknolojilerin Demokratikleşme Açısından Sunduğu İmkânlar	63
2.3.3. E-Demokrasi Araçları	66
2.3.3.1. E-Katılım.....	68
2.3.3.2. E-Müzakere.....	72
2.3.3.3. İnternet Üzerinden Yürütülen Siyasal Kampanyalar ve Siyasal Parti Faaliyetleri	74
2.3.3.4. E-Lobicilik	77
2.3.3.5. E-Oylama	78
2.3.4. Kamusal Karar Alma Süreci Aktörlerince E-Demokrasi Araçlarının Kullanımı	84
2.4. E-Demokrasiye Yönelik Eleştiriler	89
2.4.1. Uzaktan Kumandalı Demokrasi	90
2.4.2. Dijital Bölünme.....	92
2.4.3. Aşırı Enformasyon	93
2.4.4. Ulus Devletlerin Güçsüzleşmesi	94
2.4.5. Gözetlenen Toplum, Akvaryum Toplumu, Dijital Hapishane	95

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DÜNYADA VE TÜRKİYE’ DE E-DEMOKRASİ UYGULAMALARI.....	99
3.1. İsveç	103
3.2. Kanada	106
3.3. ABD	109
3.3.1. 2000 Başkanlık Seçimleri ve “Web White and Blue 2000” Projesi	109
3.3.2. Minnesota Deneyimi	111
3.3.3. Kaliforniya Akıllı Toplumlar Projesi “California Smart Communities”.....	112
3.4. AB	113
3.5. Türkiye’ de E-Demokrasi Uygulamaları.....	115
3.5.1. Türkiye’ de Bilişim Adına Yapılan Çalışmalar	116
3.5.2. BİT Kullanımında Mevcut Durum.....	119
3.5.3. E-Devlet Kapısı.....	121
3.5.4. Sivil Toplum Kuruluşları ve BİT Kullanımı	122

3.5.4.1. Arı Grubu Hareketi	122
3.5.4.2. Genç Siviller	122
3.5.5. Yerel Demokraside BİT Kullanımı ve Belediyeler.....	123
3.5.5.1. İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Beyaz Masa uygulaması.....	124
3.5.5.2. Gaziantep Büyükşehir Belediyesi	124
3.5.5.3. İzmir Büyükşehir Belediyesi.....	125
3.6. Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Türkiye’ de Karar Alma Süreci Açısından Gerekliliği ve Öneriler	126
3.6.1. Öneriler	129
3.6.1.1. Toplumsal Katılım ve Ulusal İrade.....	131
3.6.1.2. İnternet Okuryazarlığının Artırılması	132
3.6.1.3. Hukuki Altyapı.....	132
3.6.1.4. Bilgi Güvenliğinin Sağlanması	133
3.6.1.5. Teknolojik Altyapı	134
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	136
KAYNAKÇA.....	141

KISALTMALAR

a.g.ç.	Adı Geçen Çalışma
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.r.	Adı Geçen Rapor
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BDİ	Bilgisayar Dolayımı İletişim
BİT	Bilgi İletişim Teknolojileri
Çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
Ed.	Editörler
ICT	Information and Communication Technology
İ.Ö.	İsa' dan Önce
İT	İnternet Teknolojisi
MERNİS	Merkezi Nüfus İdare Sistemi
TODAİE	Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü
UK	United Kingdom
USA	United States of America
VEDOP	Vergi Dairesi Otomasyon Projesi

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: İki Boyutuyla Altı Demokrasi Modeli	57
Tablo 2: Vatandaş Katılımı ve e-Demokrasi Araçları.....	67
Tablo 3: Çeşitli Siyasi Partiler ve Web Sitelerinden Sundukları Online Hizmetler .	75
Tablo 4: BİT Kullanımının Farklı Ülkelerde Kimi Başarılı Örnekleri	101
Tablo 5: Ülkelere göre e-devlet okuryazarlığı	103
Tablo 6: Dünyada İnternet Kullanımı (2009 yılı)	120
Tablo 7: Türkiye’ de İnternet Kullanımın Nüfusa Oranı	120

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Kıt Kaynaklarla İnsan İhtiyaçlarının Karşılanması	20
Şekil 2: Siyasal Sürecin Yapısı.....	23
Şekil 3: Siyasal Sürecin Unsurları Arasındaki Etkileşim	32
Şekil 4: e-Devlet Yapısı.....	43
Şekil 5: İdari Teşkilat Üçgeni.....	54
Şekil 6: e-Demokrasi Senaryo Diyagramı	60
Şekil 7: Akıllı Kart ve Oylamanın Akışı	80

GİRİŞ

Kamu ekonomisi, özel mal ve hizmet üreten piyasa ekonomisinin yetersiz kaldığı alanda kamusal ihtiyaçları giderecek mal ve hizmetleri üretmektedir. Kamusal mal ve hizmetlerin ne miktarda nasıl üretileceği piyasa koşulları ile belirlenmemektedir. Bu durumun oluşmasında kamusal malların özellikleri etkili olmaktadır. Kamusal mal ve hizmetler faydası tüm topluma yayılan mal ve hizmetlerdir, bu nedenle faydaları bölünemez. Toplumda herhangi bir birey veya kesimin bu malların tüketiminden mahrum edilmesi söz konusu olmamaktadır. Bu nedenle piyasa ekonomisinde olduğu gibi fiyatlandırılmaları mümkün değildir. Ancak vergilendirilmektedirler. Kamusal mal ve hizmetlerin fiyatlandırılmaması, pazarlanamaması, bölünememesi ve tüketiminde dışlamanın söz konusu olmaması gibi özellikleri neticesinde, üretim miktarı ve finansman yöntemleri, siyasal süreç içerisinde alınan siyasal kararlarla belirlenir.

Kamusal mal ve hizmetlere yönelik kararlar, toplumdan ve sistemin kendi içerisinden gelen taleplerin belirlediği kararlardır. Bu kararların alınması süreci, “kamusal karar alma süreci” olarak adlandırılmaktadır. Mevcut siyasal sistemin yapısı ne olursa olsun, kamusal mal ve hizmetler bu siyasi yapı içerisinde şekillenir. Şöyle ki, halkın egemenliğinden söz ettiğimiz bir demokrasi değil de bir diktatör veya egemen sınıfın hâkimiyeti söz konusu olsa dahi, kamusal mal ve hizmetlerin üretimi siyasal bir süreçtir. Hiçbir kimseyi dışlamadan tüm toplumun yararına yönelik olarak sunulan kamusal mal ve hizmetlerden bahsettiğimiz için bu mal ve hizmetlere yönelik alınan kararlarda toplum tercihlerinin yansıtılması oldukça önemlidir. Buna en uygun sistem ise demokrasidir. Demokrasi halk egemenliğinin olduğu, halkın kendi kendisini doğrudan veya seçtiği temsilciler vasıtasıyla yönettiği bir sistemdir. Demokrasilerde bu siyasal süreç, siyasi partilerin, seçmenlerin, baskı ve çıkar gruplarının ve bürokrasinin şekillendirdiği bir süreçtir.

İlk olarak Antik Yunan’ da uygulama alanı bulan demokrasi fikri, 2000 yıldan uzun bir süre boyunca, monarşi, oligarşi, aristokrasi gibi siyasi sistemlerle mücadele edememiştir. 17. yüzyıl Sanayi devrimi ile birlikte Locke ve Montesquieu’ nun da içinde bulunduğu aydınlanma hareketleri sırasında, modern temsili

demokrasinin de temelleri atılmıştır. Modern demokrasilerde, halkın katılımı teoride var olsa da, karar alma işlemi, temsilci adını verdiğimiz, halk tarafından seçilmiş bir gruba aittir. Vatandaşlar, yalnızca seçim dönemlerinde oy kullanarak yöneticilerin seçilmesi işlemini gerçekleştirirler.

Fakat 20. yüzyıla geldiğimizde yavaş yavaş temelleri atılan bilgi toplumu aynı zamanda sanayi toplumundaki karar ve uygulamalarla ilgili kimi zorluklar da getirmektedir. Şöyle ki, sanayi toplumundaki geleneksel planlama ve yürütme, toplumsal hayattaki temponun hızlı yükselişi nedeniyle, gereksinimleri karşılayamaz olmuştur. Bilgi edinme buna en temel örnek olarak gösterilebilir. Gün geçtikçe bilgiler, yeni bilgiler doğurmaktadır. Bu durum, eğitim sisteminden, askeri alandaki gelişme ve gereksinimlere, sağlığa kadar birçok alanı etkilemiştir. En basit biçimde, askeri alandaki bir ilerleme ile yeni silahların kullanılması, tıpkı kelebek etkisi gibi daha önce rastlanmamış hastalıkların ortaya çıkmasına neden olarak sağlık alanında yeni gelişmelere, araştırmalara ve yeni ilaçlara gereksinimi artırmaktadır. Bu gereksinme ise, eğitim alanında ilerlemeleri ve deneyleri, yeni buluşları gerekli kılmaktadır. Mevcut yapılanma bu alanlarda oldukça yetersiz kalmıştır. Zira dünya, gün gittikçe daha da durağan olmayan, karmaşık ve olaylı bir hale gelmektedir. Uzun yıllar ülkelerin yapısını, ekonomiden sosyal hayata kadar etkilemiş temel ideolojiler yerini küçük, yerel, değişken ve karmaşık düşünce yapılarına bırakmaktadır. Bilgi iletişim teknolojileri tüm bu değişimde göz ardı edilemez bir rol oynamaktadır. Ancak ironik olan ise, bilgi iletişim teknolojilerinin, bir yandan bu durumun ortaya çıkmasına neden olması ya da en azından bir parçası olması, aynı zamanda da bu durumun getirdiği zorlukları hafifletmek için en etkili çözümün de yine kendisinin olmasıdır.

İnsanlar bugün gündelik hayatın işleyişi açısından gerekli olan işlemlerin her birini sanal ortamda da gerçekleştirebilecek durumdadır. Fatura ödemelerini internette gerçekleştirebilmekte, gazeteyi bir web siteden okuyabilmekte, istediği müzik veya filme yine internet aracılığı ile ulaşabilmekte, resmi web siteleri aracılığıyla kamusal bilgiler edinebilmektedir. Ve bunlar daha önce tarım toplumunda, sanayi toplumunda yaşanmış değişimlerden çok daha hızlı ve köklü değişimleri getirmektedir. Toplumsal ilişkiler de bu düzlemde yeniden şekillenmektedir. Örgütlenmeler daha küçük çaplı ancak daha geniş bir alanda

gerçekleşebilmektedir. Dünyanın birbirine uzak noktalarında kişiler zevk ve ideolojilerine göre birlik olabilmektedir. Devletler de bu değişimin bir parçası olarak kurumsal, yönetsel düzenlemelere gitmektedirler. Kamusal hizmetlerin sunumunda BİT uygulamalarını kapsayan yeni yöntemler geliştirilmesi, şeffaflık arayışlarına yönelik olarak faaliyetlerin raporlanarak kamuya açık bir hale getirilmesi bu değişimlerin kamu yönetimindeki yansımalarıdır.

Yöneten ve yönetilen kesimler arasındaki ilişki, teknolojik gelişmeler ve bilgi teknolojilerindeki ilerleme, bunların toplumsal yapıyı da derinden etkilemiş olması, kitlesel hareketlerin yerini daha bireysel daha küçük çaplı aktivitelerin alması ve daha birçok sosyal, ekonomik ve kültürel değişim ile yeni bir boyut kazandırmıştır. Yeni yönetim anlayışı olarak ifade edilen “yönetişim” kavramı, devlet merkezli yönetim yerine toplum merkezli ve yapabilir kılma stratejisini esas almaktadır. Yönetişim, yönetim süreci içinde yer alan tüm tarafların uzlaşısı üzerinde temellenmiş kuralların, yine bu tarafların sürece etkin ve sürekli katılımıyla uygulanabilir olması anlamına gelmektedir. İdarecilerin giriştiği yönetişim çabaları gerek yerel, bölgesel, ulusal gerekse uluslararası alanda destek görmektedir. Yönetişim çabaları; katılımın artırılması, değişimin hızlandırılması, çıktıya önem verilmesi, toplum tarafından sahiplenilmesi şeklinde olup sivil yönü daha güçlü olan uygulamalardır.

Ve tüm bu değişim anlayışlarıyla devlette bugün her bir kurumun bir de elektronik ortamdaki yansımaları doğmuştur. “e-devlet”, “e-vatandaş”, “e-hizmet” gibi gelişmeler bu değişim sürecinde aranan yanıtlar olarak karşımıza çıkmıştır. Tüm bu değişimlerle birlikte sistemler artık, kişisel otonomiye garanti altına alan, kültürel çeşitliliği artıran, azınlıkları koruyan, sosyal adaleti sağlayan ideal bir sistem olma eğilimindedir. Bu aşamada en önemli payı ve sorumluluğu demokrasi almaktadır. Bilgi iletişim teknolojilerinin demokrasi üzerinde iki etkisi bulunmaktadır. Mevcut yapı ile oynamadan siyasal sistemdeki mevcut kusur ve başarısızlıkları doğrulayacak fonksiyonlar sunmak. Ayrıca temsili demokrasinin daha geniş bir katılımı ile devamını

sağlayan yenilikler sunmaktadır¹. Bu etki ile karşımıza “elektronik demokrasi” kısaca “e-demokrasi” kavramı çıkmaktadır.

E-demokrasi, demokratik sürecin işleyişi açısından gerekli olan faaliyetlerin bilgi iletişim teknolojilerinin geliştirdiği stratejilerle yürütülmesidir. Böylece kamusal karar alma süreci aktörleri (seçmenler, baskı ve çıkar grupları, siyasi partiler, bürokrasi) bilgi ve iletişim teknolojilerinin geliştirdiği olanakları kullanırlar. E- demokrasi öncelikle, vatandaşlara karar alacakları konularda bilgiye ulaşmalarına, bilgi toplamalarına ve paylaşımlarına geniş ölçüde olanak sağlar. Sonrasında vatandaşlara kamusal meseleleri tartışma imkânı verecek müzakereci ortamlar sunar. Son olarak eleştirel bir fonksiyonu vardır. Tüm bunlar esasında günümüz demokrasisinde aranan özelliklerin uygulanabilirliği, hayata geçirilebilirliği üzerine yapılan çalışmalardır. Zira günümüz demokrasisi, seçme ve seçilme hakkından öte, erişim ve katılımı eşitlik, tartışma ve fikir beyanı hakkı gibi hakları gerekli kılan bir toplumsal yapı içerisinde varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla günümüz kamusal karar alma süreci katılımcı bir yapıyı gerektirmektedir. Katılımcı bir karar alma süreci ise, iletişim, kolektif müzakere ve grup kararlarını öne çıkarmaktadır. İnternet müzakere, fikir paylaşımı, bilgi edinme imkânları tanıyan ortamlara sahiptir. e-Forum, e-müzakere, e-oylamalar, e-anketler vatandaşların siyasilere ulaşabilmesini sağlayan, birbirleriyle ve siyasi parti ve adaylarla, yönetenlerle iletişime geçtikleri ortamlardır.

Kamu hizmetlerinde BİT’ lerin kullanımının kimi sorunları da vardır. Bunların başında, genel olarak İT kullanımının ülkeler, bölgeler ve gelir düzeyine göre dağılımının adaletsiz oluşu gelmektedir. Dijital bölünme adıyla anılan bu sorunun üstesinden ülkelerin ve sivil toplum kuruluşlarının yürüteceği çalışmalar gelebilecektir. İnternetin yeni coğrafi alanlara yayılması, internet okuryazarlığını artırma adına kurs ve seminerler yürütülüp internet kafeler açılması gerekmektedir. Mahremiyet, güvenlik ve bilgi yönetimi gibi sorunlar da BİT kullanımının her alana yayılması ile ortaya çıkmış sorunlardır. Bu sorunlar da devletlerin güçlü yazılımlar ve yasal düzenlemeler aracılığıyla mücadele ettikleri sorunlardır.

---

¹ Michel CATINAT ve Thierry VEDEL, “Public Policies for Digital Democracy”, **Digital Democracy Issues of Theory and Practice**, Ed. Kenneth L. HACKER ve Jan van DIJK, First Published, Sage Publications, London, 2000, ss. 184-185.

Küreselleşme ile de paralellik gösteren ve küreselleşmenin temel dayanağı olan bilgi iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin toplumsal hayatı, başta ekonomik, siyasi, kültürel olmak üzere birçok alanda etkilemesi teknolojiyi bir rekabet alanı haline getirmiştir. Teknolojik açıdan ileri düzeyde olan ülkeler, bilgi toplumu olgusuna daha kolay ayak uydurmuş ve hatta uluslararası rekabette birkaç adım öne geçmişlerdir. Artık teknoloji bir rekabet unsuru halini almışlardır. Türkiye bu rekabet ortamında teknoloji üretmeyen bir ülke olarak gerilerde bulunmaktadır. Demokrasinin giderek daha katılımcı bir yapıya büründüğü, dünya ülkelerinin de buna birbiri ardına uyum sağlamaya gayret ettiği bir zamanda Türkiye' nin de buna ayak uydurma açısından gerekli donanımına erişmekten başka çaresi kalmamaktadır. “e-devlet” gibi bilgi teknolojilerinin kamu hizmeti sunumunda yaygın kullanımına dayanan bir düzenlemeden ziyade yüksek katılımı amaçlayan bir e-demokrasi sürecinin gerekliliklerini yerine getirecektir.

Dünya üzerinde uzak noktalarda, bireyler birbirlerinden haberdar olmakta, örgütlenebilmekte, kamu kesimi organlarına şikâyetlerini bir maliyete katlanmadan iletebilmekte ve hatta anında cevap alabilmektedirler. Gelişen teknolojinin her alanda olduğu gibi siyasi alanda da yol açtığı bu dönüşüm, ucu belirsiz bir değişim sürecinin başlangıcı olup eskisinden çok daha baş döndürücü hızla değişecek, gelişecek bir yapının habercisi olmaktadır.

Bu çalışma kapsamında kamusal karar alma sürecinde teknolojik değişikliklere ve bu değişikliklerden nasıl faydalandığına değinilmiştir. Çalışmada son olarak çeşitli ülkelerde e-demokrasiye yönelik atılmış adımlar, uygulamalar incelenmiştir. Türkiye kısmında, Bilgi iletişim teknolojilerinin kullanımı açısından dünyada nerde olduğumuza bakılarak kamusal alanda elektronik değişiminin ne düzeyde olduğu irdelenmiştir. Bundan yola çıkarak, kamusal karar alma sürecindeki eksiklik ve gereksinimlerin elektronik araçlarla nasıl giderilebileceğine yönelik olarak çeşitli öneriler değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAMUSAL KARAR ALMA SÜRECİ

İhtiyaçlar, özel ve kamusal (toplumsal) ihtiyaçlardan oluşur. Özel ihtiyaçlar; insanların yemek, içmek, barınmak ve eğlenmek gibi varlıklarını sürdürebilmek için gidermek zorunda oldukları kişisel ihtiyaçlarıdır. Kamusal ihtiyaçlar ise, güvenlik, adalet gibi bütün toplum üyelerinin bir arada yaşamalarından doğan ortak ihtiyaçlarıdır. Toplum halinde yaşayan insanların özel ihtiyaçları, özel ekonomi alanında üretilen mal ve hizmetlerle sağlanmakta; kamusal ihtiyaçlar da, devlet ve diğer kamu kuruluşlarının kendi ekonomik faaliyetleri ile karşılanmaktadır². Söz konusu ekonomik faaliyetler, her biri siyasal kararlar neticesinde belirlenmiş faaliyetlerdir. Siyasal kararlar, devletin damgasını taşıdığı ve onun otoritesine büründüğü için geçerlilik ve etkinlik kazanır. Ve bu kararların arkasında devleti yönetenlerin ve siyasi iktidar sahiplerinin tercihleri vardır³. Bu tercihlerin tek bir kişi tarafından mı, toplumu oluşturan bireylerin iradesi neticesinde mi belirlendiği hususu, devletin yönetim şekli ile ilgilidir. Ancak her halükarda kamusal ihtiyaçların karşılanması siyasal bir tercihi gerektirdiğinden, bu faaliyetler ekonomik olduğu kadar siyasal bir niteliğe de sahip faaliyetlerdir.

1.1. Devlet Kavramı

İnsanların bir araya gelmeleri ile teşkil ettikleri toplumu temsil eden en müttekâmil, en ileri bir sosyal teşkilatlanma şekli olan devlet⁴, bugün kendisine atfedilen özelliklerin (egemenlik, topluluk halinde yaşam, coğrafi alan, savunma vb.) çoğunu geçmiş çağlarda da taşımıştır. Devletin nasıl oluştuğu, en idealinin nasıl olması gerektiği, faaliyetlerinin ve sınırının ne olması gerektiği ile ilgili tarih boyunca tartışmalar yaşanmıştır. Ancak tarih içerisinde “*devlet*” sözcüğü yerine farklı terimler kullanılmıştır. Platon, Aristoteles, Cicero gibi düşünürler, *polis*, *res publica*, *regnum* gibi terimler kullanmışlardır.

---

² M. Kamil MUTLUER, Erdoğan ÖNER ve Ahmet KESİK, **Teoride ve Uygulamada Kamu Maliyesi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Ekim, 2007, ss.11-12.

³ Ali ÖZTEKİN, **Siyaset Bilimine Giriş**, Gözden Geçirilmiş Üçüncü Baskı, Siyasal Kitabevi, 2001, s. 26.

⁴ Fevzi DEVRİM, **Kamu Maliyesine Giriş**, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Dördüncü Basım, İzmir, 2002, s.1.

Yunan kent devleti (polis) Yunan toplumunun siyasi düzenine ve siyasi düşünüşüne damgasını vurmuş olan toplumsal ve siyasi örgütleniş biçimidir. Kent devleti salt Yunan toplumuna özgü bir kurum değildir. Roma da siyasi yaşamına bir kent devleti olarak başlamış ancak daha sonra karada genişleyerek imparatorluğa doğru gelişmiştir. Kent devleti örgütlenişinin süreklilik kazanmasının, ilkel demokratik kurumların genişletilmesine, birbirlerini tanıyan vatandaşlarda sınıf bilincinin erkenden uyanması sonucunda siyasi gruplaşmaların kristalleşmesine ve sonuçta siyasi düşünüşün gelişmesine katkıları olmuştur. Olumlu sayılabilecek bu etkileri yanı sıra, Yunan insanının kent devletlerine aşırı bağlılığı, kent devletleri arasında sürekli savaflara yol açmış; Yunan' ın birleşmesini engellemiş ve siyasi düşünüşü de kent devletinin ufuklarıyla sınırlanmıştır⁵.

İ.Ö. 427 – 347 yılları arasında bu toplumsal yapı içerisinde yaşamış olan Atinalı filozof Platon, “Devlet” adlı yapıtında devlet ve ideal devlet ile ilgili fikirlerini belirtmiştir.

İnsanların tek yaşamayı bırakıp toplu yaşamalarına yol açan, toplumu yaratan neden, insanların kendi kendilerine yeterli olmayıp, yaşamak ve gereksinimlerini karşılamak için başkalarını gereksinmeleridir⁶. Kendi kendine yetersizlik, insanları bir araya gelip birlikte yaşamaya itmiştir. Bu yardımlaşmalı yaşam biçimi de “polis” tir. Bu bağlamda Platon, toplumu doğal bir kurum olarak görür. Gerçek anlamda insan, bir siyasi birimin üyesidir, polisin yurttaşdır. İyi bir insan iyi bir yurttaş demektir; iyi bir yurttaş ise ancak iyi bir devletin içinde var olabilir⁷. Bu bakımdan bozulmuş bir poliste, yurttaşlar da zaman içerisinde bozulup yozlaşacaklardır.

Platon' a göre “ideal devlet”in iki sınıfı vardır, 1. üreticiler sınıfı, 2. koruyucular sınıfı. Yöneticiler de bu koruyucular sınıfı içinden seçilip yetiştirilen bir ya da bir avuç kimse şeklinde bir kadrodur. Ve böylece ideal devlet,

1. üreticiler sınıfı,
2. koruyucular sınıfı,

---

⁵ Alâeddin ŞENEL, **Siyasal Düşünceler Tarihi, Tarihöncesi İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş**, A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982, ss. 136-137.

⁶ ŞENEL, **a.g.e.**, s. 186.

⁷ Mehmet Ali AĞAOĞULLARI, **Kent Devletinden İmparatorluğa**, Üçüncü Baskı, İmge Kitabevi, Şubat, 2002, ss. 214-217.

3. yönetici kadro

olarak üç kesimden oluşmaktadır. İdeal devletin bir de dört erdemi vardır: 1. bilgelik, 2. yiğitlik, 3. ölçülülük, 4. adalet. Bilgelik, yöneticilerin erdemidir. Yiğitlik, koruyucuların erdemidir. Ölçülülük, hem koruyucuların hem de yöneticilerin erdemidir. Üreticiler sınıfının kendine özgü bir erdemleri yoktur. Dördüncü erdem olan adalet ise, tüm sınıfların ortak erdemidir. Bu erdem, yani adalet, toplumda her sınıfın kendi işleriyle uğraşıp, kendi görevini yapıp, öteki sınıfların işine karışmamasıdır⁸. Bu sınıfsal yapı ve görev dağılımı ile devlet, ideal devlet' e ulaşabilir, toplumsal yapı da o devlet içerisinde ideal yapıda olabilir.

İ.Ö. 384 ve 322 yılları arasında yaşamış olan Aristoteles, “Politika” adlı eserinin, devlet ile ilgili bölümünde, birlik ya da bir ortaklık biçimi olarak sunduğu devletin en iyi türünün hangisi olabileceğine yönelik tartışmalar getirmiştir.

Aristoteles, bir ortaklık biçimi derken paylaşım ve paylaşanlardan yola çıkmış ve vatandaşların hiçbir şey paylaşmamaları durumunun söz konusu olamayacağı ve tek bir devlette paylaşılacak en azından bir arazi olduğunu öne sürmüştür. Ancak Platon' un “Devlet” adlı eserinde, Sokrates ve Platon' daki “*çocuklara, kadınlara ve mülkiyete ortaklaşa sahip olunmalıdır*” gibi bir paylaşım da karşı çıkmıştır. Dolayısıyla Aristoteles' in devleti betimlerken tartıştığı ilk konu, mülkiyet olmaktadır⁹. Aileleri ayrı tutarak, mülkiyetin hem sahiplik hem de yararlanma bakımından ortaklaşa olmasını daha iyi bulmaktadır. Yasalarla korunan bir özel bir mülkiyeti desteklemektedir Aristoteles¹⁰. Aristoteles' in yaklaşımıyla devlet, temel amacı “iyi yaşama” olan bir kurumdur ve insanlar bu örgütün etrafında, “ortak yarar” güdüsüyle bir araya gelirler. Devlet kurumları ve anayasalar, “ortak iyiliği” gözetecek şekilde tesis edilmelidir.

“Ortak iyilik” kavramı, Aristoteles ile sınırlı kalmamış, sonrasında gelen pek çok anlayışta devletin varlık nedeni olarak öne sürülmüştür. Bugün bu “ortak iyilik” yaklaşımı, adaletin sağlanması, içeride ve dışarıda düzenin korunması gibi hususlar şeklinde modern anlamdaki devletin de temelinde bulunmaktadır diyebiliriz.

---

⁸ ŞENEL, a.g.e., ss. 187-192.

⁹ ARİSTOTELES, **Politika**, Çev. Mete TUNÇAY, Altıncı Basım, Remzi Kitabevi, Kasım, 2002, ss. 31-32.

¹⁰ ARİSTOTELES, a.g.e., ss. 36-37.

Roma siyasal düşünüşünün en önemli temsilcisi olan Cicero da “*De re Publica*” eserinde devletten bahsetmiştir. Cicero’ ya göre devlet; halktan başka bir şey değildir. Halk deyince herhangi bir biçimde bir araya toplanmış olan rastgele bir yığılı değil, ortak bir yarar, amaç ile uyum halinde bulunan, hukuksal bağlarla birleşmiş insanlar topluluğunu anlatmaktadır. Cicero, başlangıçta dağınık olan ve bir göçebe yaşamı süren insanların, toplumsallık güdüsü ile birleşerek, devleti meydana getirdiklerini söyler¹¹. Devlet Cicero’ ya göre, insanların ortak bir amaçtan ötürü birleşerek aralarında hukuksal bir bağ kurdukları birliktir.

1469 – 1527 yılları arasında yaşamış İtalyan düşünür Niccolo Machiavelli, “*Hükümdar*” adlı eserinde devletten, “herhangi bir amaca yönelik bir araç değil; amaçtır ve her türlü ahlâk, din ve metafiziki kaygılardan uzak ve bağımsız bir hükümdar (prens) tarafından yönetilmelidir” şeklinde bahsetmiştir. Bu nedenle iktidar yani hükümdar, gerektiğinde kanun eşliğinde yürütülen mücadelenin yanı sıra kaba kuvvetle yapılan mücadeleye de başvurabilmektedir. Hayatını ve devletini korumalıdır; başardığında bu amaca ulaşmak için başvurduğu bütün yollar övgüye lâyık bulunarak, herkes tarafından takdir edilecektir¹². Dolayısıyla Machiavelli’ de siyasi otoritenin temelini başarı oluşturmaktadır. Başarıya giden yol ise din, ahlâk gibi her türlü kaygılardan arınmış bir yoldur ve o yolda her çare denenebilir. Machiavelli’ nin bu görüşleri, “amaç her türlü aracı meşru kılar” şeklinde özetlenebilecek “Makyavelizm” doktrini olarak kendine yer edinmiştir.

1530 – 1596 yılları arasında yaşamış olan Fransız düşünür Jean Bodin’ e göre ise, devlet, birçok ailenin ve bu ailelerin ortak çıkarlarının egemen bir güçle, doğrulukla (yasa uyarınca) yönetilmesidir¹³. Görüldüğü üzere Bodin’ in devlet tanımında üç temel nokta vardır:

- aile,
- egemenlik,
- ortak çıkarlar.

---

¹¹ ŞENEL, a.g.e., ss. 248-249.

¹² Niccolo MACHIAVELLI, *Hükümdar*, Çev. Gaye DEMİRCİOĞLU ve Ayşe ÇAVDAR, Birinci Baskı, Dergâh Yayınları, Ocak, 2008, ss. 79-81.

¹³ Mete TUNÇAY, *Batı’ da Siyasal Düşünceler Tarihi, Seçilmiş Yazılar, Yeni Çağ*, Birinci Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 181.

Bodin, devleti aileye benzetmekle, babanın aile içindeki yerini ve rolünü devlet içinde krala vermiştir. Buna göre, devlet içindeki iktidar ilişkileri, ailedeki iktidar ilişkilerinden türetilmektedir. Aile içinde otoriteye boyun eğmeyi öğrenen çocuk, ileride yurttaş olarak devletin yasalarına ve başkalarının haklarına saygılı olmayı bilir, kamusal ödevlerini yerine getirmekte zorluk çekmez. Egemenlik kavramı Bodin' e göre belirleyici unsurdur. Yurttaşlar üzerindeki en yüksek, en mutlak ve en sürekli güç anlamına gelen egemenlik, devleti diğer topluluk biçimlerinden ayırmaktadır. Bir diğer önemli unsur da ortak çıkarlar yani ailede ortak olan şeylerin yönetilmesi hususudur. Bu bakımdan devlet Bodin' e göre, tam anlamıyla kamusal olandır, kamusal çıkarların gözetilmesidir, kamusal şeylerin yönetimidir¹⁴.

Burada Bodin, kentler; sokak, park ve bahçeler; yasalar, cezalar; kamu hazinesi gibi kamusalıkların olmaması durumunda devletin de olmayacağı görüşündedir. Devlet, bunları egemenliğine dayanarak yasalar doğrultusunda yönetir. Ancak Bodin, bu ortak şeyler kadar özel şeylerin de bulunması ve devlet tarafından korunması gerektiğini savunmaktadır. Burada kasıt, devletin ailelerin özel yaşamına karışmamasıdır.

1632 – 1704 yılları arasında yaşamış İngiliz filozof John Locke, devletin kökeni ve meşruiyeti sorununa “doğa durumu” tezi ile yaklaşmaktadır. Doğa durumu, insanların mülkiyet paylaşımında ve kendi eylemlerinin tanziminde yalnızca doğal hukuka bağlı oldukları ve sadece ona uygun düşündükleri bir özgürlük durumudur. Özgürlük, kişiliğini, eylemlerini, sahip olduğu şeyleri ve bir bütün olarak mülkiyetini, hukukun müsaade ettiği ölçülerde tanzim edebilmesi için, bireyin başkalarının keyfi isteklerinden bağımsız olmasıdır. Bu şekliyle özgürlüğün teminatı doğal hukuktur. Doğa durumu aynı zamanda tüm otorite ve yargılama hakkının karşılıklı olarak herkese ait olduğu ve kimsenin kimse üzerinde herhangi bir egemenlik hakkının bulunmadığı bir eşitlik durumudur¹⁵. Doğa durumunun özünde özgürlük durumunun yattığını Locke, kuralsızlıktan öte, kimsenin başkalarının

---

¹⁴ Mehmet Ali AĞAOĞULLARI ve Levent KÖKER, **Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, İkinci Baskı, İmge Kitabevi, Nisan, 2000, ss. 20-23.

¹⁵ Neşet TOKU, **John Locke ve Siyaset Felsefesi**, Liberte Yayınları, Mart, 2003, s. 73.

hayatına, özgürlüğüne ya da mülkiyetine zarar veremeyeceğinin altını çizerek belirtmektedir.

Locke' a göre devlet, bireylerin özgür ve eşit olarak yaşadıkları doğa durumunun, herkesi kendi davasının yargıcı olmak şeklindeki problemlilerden kurtulmak ve hayat, hürriyet ve mülkiyetin daha kolay muhafazasını sağlamak için, kendi rızaları ve sözleşmeleriyle kurmuş oldukları suni bir mekanizmadır. Devlet ne kutsal bir yapı ne bizatihi bir varlık, ne de hukuk üstü, hukuktan bağımsız bir kurumdur¹⁶. Bu yönüyle Devlet Locke için, bireysel hak ve özgürlüklerin korunmasını güvence altına alan; gücü hukukla sınırlandırılmış bir hukuk devletidir.

İngiliz düşünür Thomas Hobbes, 1651 yılında yayınlanmış “*Leviathan*” adlı eserinde “Devlet” ile ilgili düşüncelerini belirtmiştir.

Bu eserde “Leviathan, tek başlı, fakat gövdesi birçok yaratığın birleşmesinden meydana gelmiş korkunç bir canavardır.” Hobbes, Leviathan’ ı devletin yapay bir yaratık olduğunu belirtmek için kullanmaktadır¹⁷. Thomas Hobbes için devletin amacı bireysel güvenliktir. Doğa durumunda, doğal olarak özgür ve eşit olan insanların devleti oluşturup kendilerini birtakım kısıtlamalara tâbi kılmalarının nihai nedeni ve hedefi, kendilerini korumak ve böylece daha mutlu bir hayat sürmektir. Devletin özü, büyük bir topluluğun üyelerinin birbirleriyle yaptıkları sözleşmelerle, her birinin huzur ve sükûnu ve ortak savunmaları için, içlerinden birinin ya da bir heyetin, uygun bulacağı şekilde, hepsinin gücünü ve imkânlarını kullanabilmesidir¹⁸. Hobbes’ un Leviathan’ ı daha sonra “Kamu Tercih Teorisi” nde devletin aşırı büyümesi sonucu ortaya çıkan kamu kesimi başarısızlıklarını tanımlarken kullanılmıştır.

Jean Jacques ROUSSEAU için devlet, bir katılım biçimi olarak, katılımcılardan her birinin canını ve malını savunup koruyacak, kaynağını toplum sözleşmesinden alan tüzel ve ortaklaşa bir bütündür¹⁹. Devletin bu temel sözleşmeye göre yönetilmemesi neticesinde, devletin eriyip yok olma süreci başlar. Devletin

---

¹⁶ TOKU, a.g.e., s. 110.

¹⁷ İlhan F. AKIN, **Kamu Hukuku, Devlet Doktrinleri, Temel Hak ve Özgürlükler**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1974, s. 108.

¹⁸ TOKU, a.g.e., s. 60.

¹⁹ Jean Jacques ROUSSEAU, **Toplum Sözleşmesi**, Çev. Alpagut ERENELÜĞ, Üçüncü Basım, Öteki Yayınevi, Kasım, 1999, ss. 46-47.

erimesi, toplum sözleşmesinin bozulması ve halkın boyun eğmemesiyle beraber *anarşi* durumunu doğurur. Bu şekilde ortaya çıkan bu yozlaşma, demokrasilerde karşımıza “oklokrasi” yani “ayaktakımı yönetimini” çıkarır; aristokrasilerde *oligarşi*’ye dönüş; krallıklarda ise *tiran*’a dönüş gerçekleşir²⁰.

Tüm bu görüşlerde devletin ortak iyiye yönelik faaliyetler yürüten bir kurum olduğu inancı vardır. Locke, Hobbes ve Rousseau’ nun devletle ilgili yaklaşımları, devletin temelinde toplumsal bir sözleşme olduğu yönündedir. Devletin kaynağının ne olması gerektiğini de bu toplumsal sözleşmeye dayandırmaktadırlar. Ancak bir de devleti sınıf yapısı ile açıklayan görüş vardır, bu da Marxist görüştür.

Devleti belli bir çağın, belli koşulların ürünü sayan ve günün birinde belli bir gelişme süreci sonunda kendiliğinden yok olup gideceğine inanan Marxist görüşte devlet, toplumun sınıflara bölünmesine ve bu sınıfların çatışmasına dayanmaktadır.

Engels’ e göre, devlet sınıf karşıtlıklarını frenleme gereksinmesinden doğduğuna, ama aynı zamanda, bu sınıfların çatışması ortasında doğduğuna göre, kural olarak en güçlü sınıfın, ekonomik bakımdan egemen olan ve bunun sayesinde, siyasal bakımdan da egemen sınıf durumuna gelen ve böylece ezilen sınıfı boyunduruk altında tutmak ve sömürmek için yeni araçlar kazanan sınıfın devletidir. İşte bundan ötürüdür ki, antik devlet, her şeyden önce, köleleri boyunduruk altında tutmak için, köle sahiplerinin devletiydi; tıpkı feodal devletin, serf ve angaryacı köylüleri boyunduruk altında tutmak için soyluların organı ve modern temsili devletin de ücretli emeğin sermaye tarafından sömürülmesi aleti olması gibi²¹. Devletin kendini kimi zaman tarafsız bir hakem olarak göstermesi, kimi zaman, üstün sınıfın haksızlıklarına karşı zayıfı korumakla görevlendirmesi bu durumu değiştirmemektedir. Gerçekte devlet, her zaman ve her yerde, bir sınıfın öteki sınıfları baskı altında tutmasına yarayan bir araçtır. Buradan hareketle, devletin ancak bu çelişmenin, yani sınıflara bölünmenin ortadan kalkmasıyla yok olacağı sonucuna varmaktadır Marxist görüş. Ancak devletin bir çırpıda ortadan kalkacağına da inanmamaktadırlar. Zira devlet, nasıl ki bir sınıfın diğer bir sınıfı baskı altına almasına yol açıyor ise, öncelikle bu sınıf farklılığı ortadan kaldırmalıdır. Bu da işçi

---

²⁰ ROUSSEAU, a.g.e., s. 138.

²¹ Friedrich ENGELS, **Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni**, Çev. Hasan İLHAN, Alter Yayıncılık, Ankara, 2009, ss. 215-216.

sınıfının iktidara gelmesinden sonra devletin bir süre daha iş başında kalıp burjuva sınıfının kalıntılarını temizlemesi ve üretim araçlarını tamamen topluma aktarması ile gerçekleşecektir. Bu koşullar gerçekleştikçe, devlet kendiliğinden görevsiz kalmaya, zayıflamaya ve yavaş yavaş ortadan kalkmaya yüz tutar²².

Anarşizm açısından ise devlet, kötülüklerin başlıca kaynağıdır. Birey ve toplum için en önemli görev, devletten bir an önce kurtulmaktır. Zira devletin olduğu yerde özgürlük yoktur. Anarşizm, Yunanca “*anarche*” kavramından türetilmiş olup, siyasi otoritesiz bir hayat teorisine ya da ilkesine verilen isimdir. Böyle bir toplumda düzen, itaat ya da yasa yoluyla değil, hem üretim ve tüketim amacıyla, özgürce oluşturulmuş bir toprak parçasına ya da mesleğe bağlı gruplar arasında yapılan sözleşmelerle sağlanır. Sözleşmeler bireyler tarafından oluşturulan gönüllü birlikler aracılığıyla yürütülürler. Devletin tüm fonksiyonlarını üstlenecek şekilde yaygınlaşan bu birlikler üretim, tüketim, değişim, iletişim, sağlık, eğitim, savunma ve benzeri gibi, ulaşılmak istenen her amaç için yerel, bölgesel, ulusal ve uluslar arası her boyut ve derecede, sonsuz çeşitlilikte federasyondan oluşan iç içe geçmiş bir ağı temsil ederler. Bu ağ içerisinde de doğal olarak devlete yer yoktur²³.

Devletin varlık nedeni ve kaynağı ile ilgili tartışmalar, devletin ne yapması gerektiğinin sınırlarını da çizmektedir. Çünkü devletin görev ve sorumluluklarının ne olduğu neredeyse devletin varlığı kadar eski bir tartışma konusudur. Ancak devletin klasik işlevleri temelde aynı kalmıştır. Zira devletle ilgili görüşlerin her birinin ortak yanı, devletin ihtiyaçlar çerçevesinde oluşmuş ve bu ihtiyaçları karşılamaya yönelik kimi görevleri olan kurumsal yapı olarak görmeleridir. Bundan dolayı, devletin varlığını reddeden “hiç devlet” görüşü dışında, tüm görüşlerin temelinde devletin toplum ihtiyaçlarını karşılama adına asgari düzeyde de olsa yerine getirmesi gereken kimi işlevler söz konusudur. Bu işlevler, adalet, polis, ulusal savunma gibi işlevlerdir. Devlet söz konusu klasik işlevlerini yerine getirirken ekonomik hayata; bütçe, vergi, iş yaşamı ile ilgili yasal düzenlemeler, üretim ve hizmet alanında kamusal etkinlikler yoluyla müdahale etmektedir. Günümüzde hukuki çerçeveleri çizilerek tanımlanan devletin ekonomik yaşama müdahale etmemesi mümkün gözükmemektedir.

---

²² AKIN, a.g.e., ss. 231-234.

²³ TOKU, a.g.e., s. 41.

Devletin uğraştığı geleneksel işlevleri değişmemişse de, bu çerçevenin dışında kalan faaliyet alanları çağdan çağa, ülkeden ülkeye değişiklik göstermiştir. Çeşitli akımlar devletin görevlerinin ve sınırlarının belirlenmesinde etkili olmakla beraber, tarihsel süreç içerisinde yaşanan savaşlar, yıkım, kriz gibi olaylar da devlet faaliyetlerini etkilemiştir. Özellikle 20. yüzyıl, gelişen yeni toplumsal olgu ve kavramlarla devlet faaliyetlerine yeni yaklaşımların getirildiği bir dönem olmuştur. 1917 Rus Devrimi ve Sosyalist doktrin, 1929 Büyük Buhranı, birinci ve ikinci dünya savaşları, artan işsizlik, enflasyon gibi olgular ve sosyal devlet anlayışı, refah devleti gibi yaklaşımlar devletin ekonomi içerisindeki yerine yönelik yeni düzenlemeler getirmiştir. 1980' li yıllardan itibaren ise, ekonomik ve siyasal sistemler, bilgi ve teknoloji alanındaki gelişmeler ile dünya hızlı bir değişim yaşamaya başlamıştır.

Tüm bu gelişmeler, doğal olarak devletin rolüne ilişkin düzenlemeler ve tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bu tartışmaları değerlendirebilmek bakımından Merkantilizm anlayışından bugüne kadar yaşanan gelişmeleri kısaca özetlemek yararlı olacaktır.

1.2. Devlet Faaliyetlerini Etkileyen Düşünce Akımları

1.2.1. Merkantilizm

İlk iktisadi doktrin olarak ortaya çıkan merkantilizm²⁴, 15. ve 18. Yüzyıllar arasında devletin ekonomik yapılanmasında oldukça etkili olmuştur.

Diğer ülkelerle ilişkilerinde bir milletin kendini gösterebilmesi, yarış ve rekabette geri kalmaması için, devletin güçlü olması, merkantilist düşüncenin gerisinde yatan en büyük itici güçtür. Milletın gücünü temsil eden devletin, her alanda güçlü olması gerekmektedir. Devletin gücünü ölçmek, o devletin elinde ve kontrolünde bulunan para ve servetle mümkündür²⁵. Merkantilizm taraftarları, bir ülkede en önemli amacın toplumu zenginleştirmek olduğunu ve bunun da ülke Hazine' sinin sahip olduğu altın ve gümüş gibi değerli madenlerle ölçülebileceğini savunmuştur. Bu düşünce taraftarları, ülkedeki değerli maden stokunun gelişimini sağlayabilmek için de dış ticaretin gelişimini sağlamada önemli rol oynaması

---

²⁴ Aytaç EKER, Asuman ALTAY ve Mustafa SAKAL, **Maliye Politikası - Teori, İlkeler ve Yöntemler**, Birleşik Matbaacılık, İzmir, 2007, s. 32.

²⁵ Aydın YALÇIN, **İktisadi Doktrinler ve Sistemler Tarihi**, Ekonomik ve Sosyal Yayınlar, 1976, s. 134.

gerektiği fikrini ileri sürmüştür²⁶. Bu nedenle devlet, dış ticarete koruyucu ve destekleyici bir politika izlemiştir.

1.2.2. Liberalizm

Ekonomik liberalizm, merkantilizme tepki olarak doğmuş ve toplumda üretim, mübadele ve bölüşümün ekonomik yasaların işlemesiyle gerçekleşeceğini savunmuştur²⁷.

Liberalizm, ekonomik sistem olarak piyasa ekonomisini, savunur. Piyasa ekonomisi ya da kapitalizm, rekabete dayalı, kârı esas alan, özel mülkiyet, miras, sözleşme yapma, teşebbüs ve tercih özgürlüğünün güvence altına alınmış olduğu ve devletin fiyat mekanizmasının işleyişine en az düzeyde müdahale ettiği bir ekonomik sistem modelidir²⁸.

Liberalizm konusunda asıl önemli gelişmeler 18. Yüzyılın ilk yarısında yaşanmıştır. Fizyokratlar ve ardından klasik iktisatçılar liberalizmin bir doktrin olarak siyasi ve iktisadi düşünceler içerisinde yer almasında önemli rol oynamışlardır. Burada hemen fizyokraziye bakacak olursak; Fizyokrasi, evrensel yaşamın insanların koyduğu yasalarla değil, doğanın koyduğu yasalarla yönetildiğini kabul eder. 18. Yüzyılın ikinci yarısında Avrupa’ da ortaya çıkan bu iktisadi düşüncenin savunucuları (François Quesnay, A.R. Jacques turgot, Etienne de Condillac, Sebastian Vauban, Marki Mirabeau, Mercier de la Riviere, Dupont de Nemours) ekonomik yaşamda esasen bir doğal düzen mevcut olduğunu ve devletin bu doğal düzenin işleyişine karışmamasını savunmuşlardır²⁹. Doğal düzene ulaşma ve ona yakın bir sistem kurma çabaları, Fizyokratları, tarım hayranlığına ve taraftarlığına sevketmektedir. Milletlerin hayatında, ticaret ve sanayinin de önemi vardır. Fakat bunların gelişmesi, tarımın gelişmesine bağlıdır. Çünkü her ikisine de, satmak, işlemek, mamul hale getirip gene satmak için, mal ve iptidai madde veren faaliyet dalı, gene tarımdır³⁰.

---

²⁶ MUTLUER ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 14.

²⁷ Esat ÇAM, **Siyaset Bilimine Giriş**, Eylül, 1981, s. 124.

²⁸ Coşkun Can AKTAN, **Çağdaş Liberal Düşüncede Politik İktisat**, Ankara, 1994, s.3.

²⁹ AKTAN, **Gerçek Liberalizm Nedir**, T Yayınları, 1994, ss. 21-22.

³⁰ YALÇIN, **a.g.e.**, s. 153.

Fizyokratlardan sonra liberalizmin gelişiminde Klasik İktisatçılar da önemli katkıda bulunmuşlardır. Klasik İktisat'ın temel ilkeleri, Adam Smith tarafından “*Ulusların Zenginliği*” adlı eserinde ortaya konmuştur.

Adam Smith'e göre, her birey kendi çıkarını güderken “görünmeyen bir el” tarafından, kendi dileği olmaksızın toplum yararına da hizmet etmeye yöneltilir. Tabii düzende devletin üç görevi vardır: a) Ulusal savunma; b) Adalet ve yönetim; c) Kârlı olmadığı için birey tarafından yapılmayacak, fakat toplum ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli olan işlerin yapılması: Eğitim, yollar, limanlar, köprüler gibi, bugünkü deyimle sosyal sermaye yatırımları, - yani dıştan yararlar sağlayan yatırımlar - kamuya bırakılmalıdır. Bunlar dışında, “görünmeyen el” daha etkindir³¹.

Klasik iktisatçılar, devletin mali alandaki rolünü, bu görünmez el teorisinden hareketle, sınırlı tutmuşlardır.

1.2.3. Sosyalizm

Liberalizme ve kapitalist gelişmeye bir tepki olarak gelişen sosyalizm aslında, liberalizmle aynı felsefi kökenden gelmektedir: doğalcı felsefe. Öte yandan Almanların devletçi görüşleri (Immanuel Kant, Friedrich Hegel, Johann Gottlieb Fichte), sosyalizmin bir akım olarak ortaya çıkmasında etkili olmuştur³².

Sosyalizm, ana çizgileriyle, üretim araçlarında özel mülkiyet yerine toplumsal mülkiyeti getirmeyi ve insanın insanı sömürmesini önlemeyi amaçlar. Buna göre, üretim kâr değil, fakat, toplumsal ihtiyaçların tatmini için planlı şekilde yapılmalı, kişi özgürleştirilmelidir. 19. yüzyılda bu öğretinin gelişmesinde, kapitalizmin geniş halk kitleleri üzerindeki olumsuz sonuçlarına karşı liberalizmin vadettiği olumlu koşullar, büyük ölçüde etkili olmuştur³³.

Sosyalist öğretisi, 20. Yüzyıl başlarından beri, önce tek bir ülkede (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği - SSCB) sonra birçok ülkede yeni tip bir devlete temel olurken, öte yandan kapitalist ülkelerin sosyal ve ekonomik yapısını da etkilemiştir. Kapitalizmin gelişmesinin yarattığı dengesizlikler (krizler, vs.) ve büyüyen eşitsizlikler, devletin müdahaleci bir görünüm kazanmasına, karma

³¹ Gülten KAZGAN, *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*, Onbirinci Basım, Remzi Kitabevi, Haziran, 2004, s. 59.

³² ÇAM, a.g.e., s. 128.

³³ KAZGAN, a.g.e., s. 288.

ekonomi sisteminin ve sosyal devlet anlayışının yaygınlaşmasına yol açmıştır. Bunda sosyalist öğretinin de etkisi büyük olmuştur³⁴.

1.2.4. Keynesyen İktisat

1929 Dünya Ekonomik Kriziyle birlikte klâsik görüşler ve bu görüşlere dayanan uygulamalar büyük bir sarsıntı geçirmiştir. Krizle mücadele için pratik ve etkili tedbirler araştırılmış ve sonuçta her alanda yaygın bir devlet müdahaleciliği ile karşı karşıya kalınmıştır. Devlet müdahaleciliğinin artmasına paralel olarak mali araçlar da büyük bir önem kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde J. M. Keynes' in 1936 yılında yayınlanan “İstihdam, Faiz ve Para Genel Teorisi” maliye ilminin gelişimi üzerinde dolaylı etkide bulunmuştur³⁵.

20. yy' ın başlarına kadar, klasik iktisadi görüşün ilkelerinden biri olan denk bütçe ilkesi uygulanmıştır. Ancak 1930' lara gelindiğinde Büyük Buhran' ın ortaya çıkışı ve Keynes' in Genel Teorisi' nin yayınlanmasıyla hükümetler kamu tercihi kararlarında serbest bırakılarak, bu önemli kısıtlamalar ortadan kaldırılmıştır³⁶. Böylece devlet artık, piyasadaki aksaklıkları giderici, konjonktürel dalgalanmaları iyileştirici müdahaleler yapabilmekte ve mali amaçlara ulaşmada elindeki mali ve parasal araçları kullanır hale gelmiştir.

1.2.5. Keynes Sonrası Yaklaşımlar

Keynesyen politikalar, İkinci Dünya Savaşı ile birlikte birçok ülkede iktisat politikalarına yön vermiştir. Ancak, 1960' lı yıllarda kendini gösteren ve 1970' lerde iyice belirginleşen işsizlik ve enflasyon olgusuna çözüm üretmede Keynesyen İktisat Teorisi yetersiz kalmış ve de eleştirilmeye başlanmıştır. Bunlardan ilki Nobel ekonomi ödülü almış olan Milton Friedman' ın “Monetarizm” teorisidir.

Friedman, enflasyon, işsizlik, bütçe açıkları gibi iktisadi sorunların temelinde yanlış para politikalarının yattığını öne sürmektedir. Monetarizm' de, para politikaları, en etkili iktisadi politikadır, maliye politikaları ise etkinsizdir. Devletin büyümesi yönündeki eğilimin ise, harcamalar ve vergiler üzerine anayasal

---

³⁴ ÇAM, a.g.e., ss. 128-129.

³⁵ Aytaç EKER, **Kamu Maliyesi**, Birleşik Matbaa Ltd. Şti, İzmir, 2005, s. 10.

³⁶ Charles K. ROWLEY, “Devletin Temel Görevini Yerine Getirmedeki Başarısızlığı”, Çev. Zeynep ARIKAN, **Kamu Ekonomisinin Genişlemesi ve Özelleştirme (Seçme Çeviriler)**, Ed. Aytaç EKER ve Coşkun Can AKTAN, Takav Matbaası, İzmir, 1993, s. 116.

sınırlandırmalar getirilerek ve denk bütçe uygulamasına özen gösterilerek durdurulması gerektiğini savunmaktadır³⁷.

Müdahaleci devlet anlayışına bir diğer eleştiri ise, James Buchanan ve Gordon Tullock tarafından geliştirilen “Kamu Tercihi Teorisi” yaklaşımından gelmiştir. Kamu Tercihi yaklaşımı, politik süreçte alınan karar ve uygulamaları iktisat biliminin kullandığı araç, metod ve varsayımlara dayalı olarak açıklayan bir disiplindir. 1986 yılında Nobel Ekonomi Ödülü kazanan Buchanan, kamu tercihi teorisinde, kamu ekonomisinin başarısızlığı teorisini getirmiştir. Devletin ekonomideki rolünün giderek artması ile, ekonomik ve politik yozlaşmalar baş göstermektedir. Bu yozlaşmalar, siyasal iktidarın Keynesyen politikaları uygulamasının bir sonucu olarak görülmektedir. Ve Kamu Tercihi Teorisi, bu yozlaşmalara karşı, siyasal karar alma sürecinin anayasal-kurumsal reformlarla yeniden düzenlenmesinin etkili olacağını öne sürmüştür³⁸.

En önemli temsilcisi Arthur Laffer olan “Arz Yönlü İktisat” yaklaşımı, temelde vergi indirimlerine ağırlık vererek; maliye politikalarının ekonomik etkinliği ve büyümeyi olumsuz etkileyeceğini öne sürmüştür. Rasyonel Beklentiler teorisi de, klasik iktisatçılarda olduğu gibi, bireylerin rasyonel kararlar alacağına ve böylelikle devletin gerekmedikçe para ve maliye politikalarına başvurmaması gerektiğini savunmaktadır³⁹.

Tüm bu yaklaşımlar devletleri özellikle 1980’lerden itibaren özelleştirme faaliyetlerine itse de, devlet klasik iktisadi yaklaşımdaki gibi yalnızca tüketen; veya müdahaleci anlayıştaki gibi üreten değil; düzenleyici bir işleve bürünerek ekonomi içerisinde rol oynayan bir yapıya kavuşmuştur. Devlet; tüketen, üreten, bazen ekonomik faaliyetlere sosyal fayda oluşturmak amacıyla katılan, bazen öncülük etmek, bazen düzeltici işlevlerle iktisadi faaliyetlere özel ekonomi ile birlikte katılan bir duruma gelmiştir⁴⁰. Dolayısıyla günümüzde devlet, ekonomi içinde aktif rol olan bir yapıdadır. Bu aktif rol, piyasa ekonomisinin yanı sıra, büyüklüğü, etkinliği,

---

³⁷ Ahmet ULUSOY, **Maliye Politikası**, İkinci Baskı, Derya Kitabevi, Trabzon, Şubat, 2003, ss. 56-59.

³⁸ ULUSOY, **a.g.e.**, ss. 60-62.

³⁹ ULUSOY, **a.g.e.**, ss. 64-71.

⁴⁰ Hakan AY, **Vergi Politikaları ve Baskı Grupları**, Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı, Maliye ve Hukuk Yayınları, Mart, 2008, s. 95.

sınırları, ne olduğu ve nasıl olması gerektiği tartışılan bir kamu ekonomisi çıkarmıştır karşımıza.

1.3. Kamu Ekonomisi

Belirli bir ülkede cereyan eden ekonomik faaliyetlerin bütününe içine alan Milli ekonomi, kamu ve özel kesim olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Ekonomik faaliyetler bu yapı içerisinde oluşmakta ve böylelikle ekonominin arzu edilen bir yönde gelişmesi mümkün olmaktadır⁴¹.

Özel kesimde fiyatlandırma süreci ile piyasa işleyişinin geçerli olması, özel veya bireysel ihtiyaçların farklı karakteristik özelliklere sahip bulunmasından kaynaklanmaktadır. Gerçekten, her bireyin sınırlı kaynaklar karşısında doğrudan şahsına ait sınırsız ihtiyaçlara sahip bulunması olgusu, kaynaklarla ihtiyaçların karşılaştığı ortamda, yani piyasada, bireysel anlamda bir mübadeleye imkân vermektedir. Mal ve hizmetlerin bu şekilde mübadeleye sokulması, üretici birimlerle tüketici birimlerin tamamının fayda esasına göre bireysel tercihte bulunmalarına yol açmaktadır. Bu tür ilişki içinde gerçekleşen ekonomik mübadeleye “serbest piyasa ekonomisi” veya “özel sektör ekonomisi” adı verilmektedir⁴².

Kamu ekonomisi ise, sosyal mallar alanında piyasa ekonomisinin yetersiz kaldığı toplumsal ihtiyaçları karşılayan, toplumsal mal ve hizmet üreten ve bunları toplum hizmetine sunan, milli ekonomi içinde piyasa ekonomisinin eksikliğini gideren bir ekonomi dalıdır⁴³. O halde özel kesim, özel mal ve hizmetler; kamu kesimi de kamusal mal ve hizmetler üreterek insan ihtiyaçlarını en iyi şekilde gidermeye çalışır.

Kamu kesimi daha çok toplumsal ihtiyaçları tatminle ilgili mal ve hizmet üretimini üzerine aldığı için bu ekonomideki faaliyetlerin sürükleyici gücü hâkim karakteriyle sosyal fayda sağlamaktadır; hangi faaliyetlerin sosyal fayda sağladıkları da mahiyeti itibariyle politik bir değer yargısı taşıdığından kamu kesimi faaliyetleri ekonomi prensibiyle birlikte siyasi tercihlerle düzenlenmektedir⁴⁴. İster toplum

---

⁴¹ EKER, a.g.e., s.27.

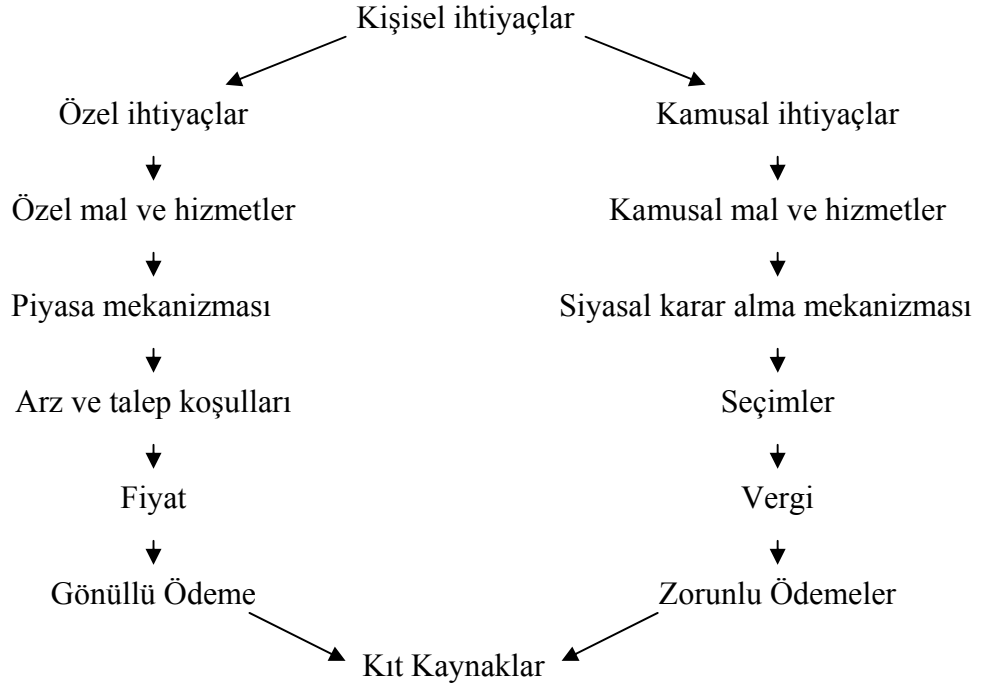
⁴² DEVRİM, a.g.e., ss.33-34.

⁴³ Halil NADAROĞLU, **Kamu Maliyesi Teorisi**, Yedinci Baskı, Sermet Matbaası, Ankara, 1989, s.48.

⁴⁴ İsmail TÜRK, **Maliye Politikası, Amaçlar – Araçlar ve Çağdaş Bütçe Teorileri**, Gözden Geçirilmiş Dokuzuncu Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 1992, s.33.

üyelerinin oyları alınarak olsun, ister bir küçük azınlığın hatta bir diktatörün tercihlerini yansıtsın, devlet hizmetleri piyasa ve fiyat mekanizması dışında oluşturulur ve sunulur⁴⁵.

Şekil 1: Kıt Kaynaklarla İnsan İhtiyaçlarının Karşlanması

Kaynak: Orhan ŞENER, **Teori ve Uygulamada Kamu Ekonomisi**, Sekizinci Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, Şubat, 2006, s. 14

Kıt kaynaklarla insan ihtiyaçlarının karşılanması faaliyeti, şekil 1’de de görüldüğü üzere kamu ekonomisinde ve piyasa ekonomisinde büyük farklılıklar içermektedir.

Özel ihtiyaçları piyasa mekanizması tarafından üretilen özel mallar giderirken, kamusal ihtiyaçları siyasal karar alma mekanizması tarafından sunulan kamusal mal ve hizmetler giderir⁴⁶.

Piyasa ekonomisinin, özel malların üretim düzeyinin belirlenmesinde kullandığı yöntem fiyat sistemidir. Fiyat sistemi, firmaları değeri olan malları üretmesi için özendirir ve üretilen malların çeşitli tüketiciler arasında dağılımı için

⁴⁵ Kenan BULUTOĞLU, **Kamu Ekonomisine Giriş, Demokraside Devletin Ekonomik Bir Kuramı**, Sekizinci Baskı, Batı Türkeli Yayıncılık, Nisan, 2004, ss. 3-4.

⁴⁶ Orhan ŞENER, **Teori ve Uygulamada Kamu Ekonomisi**, Sekizinci Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, Şubat, 2006, s. 14.

bir temel işlevi görür. Fiyat sistemi, üreticilerden tüketicilere, bir üreticiden diğerine üretim maliyetleri ve bu malların azlığı çokluğu hakkında bilgi taşırlar. Özel piyasalardaki denge ise; talep eğrisi ile arz eğrisinin kesiştiği yerde belirlenir. Bir malın talebi artacak olursa talep eğrisi yukarı kayar, fiyat artar bu da firmayı daha çok üretme konusunda uyarır. Dolayısıyla, bireylerin zevklerindeki bir değişimle ilgili bilgi, fiyat sistemi aracılığı ile firmalara aktarılır. Aynı şekilde, bir malı üretmek daha az maliyetli hale gelebilir, bunun üzerine fiyat düşer ve bireyler artık daha ucuz olan mala doğru tüketimlerini kaydırma konusunda uyarılmış olurlar⁴⁷.

Piyasanın arz ve talep koşulları kişilerin gönüllü olarak ödedikleri fiyatı belirlerken; siyasal karar alma mekanizmasının seçimler ve oylama süreciyle, kamusal mal ve hizmetlere ödenecek olan bedel (zorunlu ödemelere dayanan vergiler biçiminde) belirlenir. Kıt ekonomik kaynaklarla kişisel ihtiyaçların giderilmesi sırasında üretim birimi; piyasa ekonomisinde firmalar olurken, kamu ekonomisinde bürokrasi olmaktadır⁴⁸.

Bu da piyasa ekonomisindeki arz ve talep unsurunun kamu ekonomisine geldiğinde yerini seçim mekanizmasına bıraktığını göstermektedir. Bireylerin kamusal mallara olan taleplerini açıklamakta kullanabilecekleri vasıtaları oyları olmaktadır, bütçe uygulamaları ile de bu tercihler hayata geçirilmektedir.

Kamu ekonomisinde kamusal arz ve talebin fiyat mekanizması (fiyat süreci) aracılığıyla belirlenmediğini belirtmiştik. Bundaki en önemli etken de bireylerin kamusal malların bölünmezlik pazarlanmazlık gibi özelliklerinden dolayı bu mallara yönelik tercihlerini belirtmek istememeleridir. Çünkü tercihlerini açıklamadıklarında dahi bu mal ve hizmetlerin tüketiminden mahrum kalmayacaklarını bilmektedirler. Kamu ekonomisinde bu durum “*bedavacı sorunu*” (free rider) olarak adlandırılmaktadır. Bedavacı sorunu bu şekilde toplumsal tercihlerin bireysel tercihleri yansıtması önünde önemli bir engel teşkil etmektedir⁴⁹. Bu nedenle kamu

---

⁴⁷ Joseph E. STIGLITZ, **Kamu Kesimi Ekonomisi**, Çev. Ömer Faruk BATIREL, Princeton Üniversitesi, İstanbul, 1994, s.180.

⁴⁸ ŞENER, a.g.e., s.14.

⁴⁹ Coşkun Can AKTAN ve Dilek DİLEYİCİ, “Kamu Ekonomisinde Karar Alma ve Oylama”, **Kamu Ekonomisi ve Kamu Politikaları**, Ed. C. Can AKTAN, Dilek DİLEYİCİ ve İstiklal Y. VURAL, Birinci Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2005, s. 57.

sektöründe üretilecek mal ve hizmetler, farklı bir süreçle belirlenir. Bu da siyasal süreçtir.

Kamu hizmetlerinin tür ve miktarına karar veren, bu hizmetleri kamunun yararına sunan “siyasal” güç, demokratik ya da dikta olabilir. Yurttaşlar, referandum ile bazı kamu hizmetleri kararlarına katılabilirler, bu hizmetlerin ve maliyetlerinin karşılanma yollarına karar verecek olanları (milletvekili) seçebilirler. Kamu hizmetlerini siyasal gücü elde tutan bir diktatör ya da egemen sınıf tek taraflı olarak da belirleyebilir. Dikta rejiminde olsun demokraside olsun, kamu hizmetlerine piyasa talebi değil, siyasal güç karar verir⁵⁰.

1.4. Kamusal Karar Alma Süreci

Siyasal karar alma süreci, toplumun belirli kesimlerinden gelen taleplerin karara geliş aşamasını kapsayan bir süreç olduğu gibi, sistemin kendinden gelen talepleri de dikkate alan bir aşamayı içermektedir⁵¹. İlder Turan’ a göre ise, siyasal süreç, toplumdan ve sistemin kendisinden gelen isteklerin sistem tarafından kararlara dönüştürülmesi ve uygulanması olarak tanımlanabilmektedir⁵². O halde, siyasal karar alma süreci, toplum taleplerinin ortaya çıkışı, açıklanması, karara dönüştürülmesi ve uygulanmasına kadar geniş bir alanı kapsamaktadır.

Siyasal kararlar, ülkelerde yürürlükte olan siyasal rejimlerin getirdiği sınırlamalar içinde gerçekleştirilir. Siyasal rejimler yelpazesi, katı bir diktatörlükten doğrudan (katılımcı) demokrasiye kadar giden bir çeşitlilik gösterir. Birinci tip, en saf biçimiyle, tek kişinin -diktatörün- her tür siyasal kararı, geniş serbestlik içinde, alabileceği bir toplumsal siyasal yapıyı, ikincisi ise, gene en saf biçimiyle, tüm siyasal kararların bütün yetişkinlerce alındığı bir toplumsal-siyasal düzeni belirler⁵³.

Kamusal mal ve hizmetlere yönelik kararlar, demokrasi aracılığıyla değil de kendi erkini kullanan bir diktatör veya egemen sınıf tarafından belirleniyor olsa dahi, söz konusu mal ve hizmetlerin üretimi siyasal bir süreçtir. Ancak alınan kararların, toplum tercihlerini ne kadar doğru yansıtabildiği ise demokratik toplumlar açısından

---

⁵⁰ BULUTOĞLU, a.g.e., s. 5.

⁵¹ AY, a.g.e., s. 128.

⁵² İlder TURAN, **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**, Üçüncü Basım, Der Yayınları, İstanbul, 1986, s.19.

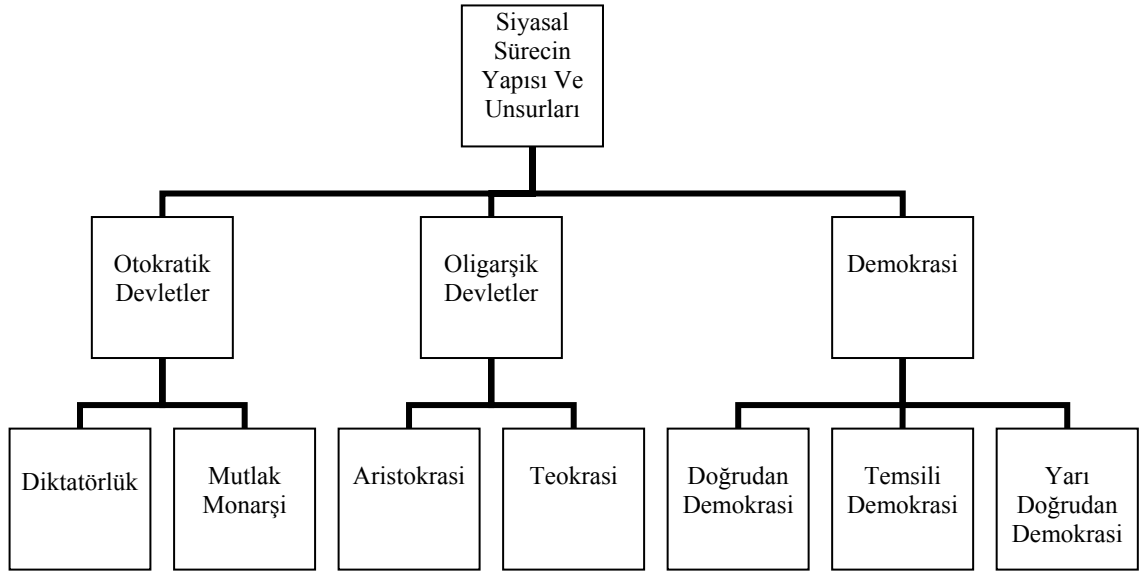
⁵³ Özhan ULUATAM, **Kamu Maliyesi**, Yedinci Baskı, İmaj Yayıncılık, Ankara, Kasım, 2001, ss. 95-96.

önem arz etmektedir. Çünkü karar alma sürecinin kişisel tercihlerden bağımsız olmaması gerekmektedir.

1.4.1. Siyasal Sürecin Yapısı

Devletin siyasi örgütlenme biçimlerinden yola çıkarak Siyasal sürecin yapısına bakacak olursak temelde üç farklı oluşum karşımıza çıkmaktadır. Bunları, otokrasi, oligarşi ve demokrasi başlıkları altında toplayabiliriz.

Şekil 2: Siyasal Sürecin Yapısı

Kaynak: Coşkun Can AKTAN ve Dilek DİLEYİCİ; “Kamu Ekonomisinde Karar alma ve Oylama Yöntemleri”, **Kamu Tercih ve Anayasal İktisat Dergisi**, Yıl: 1, Sayı: 1, Ocak-Şubat-Mart 2001, s. 89.

Otokrasi, bir kişinin yönetimi anlamına gelmektedir. Otokratik devletlerde egemenliğin sahibi bir kişidir. Bu devletlere örnek olarak diktatörlükleri ve mutlak monarşileri gösterebiliriz⁵⁴. Monarşi tek bir kişinin yönetim kudretini elinde bulundurduğu sistemdir. Aynı şekilde kamusal kararlar söz konusu olduğunda da yine yönetimi elinde bulunduran monarkın söz sahibi olduğu görülmektedir. Ancak monarşinin bir başka türü olan meşruti monarşide ise monark karar alma sürecinde tek yetkili değildir. Bir kısım yetkileri parlamento ile paylaşmaktadır. Diktatörlükte ise darbe ile yönetimi ele geçirmiş bir diktatör vardır. Yine bu diktatör kamusal karar alma sürecinde söz sahibi hakim kişidir.

⁵⁴ AKTAN ve DİLEYİCİ, a.g.m., s. 58.

Oligarşi, birden fazla kişinin yönetimidir, yönetici kadrosu birkaç kişiden oluşabileceği gibi, çok daha geniş kapsamlı bir yönetim kadrosuna da dayanabilir⁵⁵. Burada da kamusal karar alma sürecinde halkın katılımı söz konusu değildir. Devletin tüm kurumları küçük bir zümrenin elindedir. Plütokrasi, Meritokrasi, Aristokrasi, Teokrasi gibi yönetim biçimlerini de bu kategoriye dâhil edebiliriz.

Demokrasi, ilk kez, İ.Ö. beşinci yüzyılda Yunan tarihçisi Herodot tarafından kullanılmış olup, Yunanca ‘halk’ anlamına gelen Demos ve ‘erk’ anlamına gelen Kratein kelimelerinin birleşmesinden ortaya çıkmıştır⁵⁶. Halkın egemenliği, çoğunluğun egemenliği şeklinde tanımlanabilen demokrasilerde, kamusal karar alma süreci, doğrudan doğruya halk veya halkın temsilcileri vasıtasıyla yürütülen bir süreçtir. Demokrasi türlerine bakarak kamusal kararların nasıl alındığı daha açık bir şekilde ifade edilebilir.

1.5. Demokrasi Biçimleri

1.5.1. Doğrudan Demokrasi

Doğrudan demokraside halk yasaların kabulü için toplanarak doğrudan doğruya karar alır. Doğrudan demokrasi eski Yunan’ da site devletlerinde uygulama görmüştür. Bugün ise ancak birkaç İsviçre kantonunda görülmektedir⁵⁷.

1.5.2. Yarı Doğrudan Demokrasi

Yarı doğrudan demokrasi temsili demokrasiyle doğrudan demokrasiyi birleştiren bir biçimdir. Yarı doğrudan demokrasilerde, halk, kamusal mal ve hizmetlere yönelik tercih ve şikâyetlerini *Referandum*, *Halkın Kanun Teklifi* (*halk teşebbüsü*) ve *Halk Vetosu* araçlarla belirtir.

Referandum; halkın seçtiği yöneticilerin çıkardığı yasaların ya da getirilen kurulların toplumca benimsenip benimsenmediğinin belirlenmesi için halkın onayına başvurulması yöntemidir. **Halk vetosu**; yönetenler ve siyasi iktidarlarca alınan kararların uygulanmasına karşın halka verilmiş bir çeşit reddetme hakkıdır. Bu da çıkarılan bir yasa ya da siyasal kararın, belirli sayıdaki vatandaşların imzalarıyla

---

⁵⁵ Ayferi GÖZE, **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, Onuncu Bası, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, Temmuz, 2005, s. 48.

⁵⁶ Barry HOLDEN, **Liberal Demokrasiyi Anlamak**, Liberte Yanınları, Çev. Hüseyin BAL, Mart, 2007, s. 6.

⁵⁷ ÇAM, a.g.e., s. 176.

itiraz ederek geçersiz sayılması ya da iptal edilmesidir. Bu uygulamada halkın sessiz kalması ya da itiraz etmemesi yasanın ya da alınan siyasal kararın kabul edildiği anlamına gelir. Bu uygulama nüfusu az ve siyasal kültür düzeyi yüksek toplumlarda başarılı olabilir. *Halkın kanun teklifi* ise; halkın belirli sayıda imzalarıyla yasama organlarına (meclislere) belirli konulara yasa teklifinde bulunabilmesidir. bu da pratik olarak uygulanması oldukça güç bir yöntem olup, gene küçük nüfuslu demokrasi ve siyasal kültürü gelişmiş toplumlarda uygulanabilir. Bu tip teklif hakkı İsviçre' nin bazı eyaletlerinde vatandaşlara tanınmıştır⁵⁸.

1.5.3. Temsili Demokrasi

Günümüz toplumlarında en çok uygulanan demokrasi biçimi, temsili demokrasidir. Temsili demokraside halk, kendi kendisini seçtiği temsilciler aracılığıyla yönetmektedir. Burada seçimler yoluyla seçilen temsilciler, halkın temsilcileri olduklarından temsili demokrasi söz hakkının dolaylı yollarla halka ait olduğu bir demokrasi biçimidir.

Temsili demokrasilerde iki tür hükümet sistemi söz konusu olabilmektedir: başkanlık hükümet sistemi ve parlamenter hükümet sistemi. Başkanlık hükümet sisteminde, yasama ve yürütme organları birbirinden tamamen bağımsız olarak görev yapmaktadır. Yürütmenin başı olan başkan, halk tarafından seçilmektedir. Başkan yardımcıları ve bakanlar kurulu ise meclis dışından, başkan tarafından belirlenir. Başkanlık sisteminin en tipik örneği, ABD uygulamasıdır. Parlamenter sistemde ise başkanlık hükümeti sisteminde olduğu gibi, yasama ve yürütme organı birbirinden bağımsızdır. Fakat başkanlık sisteminde olmayan bir etkileşim ve işbirliği mevcuttur. Parlamento tarafından seçilen bir devlet başkanı mevcuttur. Ülkemizde de parlamenter hükümet sistemi uygulanmaktadır⁵⁹.

Temsili demokrasilerde görüldüğü gibi siyasal kararlara vatandaşların doğrudan katılımı söz konusu olmamaktadır. Vatandaşların siyasal karar alma sürecine katılımı, seçtikleri temsilciler aracılığıyla gerçekleşebilmektedir. Dolayısıyla doğrudan demokrasi ve yarı doğrudan demokrasi de dahil, bir demokratik rejimin en önemli mekanizmasını oylama oluşturmaktadır.

---

⁵⁸ ÖZTEKİN, a.g.e., ss. 65-66.

⁵⁹ AKTAN ve DİLEYİCİ, a.g.m., s. 59.

1.5.3.1. Temsili Demokrasilerde Oylama - Seçim Mekanizmaları

Siyasal karar alma mekanizmasının temel aracı olarak oylamayı kullanmanın çeşitli yolları vardır. Genellikle herhangi bir karar için kullanılacak oylama sisteminin;

1. Oylamaya katılacaklar arasında gerekli uzlaşmayı sağlamak için yapılması gereken masraflarla (karar alma masrafları),
2. Alınacak kararların uygulanması için alınacak vergilerde bu kararların yanlış olması halinde karardan etkileneceklerin uğrayacağı kaybın (dışsal maliyet),

toplamını minimize edecek bir sistem olması gerekir. Alınacak kararların karar alma masrafları ile dışsal maliyeti birbirinden çok farklı olduğu için, kararlara uygulanacak “oylama usulü” de farklı olacaktır⁶⁰.

Bunlar içinde en kolay olan ve en çok kullanılan “*basit çoğunluk*” yöntemidir. Bu yöntem, bir seçimde çeşitli adaylar içinde en yüksek oy alanın ya da karar alma mekanizmasında en yüksek oy alan önerinin seçilmiş/kabul edilmiş sayılmasıdır. Yöntemin temel sakıncası ikiden fazla adayın ya da önerinin bulunması halinde seçimin ufak bir azınlıkla yapılabilmesidir. Bu durumun önlenmesi için çeşitli yöntemler kullanılabilir⁶¹. Mutlak çoğunluk, kayıtlı çoğunluk, oybirliği diğer yöntemlerdir.

1.6. Demokrasilerde Kamusal Karar Alma Süreci Aktörleri

Kişilerin ve toplulukların tercihlerini, dileklerini bütünleştiren ve bunları siyasal sistemin ilgili ve yetkili kurumlarına aktaran evrensel nitelikte iki örgüt tipi siyasal partiler ve baskı gruplarıdır⁶². Demokratik sistemde, baskı ve çıkar grupları gibi örgütlenmiş yapılar, bireylerin düşüncelerini kabul ettirmede etkin yollar aramalarının bir sonucu olarak siyasal arenada ön sırada yer almaktadır. Karar alma sürecinde siyasi partiler ve baskı grupları kadar, kamu mal ve hizmetlerine yönelik alınan kararların bürokrasi tarafından uygulanması söz konusu olduğundan, bürokrasi

⁶⁰ Vural SAVAŞ, **Politik İktisat**, Dördüncü Bası, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1998, s.141.

⁶¹ ULUATAM, **a.g.e.**, s. 96.

⁶² TURAN, **a.g.e.**, s. 97.

de siyasal sürecin etkili bir aktörüdür. Her şeyden önce demokrasinin halka dayalı bir yönetim biçimi olması ise, karşımıza seçmenleri çıkarmaktadır; talepte bulunan ve kullandığı oy ile belirleyici olan seçmenler de baş aktörler arasındadır. Bu aktörlerin her birini ayrı bir başlık altında incelemek gerekmektedir.

1.6.1. Seçmenler

Siyasi arenada oy hakkına sahip yurttaştır. Ve seçmenler verdikleri oylarla aslında kendilerine sunulacak kamusal mal ve hizmetlere yönelik programı belirlemiş olurlar. Bu bağlamda, kamusal karar alımında seçmenlerin en önemli aracı oy haklarıdır. Ancak seçmenler, mecliste çıkan yasalar ve çeşitli uygulamalara yönelik olarak istek ve şikâyetlerini farklı yollarla da dile getirebilmektedirler. Bu yollar, STK, dernekler ve sendikalara katılım ve faaliyetlerde yer alma; siyasi partilere üye olma; grevler, mitingler düzenleme ve boykot yapma şeklinde yollardır. Bu yollar, bireylerin yalnızca seçim zamanlarında oy kullanmaları değil, siyasal sürece daha etkin katılımını sağlamaktadır. Ancak tüm bu boykot ve grevlerin, partilerde yürütülen faaliyetlerin iktidar ve politikacıların kararlarında etkili olması, ülkedeki demokrasi kurum ve anlayışının ne kadar yerleşmiş olduğuna bağlıdır.

İster doğrudan demokrasi ister temsili demokraside temel başlangıç noktası bu sistemin halka dayalı olması diğer bir ifadeyle ülkenin vatandaşlarının siyasal gücü kullanma ve yönetme haklarının olmasıdır. Bu yönüyle bir ülkenin vatandaşlarının teorik anlamda da olsa o ülkenin yönetiminde ve yönetim mekanizmaları üzerinde tam etki ve kontrolü olduğu varsayılabilir. Özellikle seçme hakkına sahip seçmenler olarak kabul edilen vatandaşların bu noktada rolleri önem kazanmaktadır. Özellikle günümüzün temsili demokrasilerinde seçimler yoluyla seçmenlerin siyasal gücün kullanılmasında ve dolayısıyla kamu yönetiminin işleyişinde önemli rol oynadıkları bilinmektedir. Ancak temsili demokrasilerde seçimlerin belirli aralıklarda yapılıyor oluşu, seçilmiş siyasal güç üzerinde seçmenlerin denetim ve yönlendirme imkânlarının neredeyse yok olması anlamına gelmektedir. Bu noktada bireyler, özellikle de modern demokratik toplumlarda, örgütlenerek baskı gruplarını oluşturmaktadırlar⁶³.

---

⁶³ Hasan Hüseyin ÇEVİK, “Kamu Politikası: Temel Kavramlar ve Süreçte Rol Oynayan Aktörler”, **Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar, Sorunlar, Tartışmalar, Çözüm Önerileri, Modeller**,

1.6.2. Çıkar ve Baskı Grupları

Ortak menfaatler etrafında birleşen ve bunları gerçekleştirmek için siyasi otoriteler üzerinde etki yapmaya çalışan örgütlenmiş gruplar olarak tanımlayabiliriz baskı gruplarını⁶⁴. O halde baskı grupları, siyasi iktidarı ele geçirmeye çalışmadan o iktidar üzerinde etki kurmaya çalışırlar. Bu etkiyi kurarken de çıkış noktası, baskı grubunu oluşturan ortak menfaatler olmaktadır.

Siyasal karar alma sürecinde baskı guruplarını seçmenler ve temsilciler arasında birer ağırlık merkezi gibi düşünebiliriz. Ancak az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, seçmenler ve siyasi partiler arasındaki asimetrik enformasyon, siyasi katılımın yetersizliği, baskı gruplarının sayısını azaltmamış; yalnız bireysel çıkarların ön plana çıkması nedeniyle çıkar gruplarını daha etkin hale getirmiştir. Öte yandan gelişmiş ülkelere baktığımızda ise; baskı gruplarının daha etkin olduğunu görürüz. Baskı gruplarının da bürokrasi gibi seçmen kitleleri karşısında kısmen de olsa sorumlulukları yoktur; ancak üye kaybına uğrama gibi riskleri de vardır.

Son olarak işlevsel açıdan baskı gruplarına baktığımızda, kendi toplumsal tabanlarının çıkar ve görüşlerini dile getiren, siyasi karar organlarına ileten yapılar karşımıza çıkmaktadır. Uyuşabilecek nitelikleri birleştirip, ortak hedeflere dönüştürme işlevi ise siyasi partilere aittir⁶⁵.

1.6.3. Siyasal Partiler

Siyasi partiler dediğimiz oluşum, bir program etrafında toplanmış, siyasi iktidarı elde etmek ya da diğer partilerle paylaşmak amacı güden, sürekli bir örgüte sahip kuruluşlardır⁶⁶.

Siyasal partiler, iktidardaki parti ve muhalefet partisi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. İktidar partileri, seçimlerde en çok oy alarak iktidara gelen parti olarak, karar alma sürecinde doğrudan yetkiye sahip olan partidir. Muhalefet partisi, parlamentoda yasama sürecine oylarıyla katılma, kanun teklifinde bulunma, iktidar

---

Dünya ve Türkiye Yansımaları, Ed. Asım BALCI, Ahmet NOHUTÇU, Namık Kemal ÖZTÜRK ve Bayram COŞKUN, Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008, s. 191.

⁶⁴ Münci KAPANİ, **Politika Bilimine Giriş**, Onsekizinci Basım, Bilgi Yayınevi, Ekim, 2006, s. 212.

⁶⁵ Ahmet Taner KIŞLALI, **Siyaset Bilimi**, Onuncu Baskı, İmge Kitabevi, Ekim, 2003, s. 299.

⁶⁶ KAPANİ, **a.g.e.**, s. 176.

eleştirisi yapma, soruşturma talep etme gibi faaliyetlerle karar alma sürecine dolaylı ancak etkili katılma yöntemlerine sahiptir.

Toplumun pek çok kesimi siyasal partilere, siyasal iktidara ve siyasetçilere kendi yararlarını yükseltebilmek için baskı yapar. Eğer bir toplumda sübvansiyonların artırılması, enflasyonun üzerinde ücret artırımları vb., siyasal iktidara oylarını artırma imkânı verecekse, iktidarın o yönde davranması en akılcı yoldur. Aynı şey muhalefet partilerinin iktidara yönelik eleştirileri için de geçerlidir⁶⁷.

Siyasal karar alma sürecinde, bireylerin kamusal mal ve hizmetlere yönelik taleplerinin belirlenmesinde siyasi partilerin önemi büyüktür. Çünkü bireyler, bu partilerin programları doğrultusunda oylarını kullanırlar. Bu bağlamda siyasal partiler siyasal arenada odak noktasıdır. Ancak siyasi sistemle olan ilişkisi siyasal partileri baskı gruplarından ayırmaktadır. Baskı ve çıkar gruplarının amacı hükümeti yönlendirmek iken siyasi partiler iktidarı ele geçirmek isterler.

1.6.4. Bürokrasi

Bürokrasi, artık dilimize de yerleşmiş bulunan “büro” sözcüğü ile eski Yunanca’ da egemenlik anlamına kullanılan “krasis” sözcüğünün birleşmesinden oluşan bir kavramdır⁶⁸. Ludvig Von MISES bürokrasiyi, “neticesi piyasa fiyatı ile ölçülebilecek mahiyet taşımayan idari hizmetleri görmek üzere başvuru usuldür” şeklinde tanımlamaktadır. Yine Mises’ e göre, demokrasi rejimlerinde, bürokrasi, kanunlara ve bütçeye harfiyen riayet sureti ile idare demektir⁶⁹. Siyasal sistemde alınan kararlar bürokrasi aracılığıyla yürütülmektedir. Bürokratların sahip oldukları yetkiler de, bu görevler dolayısıyla kendilerine verilmiştir.

“Kamuoyu” ve “Uluslararası Organizasyonlar” da etkili birer aktörlerdir. Örgütlenmemiş bir güç olan kamuoyu, toplumu oluşturan bireylerin inanışlarının bir araya gelmesiyle ortaya çıkar. Örgütlenmiş siyasi partilerin kamuoyunun oluşmasında önemli etkileri bulunmaktadır. Bununla birlikte, kamuoyu her zaman

---

⁶⁷ Mahfi EĞİLMEZ ve Ercan KUMCU, **Ekonomi Politikası - Teori ve Türkiye Uygulaması**, Remzi Kitabevi, 2005, s. 328.

⁶⁸ KIŞLALI, **a.g.e.**, s. 323.

⁶⁹ Ludvig Von MISES, **Bürokrasi**, Çev. Feridun ERGİN, İkinci Basım, Liberte Yayınları, Ankara, 2000, ss. 40-43.

politik bir karakterde olmayabilir. Ancak, kamuoyunun siyasi birimler, siyasi partiler ve iktidar üzerinde etkileri görülür. Bu etki ise var olan demokratik bir ortama, iktidarların meşruluklarına ve kültürel gelişimine bağlıdır. Bu nedenle özellikle gelişmiş ülkelerde kamuoyu çok güçlüdür. Bunun yanında, gelişmekte olan ülkelerde kamuoyu kolaylıkla etkilenebilen özelliğe sahiptir. Ayrıca, toplumun sosyal ve kültürel yapısını yansıttığı için kamuoyunun her zaman olumlu bir siyasi güç olmadığı ileri sürülebilir⁷⁰.

Ülke içindeki çıkar ve baskı gruplarının yanı sıra uluslararası düzeyde ortaya çıkan baskı grupları da siyasal süreç üzerinde etkili olmaktadır. Dünya kamuoyunu uyararak, ulusal düzeyde siyasi işleyiş üzerinde dış baskı gruplarının oldukça etkili olduğu söylenebilir.

Uluslararası aktörler sosyal nitelikli kamu politikalarından ekonomik politikalara dış politikadan güvenlik politikalarına kadar bütün alanlarda bir şekilde rol oynamaktadır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin yaşadığı ekonomik sorunların üstesinden gelebilecek politikaların oluşturulmasında ve uygulanmasında Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (WB) ve Uluslar arası Çalışma Örgütü (ILO) gibi kuruluşlar etkili olmaktadır. Bu ve UNICEF gibi sosyal alanlarda faaliyet gösteren Birleşmiş Milletler kuruluşlarının yanı sıra ülkelerin oluşturdukları birlikler ya da organizasyonlar da ulusal politikalar üzerinde rol oynamaktadır. Avrupa Birliği, Arap Birliği, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (OSCE), NATO bunlar arasında sayılabilir⁷¹.

1.7. Kamusal Karar Alma Sürecinde Etkileşim

Siyasal süreçte bir önceki başlık altında irdelediğimiz siyasal aktörler olan baskı ve çıkar grupları, seçmenler, bürokrasi ve siyasal partiler (daha özel olarak muhalefet partisi ve iktidar partisi) arasında bu siyasal süreci şekillendirecek güçlü bir etkileşim vardır. Bu etkileşimin altında yatan temel dürtüler her bir siyasal aktörün maksimizasyon güdüleridir. Şekil 3' te de gördüğümüz üzere, siyasi partiler; oy maksimizasyonu, baskı ve çıkar grupları; rant maksimizasyonu, seçmenler; fayda maksimizasyonu ve bürokrasi; bütçe maksimizasyonu peşindedir.

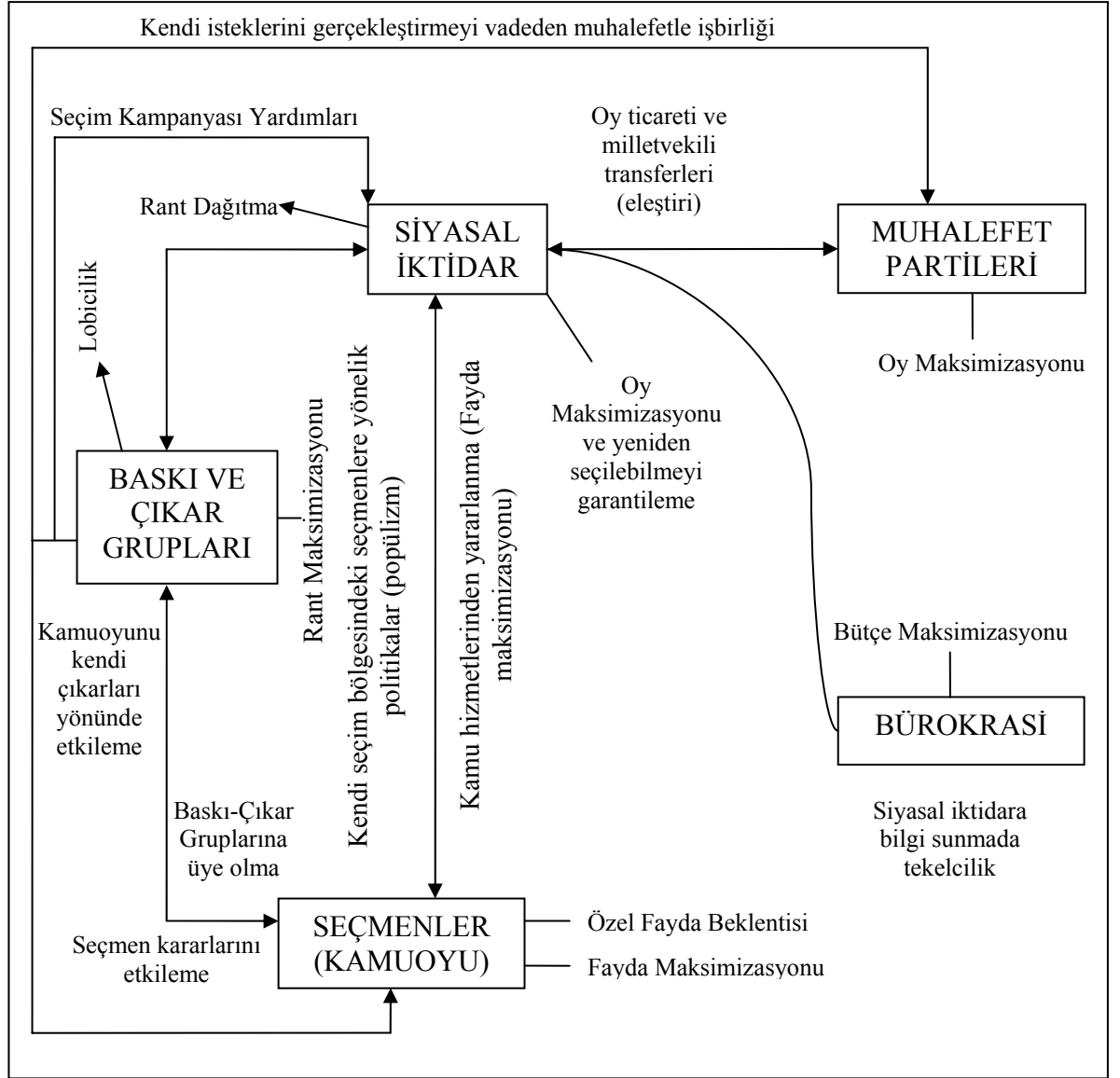
⁷⁰ EKER ve diğerleri, **a.g.e.**, s.287.

⁷¹ ÇEVİK, **a.g.m.**, ss. 195-196.

Siyasal iktidarın oy maksimizasyonu hedefi, seçmenlerin ise kamusal hizmetlere yönelik fayda maksimizasyonu hedefi bu iki kesim arasındaki ilişkiyi şekillendirir. Bu maksimizasyon hedefiyle yola çıkan taraflardan siyasal iktidar, bir sonraki seçimlerde oy alma amacıyla, seçmenlere daha çok kamusal hizmet sunma vaadinde bulunur. Bu noktada, milletvekillerinin kendi seçim bölgelerindeki seçmenler, asıl dikkate alınan kesim olmaktadır. Zira milletvekilinin en çok oy alacağı kesim kendi seçim bölgesindeki vatandaşlardır. Bu nedenle, siyasal iktidar bu bölgelerdeki seçmen kitlesinin isteklerine yönelik politikalar geliştirmeye özen göstereceklerdir.

Siyasi partilerin kendi aralarındaki etkileşim ve rekabet, siyasal karar alma sürecini şekillendirecek gelişmeler doğurur. İktidar partisi ve muhalefet partisi arasında şekilde de görüldüğü gibi, oy ticareti ve milletvekili transferleri mevcuttur. Bu durum, iki tarafın da ortak çıkarlarının gerekli kıldığı ölçüde gerçekleştirilmektedir. Ayrıca iktidar partisi, sürekli olarak muhalefet partisinin eleştiri oklarının hedefindedir. Bu bağlamda muhalefet partileri, seçmenlerin hoşnutsuzluklarını iyi kollamaktadır. Bu nokta, seçmenler ile muhalefet partisi arasındaki etkileşimi şekillendirir. Zira muhalefet partisi, bir sonraki seçimde daha fazla oy alma ve iktidara gelme amacıyla, seçmenlere vaatlerde bulunur.

Şekil 3: Siyasal Sürecin Unsurları Arasındaki Etkileşim

Kaynak: AKTAN ve DİLEYİCİ, a.g.m., s. 64

Baskı gruplarının siyasetle ilişkisi siyasi partilerden başlamaktadır. Baskı grupları, partiler içindeki kişilerle iletişim halindedir. Burada öncelikle karşımıza “lobicilik” faaliyeti çıkmaktadır. Baskı grupları, parlamenterleri çıkarları doğrultusunda etkilemek isterler. Bakanlar, milletvekilleri ve üst düzey kamu yöneticileri ile gerçekleştirilen görüşmeler ve ikna çabalarıyla, kararları kendi lehlerine çevirmeye çalışırlar. Baskı grupları üyeleri de kendi yararlarına çalışacak partiyi ya da adayı desteklerler. Bu etkileşimi sağlayacak aracı örgütler de mevcuttur; gençlik kolları, kadın kuruluşları gibi. Seçim kampanyalarına yardım sağlarken parasal yardımların yanı sıra bu örgütlerin faaliyetleri de oldukça önemlidir. Daha

geniş bir alana yayılma, seçmen kararlarını etkileme açısından bu örgütler oldukça etkindir. Yine bu örgütler, kendi içlerinde yetiştirdikleri belirli bir eğitim düzeyini ve seviyesini geçmiş kişileri partilere de kazandırır. Bugün partiler içinde milletvekillikleri yapanlar, kabinede bulunan bakanlar arasında sendika ve derneklerin önemli üyeleri, başkanları bulunmaktadır.

Siyasal iktidarın aldığı kararları uygulayan birim olan bürokrasi ise siyasal iktidara bilgi sunumunda tekeli konumundadırlar. Bu vasfı, siyasal iktidarın isteklerine cevap vermesini gerektirir. Bürokrasinin amacı aylığını, diğer yan gelirlerini, prestijini, yurt dışına çıkma olanaklarını ve kariyerini artırmak olduğundan tüm bu istekleri bütçenin büyümesini gerektirecektir. Konularında uzman kişilerden oluşan bürokratların siyasal iktidara karşı bilgi üstünlüğünden dolayı, bu isteklerini karşılamak siyasal iktidara düşmektedir. Seçmenler ise bürokrasiden fayda sağlamayı amaçlar. Kamu dairesinde sunulan hizmetlerden en yüksek faydayı sağlamayı amaçlar⁷².

1.8. Kamusal Karar Almada Etkinliği Azaltıcı Faktörler

Demokratik bir ülkede hükümetlerin görev başında kalabilmeleri, halkın desteğine, yani halkoyuna bağlıdır. Oy hakkının geniş halk kitlelerine yayılmış olması, siyasal partilerin programlarını büyük halk kitlelerinin oylarını çekebilmek için onların özlemlerine uygun işlere ve faaliyetlere yer vermek zorunda bırakmıştır. Seçmenlerine bu yolda vaatlerde bulunmuş bir siyasal parti iktidara geldiğinde, bütün dış etkilere rağmen halk kitlelerinin desteğini devam ettirebilmek için vaatlerinin en azından bir kısmını gerçekleştirmeye mecburdur. Bu vaatlerin büyük bir kısmı gelirler arasındaki dengesizliğin giderilmesi ve vatandaşlara daha iyi bir hayat düzeyi sağlanmasıdır. Burada yaşantıların düzelmesi için devletten bir müdahale bekleyen gelir düzeyi düşük halk kitlelerinin oy hakları, devletleri bu konuda tedbirler almaya sevk etmiştir⁷³.

Ancak uygulamada, alınan kararlar her zaman bireysel tercihlerin oluşumundan meydana gelen toplumsal tercihleri yansıtmamaktadır. Bunda bürokrasinin, baskı ve çıkar gruplarının çıkarları doğrultusunda siyasileri etkileme

---

⁷² AKTAN ve DİLEYİCİ, **a.g.m.**, s. 65.

⁷³ ÇAM, **a.g.e.**, s. 135.

çabaları, halkın seçimlere yönelik ilgisiz ve bilgisiz olmaları gibi durumlar etkilidir. Tüm bu durumlar, siyasal kararların alınmasında etkinliği azaltıcı yönde etki doğurmaktadır.

1.8.1. Temsil ve Oylama Davranışları

Demokratik sistemin en ciddi problemi, seçmenlerde görülen politik ilgisizlik ve bilgisizliktir. Demokratik ülkelerin hemen hepsinde değişen derecelerde de olsa, ortak olan bu özellik, sistemin işleyişinde sorunlar yaratmaktadır. Seçmenlerin pek çoğu, doğrudan politikayla uğraşmadığı gibi, oyunu verirken de ciddi bir araştırma yapmaz⁷⁴.

Siyasal bilgisizlik, seçmenlerin politika hakkında bilgisiz olmaları, bir başka ifadeyle tam enformasyona sahip olmamaları ve dolayısıyla oylama mekanizmasında doğru tercihte bulunamamaları, Siyasal ilgisizlik, seçmenlerin genel olarak politikaya ilgi duymamaları durumudur⁷⁵.

“Demokrasinin Ekonomik Teorisi” adlı kitap yazar, Anthony Downs, oylamada katılan bir maliyet olduğu sürece ve bu maliyetlerin seçimden beklenen getirilerden fazla olduğu sürece seçmenlerin çekimser kalma ihtimalini kabul etmiş, ancak seçmenlerin bu şekilde davranmaları durumunda hiçbir bireyin oy vermeye yaklaşmayacağını vurgulamıştır⁷⁶. Seçmenlerin seçimlerde, adaylara dair bilgileri toplama ve oy kullanma adına katlandıkları maliyet, ortaya çıkacak yarardan fazla olmaktadır. Dolayısıyla seçmenler katılım göstermemeyi tercih etmekte; katılımında bulunan kesim de, daha ulaşılabilir ve kolay olduğundan televizyon ve gazetelerden elde ettikleri bilginin etkisinde kalarak oy kullanmaktadırlar.

Bunun dışında oy verme ile ilgili davranışlar, genellikle bir partiye olan bağlılıkla açıklanmaktadır. Partiye olan bağlılığı ise; içinde bulunulan sosyal sınıf ya da sınıf bilinci, etnik yapı, din ve ırk gibi faktörler belirler⁷⁷. Tüm bunlar seçmenlerin oy kullanırken siyasi partilerin programlarını ya da politikalarını pek de önemsemedikleri ve dahi bunlardan haberdar olmadıklarını göstermektedir. Örneğin

---

⁷⁴ SAVAŞ, a.g.e., s. 142.

⁷⁵ Coşkun Can AKTAN, *Anayasal İktisat*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 176.

⁷⁶ İlder ÜNLÜKAPLAN, “Kolektif Karar Alma Sürecinde Temel Sorunlar”, http://uvf.ulakbim.gov.tr/uvf/index.php?cwid=9&vtadi=TPRJ%2CTTAR%2CTTIP%2CTMUH%2CT SOS&ano=50342_24d148988c71dda89b9aec81db03cdd1, (Erişim: 10.03.2010), s. 18.

⁷⁷ ŞENER, a.g.e., s. 171.

bir seçmen, ailesinden gelen geleneksel bir tutumla ve inançla aynı partiye oy vermekteyken, bir başka seçmen etnik kökenine yakın gördüğü ve bu yönde söylemleri olan partiye oy vermektedir. Ülkemizde içinde bulunduğumuz yüzyılda hala varlığını koruyan feodal yapılanmalar da oy kullanmada belirleyici olmaktadır. Şöyle ki, bir aşiretin mensubu herhangi bir partiden veya bağımsız olarak seçimlere girdiği takdirde o aşirete dâhil olan ve o bölgede bulunan tüm seçmenler o kişiye oy vermektedirler. Seçmenlerin bu oylama tutumları, siyasal karar alma sürecini en az katılımın yetersizliği kadar olumsuz etkilemektedir. Çünkü bu tutumlar seçmenleri daha da çok bilgisizliğe yönlendirmekle birlikte aday parti veya kişileri de bu alışkanlıkla “her zaman seçilebilme” rahatlığına ve güvencesine alıştırmakla etkin politikalar belirleme güdüsünden uzaklaştırmaktadır.

1.8.2. Baskı ve Çıkar Grupları

Baskı ve çıkar grupları kendi çıkarları doğrultusunda hareket edecek olan partilere oy verdikleri gibi, o partiye maddi yardımlarda da bulunabilmektedirler. Lobicilik faaliyeti ile parlamenterler üzerindeki etkilerinin yanı sıra, çeşitli kollar yoluyla seçmenler üzerindeki ikna faaliyetleri de mevcuttur.

Toplumun genel olarak politik konularda ilgisiz ve bilgisiz davranması, buna karşılık çıkar gruplarının politika ve politikacılarla çok sıkı bir ilişki içinde olması başta bütçe olmak üzere bütün yasaların “toplum çıkarı” ndan çok özel çıkar gruplarının çıkarını gözeten bir nitelikte olmasına yol açar. Bu nedenle “toplum çıkarı”, günlük politikada çok ender hallerde önem ve öncelik taşır⁷⁸.

1.8.3. Oy Ticareti

Oy ticareti (Logrolling), yasama organı olan parlamentoda siyasal kararların alınmasında siyasi partiler menfaatleri doğrultusunda parlamentoya sunmuş oldukları kanunları karşılıklı destekleyebilirler. Bu bir anlamda oy alışverişi ya da oy ticaretidir⁷⁹. Logrolling ile siyasi partiler arasında topluma arz edilecek mal ve hizmetler listesi üzerinde bir tür alışveriş yapılır. Seçimden sonra bir milletvekilin kendi partisinden ayrılarak başka bir partiye geçmesi olayı da logrolling mekanizması içerisinde değerlendirilir. Logrolling mekanizması ile siyasal karar

⁷⁸ SAVAS, a.g.e., s.144.

⁷⁹ Coşkun Can AKTAN, **Temiz Toplum Temiz Siyaset**, T Yayınları, İstanbul, 1994, s. 37.

alma sürecinde milletvekilleri oyları maksimize etmek için kendi seçim bölgelerine daha fazla hizmet götürmeye çabalarlar. Siyasal iktidarın oylarının belirli bir coğrafi alanda yoğunluk kazanması bütçe kaynaklarının o alanlara kaydırılması sonucunu doğurur. Hizmet kayırmacılığı (pork-barreling) adı verilen bu politik yozlaşma, kamu ekonomisinde optimum karar alınmasına engel teşkil etmektedir⁸⁰.

1.8.4. Bürokrasi

Bürokratlar seçimle iş başına gelen siyasi iktidar gibi geçici değildir, dolayısıyla işlemleri neticesinde halka karşı da sorumlu değildirler. Kamu hizmetleri sunulurken bürokratlar önemli işlevlere sahiptirler. Halka karşı sorumlu olmamaları demek; bürokratların bağımsız uygulamalar yapacakları anlamına gelmez, her şeyden önce bürokraside kalıcı olmak hatta terfi etmek isterler. Bürokratların da siyasi karar alma sürecindeki çıkarı budur. Bu da bürokratlar arasında kamusal alan içerisinde bir rekabet doğurur. Maaşlarını, emeklilik ücretlerini ve hatta yetkilerini artırma gibi çıkarları bürokratik çıkarlar arasında sayabiliriz. Bu tür çıkarlar kamu harcamalarının artırılması ve dolayısıyla bütçenin genişletilmesine bağlıdır. Bu da uygulanacak olan seçim öncesi vaatleri, ekonomik istikrar programları gibi uygulamaların önünde engel teşkil etmektedir.

1.8.5. Seçim Ekonomisi

Seçim ekonomisi, maliye ve ekonomi politikası araçlarının oy maksimizasyonu sağlayacak biçimde kullanılmasıdır⁸¹. Oy maksimizasyonu hedefiyle davranan politikacılar ve siyasi partiler, özellikle seçim dönemlerinde, seçmen tabanlarının tercihlerine yönelik harcamaları artırırlar⁸². Tıpkı bir önceki başlıkta, şekil 3 yardımıyla incelediğimiz etkileşim sürecinde olduğu gibi. Seçim bölgelerine yönelik hizmetler artırılmaktadır. İktidar partisi de, muhalefet partisi de seçilme amacıyla, çeşitli vaatlerde bulunmaktadırlar.

1.9. Kamusal Karar Alma sürecinde Katılım ve Enformasyon Sorunları

Kamusal karar alma sürecinin asıl üzerinde durduğu konu, birey tercihlerinden toplumsal tercihlere ulaşmak konusudur. Bunun için ise en önemli

---

⁸⁰ Coşkun Can AKTAN, **Yeni İktisat Okulları**, Seçkin Yayıncılık, Birinci Baskı, Mart, 2004, s.91.

⁸¹ ŞENER, **a.g.e.**, s. 182.

⁸² Hülya KIRMANOĞLU, **Kamu Ekonomisi Analizi**, Birinci Bölüm, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. Birinci Basım, Kasım, 2007, İstanbul, ss. 234-235.

husus katılımın yüksek olmasıdır. Kamusal karar alma sürecinde az önce görmüş olduğumuz aksaklıklar, seçmenlerin giderek politikaya karşı daha da ilgisizleşmesine sebep olarak katılımı azaltmaktadır. Alınan kararların vatandaşların tercihleri doğrultusunda oluşmaması sonucunu, dolayısıyla etkinsizliği doğurmaktadır. Sunulan kamusal mal ve hizmetler, vatandaşların beklentileri ile aynı doğrultuda olmamaktadır.

Robert DAHL, bireylerin siyasal sürece katılım göstermemelerini şu şekilde açıklamıştır⁸³:

- Politikaya müdahil olduklarında bekledikleri karşılığa verdikleri değer, eğer diğer aktivitelere katılmaları durumunda elde edecekleri karşılığa verdikleri değerden az olması durumunda,
- Kendilerinden önceki durumu değiştirebileceklerine yönelik bir inançları yoksa,
- Her halükarda sonucu değiştiremeyeceklerini düşünmeleri durumunda,
- Sonuç, onlar katılım göstermediklerinde daha tatmin edici olacağı inancı
- Mevcut bilgilerinin etkili olabilecek düzeyde yeterli olmamasını düşünmeleri halinde,
- Yollarında çeşitli engeller görmeleri halinde,
- Aday, siyasi parti veya diğer kişi ve organizasyonlar tarafından yeterli güdülenmedikleri takdirde,

Seçmenler siyasete ilgili davranmayacaklardır.

Demokrasinin işleyişi açısından gerekli olan siyasal karar alma sürecindeki etkinlik, vatandaşların katılımı kadar enformasyon ile de bağlantılıdır. Enformasyon, siyasal karar alma sürecindeki aktörler için karar alma yönünde bilgiler içerirken, siyasi parti ve bürokratlara da seçmen gruplarının yapısı, özelliği gibi konularda bilgiler sunar.

---

⁸³ Robert A. DAHL ve Bruce STINEBRICKNER, **Modern Political Analysis**, Sixth Edition, Prentice Hall, USA, 2003, ss. 105-110.

Tam enformasyon, ekonomiden siyasete, siyasetten tarihe kadar çok geniş bir alanı kapsamaktadır. Genel olarak, ülkede cereyan eden tüm ekonomik, siyasi ve sosyal olaylar, tarih, egemenlik kavramı ve kullanım şekilleri, bireysel (ekonomik ve siyasi) hak ve yetkileri, politik kurumlar, hükümetin amaçları, siyasi sistemin işleyişi, ekonominin temel kavramları, prensipleri, ekonomi politikaları ve sonuçları, diğer ülkelerle olan ekonomik ilişkiler, sivil toplumun önemi gibi bilgilerdir⁸⁴.

Ancak uygulamada tam enformasyonun varlığından söz edilememektedir. Seçmenlerin siyasi alana ilgisiz kalmaları, siyaset hakkındaki bilgisizlikleri, bürokrasi, siyasi partiler ve seçmenler arasındaki bir tarafın -bürokrasi- daha çok bilgiye sahip olduğunu gösteren asimetrik enformasyon sorunu gibi etkenler dolayısıyla demokratik süreçte “enformasyon” bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anthony Downs’ a göre, eksik enformasyon üç temel unsuru kapsar: (1) Partilerin vatandaşların ne istediklerini her zaman tam olarak bilmemeleri; (2) Vatandaşların hükümetin veya muhalefetin ne yaptığını veya vatandaşların çıkarlarına hizmet etmek için ne yapması gerektiğini her zaman bilmemeleri; (3) Her iki tür bilgisizliği gidermek için ihtiyaç duyulan bilgiyi temin etmenin maliyetli olması yani kıt kaynakların bilgiyi temin etmek için kullanılması gerektiğidir. Dolayısıyla eksik enformasyon sorunu hem siyasi talebi oluşturan seçmenler hem de siyasi arzı temsil eden siyasi iktidar ve siyasi partiler için geçerli olan bir sorundur⁸⁵.

“Kamusal karar alma sürecinde etkileşim” başlığında, şekil-3 yardımıyla incelediğimiz aktörler arası etkileşim, eksik enformasyon konusunda bize ipuçları vermektedir. Bürokrasi, kamusal politikaların uygulanması ve sonuçları konusunda, seçmen yapısı konusunda siyasi partilere yanlış ve eksik bilgiler sunabilmektedir. Seçmenler açısından bilgi edinmenin maliyeti sağlayacakları faydadan fazla olduğundan, seçmenler bu maliyete katlanmamayı, oy kullanmamayı tercih etmektedirler. Bilgi toplayabildikleri kanallar ise, yanlış ve karmaşık bilgilendirmede bulunabilmektedir. Ayrıca siyasi partiler, seçmenleri taraflı ve de eksik

⁸⁴ Coşkun Can AKTAN ve Dilek DİLEYİCİ, “Siyasal Süreçte Enformasyon Sorunları ve Demokrasinin Başarısızlığı”, **Modern Politik İktisat Kamu Tercihleri**, Ed. Coşkun Can AKTAN ve Dilek DİLEYİCİ, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 86.

⁸⁵ AKTAN ve DİLEYİCİ, *Modern Politik İktisat... a.g.e.*, s. 97.

bilgilendirerek ve de medya aracılığıyla yönlendirebilmektedir. Aktörler arası eksik enformasyon sorunu ile karar alıcıların zamanla seçmen tercihlerinden oldukça uzak politikalar izlemeleri seçmenlerin demokrasiye olan inancını giderek daha da köreltmekte, katılımı düşürmektedir.

Vatandaşların katılımından öte, karar alıcıların faaliyetleri de, alınan kararların birey tercihlerini ne kadar yansıttığı yönünde bize ipuçları vermektedir. Devletin kamusal faaliyetlerinin vatandaşlar tarafından herhangi bir katılım yoluyla denetlenmemesi, zamanla özel çıkarların kamu çıkarlarının önüne geçmesi, kamu kesimi başarısızlıkları olarak adlandırılan, adam kayırmacılık, rant kollama, rüşvet gibi siyasal yozlukların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Karar alıcıların, zamanla seçmenlerine karşı olan sorumluluklarını yitirip özel çıkar gruplarının yönlendirmesi altına girmesi de yine bu yolla açıklanabilmektedir.

Sonuç olarak; oylama sisteminin bünyesindeki zorluklar, bireylerin giderek siyasete ilgisiz kalmaları ve düşük katılıma yol açmakla birlikte; şeffaflığın olmayışı, eksik enformasyon sorunu, adaylar ve faaliyetleri hakkında bilgi edinememe gibi durumlar neticesinde de katılım gösteren kesim bilgisizleşmekte ve yanlış kararlar almaktadır. Düşük katılım, yanlış tercihler, iktidar ve bürokratların yozlaşmaya yol açan tutumları ile beraber demokrasi krizine yol açmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. E-DEMOKRASİ

“Değişim” kavramının meydana getirdiği yeni süreçlerin devlet kurum ve kuruluşlarına uyarlanması sonucunda devletin etkinliği, sunduğu ürün ve hizmetlerin kalitesi artmakta ve hizmetler daha kolay, daha hızlı ve daha verimli bir şekilde yerine getirilebilmektedir⁸⁶. Bilgi iletişim teknolojileri (BİT) ile beraber, toplumsal hayatımızın birçok alanında bakış açımız, düşüncelerimiz, deneyimlerimiz kökten bir değişikliğe uğramaktadır. Teknolojik anlamda gelişen ve değişen toplumun, ihtiyaçlarında da birtakım farklılıkların meydana geldiğini göz önünde bulunduracak olursak, yeni nesil ihtiyaçların giderilmesinin bilgi ve iletişim teknolojileri sayesinde kolaylaştığı sonucuna varabiliriz. Birkaç yıl öncesine kadar günlük yaşantımızla ilgili her türlü işlem için (gerek banka gerekse elektrik, su ve telefon fatura ödemeleri gibi) hizmet veren kurum veya banka gişelerinde saatlerce sırada beklemekte iken bugün bu işlemleri ev ya da ofisteki internete bağlı bir bilgisayar aracılığı ile birkaç dakika içinde gerçekleştirebilmekteyiz. Bu nedenledir ki, devletler, teknolojik yeniliklerden faydalanmak istemiş ve hizmetler elektronik ortama taşınmaya başlamıştır. Kamu hizmetlerinin teknoloji kullanılarak sunulmasının, başka bir deyişle teknolojik dönüşümün sunduğu kolaylıkların kamu kesiminde kullanılmasının, hizmetlerin üretim süreci ve kalitesini arttırdığı genel olarak kabul görmektedir.

Bilgi İletişim Teknolojileri, bilgisayarları, iletişim yazılım ve araçlarını, uyduları ve kablolu ağları, aynı zamanda videokaset kayıt cihazlarını ve fiberglas kablolarını ifade etmektedir. Böylece, doğrudan posta, elektronik posta, video-, bilgisayar-, tele-konferanslar, anında oylama, bilgisayar destekli telefon görüşmeleri, teleteks, çevrimiçi veritabanları ve interaktif televizyonlar gibi imkânlar mümkün kılınmıştır⁸⁷. Bilgi iletişim teknolojilerinin sunduğu bu denli geniş imkânlar, daha geniş bir katılım, hesap verilebilirlik, saydamlık, etkinlik ve verimlilik gibi hedefler ile kamu kesiminde yeniden yapılanmaya yönelik adımları hızlandırmıştır.

⁸⁶ İbrahim KIRÇOVA, **E-Devlet Uygulamaları ve Ekonomiye Etkileri**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Acar Matbaacılık, Ekim, 2003, s. 15.

⁸⁷ Wim B.H.J. Van de DONK ve Pieter W. TOPS, “Orwell or Athens? Informatization and the Future of Democracy”, **Orwell In Athens – A Perspective on Informatization and Democracy**, Ed W.B.H.J. Van de Donk, I.Th.M. Snellen ve P.W. Tops, Ios Press, Netherlands, 1995, ss. 14-15.

Geleneksel devlet organizasyonunun merkezi ve birbirinden kopuk birimlerinden oluşan yapısı yerine birbiriyle bağı, bilgiyi paylaşarak vatandaşlarının talep ettiği çeşitli hizmetleri zaman ve mekân farkı gözetmeksizin sürekli olarak sağlamaya yönelik bir organizasyon yapısına dönüş söz konusu olmaktadır. Bu teknolojik dönüşümle kamu kurumları, yerel yönetimler, araştırma kurumları, üniversiteler, bankalar, işyerleri, mağazalar, konutlar ve tek tek tüm bireyler bir platformda buluşarak daha etkin ve verimli yoldan etkileşimde bulunmaktadır⁸⁸.

Küreselleşme, bilgi teknolojileri, ekonomik ve siyasal liberalleşme, dış yatırımlar, dijitalleşen ekonomiler ve daha birçok gelişme sosyal güçlenme yanı sıra yöneten-yönetilen arasındaki değişen ilişkinin yeniden tanımlanmasını gerektirmiştir. Verimlilik, sorumluluk, katılım ve etkinlik artık kamu yönetimi literatüründe yadsınamayacak ilkeler olmuştur. Bunların birbirleriyle uyum içinde yer alabileceği kavramsal çerçevenin ise “yönetişim” kavramıyla hayata geçirilebileceği kabul görmektedir. Yönetişim, kamu-özel ve sivil toplum işbirliğinde yönetime katılmak anlamında, ideolojik temelleri aynı ancak katılımın mekânsal boyutlarına göre yerel, ulusal ve küresel alanda gerçekleşmektedir. Kısaca “iyi” yönetişimin uygulanmasında anahtar kavram, o yöre halkına kendileri hakkında alınacak karar süreçlerine katılabilecekleri ortamın varlığı, merkezi yönetimden buna olanak sağlayıcı yetki ve görevlerin yerele aktarılması anlamında “yerinden yönetim”in sağlanmasıdır⁸⁹.

Yönetişim kavramının ekonomi, siyaset ve sosyal bilimler alanında hızla yaygınlaşan bir kullanıma sahip olması nispeten yeni bir olgudur. 1970’ lerde işletmelerde hissedarların daha etkin katılımlarını sağlamak, işletmeyi daha saydam ve hesap verebilir kılmak için geliştirilen yönetişim kavramı, “özyönetim” anlayışından da etkilenmiştir. Çünkü yönetişim, merkezi yönetimin dışında kalan oyuncularını da bilhassa sivil toplum örgütlerini de kapsamaktadır. Katılımcı politikalarla toplum içinde en kapsamlı uzlaşmayı sağlayacak topluluk merkezli bir yönetim anlayışını temsil eden “yönetişim” kavramı; özyönetim hareketinin

---

⁸⁸ KIRÇOVA, a.g.e., s. 33.

⁸⁹ Hamit PALABIYIK, “Yönetimden Yönetişime Geçiş ve Ötesi Üzerine Kavramsal Açıklamalar”, **Amme İdaresi Dergisi**, TODAİE, Cilt: 37, Sayı: 1, Mart, 2004, ss. 63-65.

“demokrasinin etkinleştirilmesi” idealini, günümüzün ağ biçiminde örgütlenen sosyo-ekonomik ilişkilerine uyarlamaktadır⁹⁰.

Kamusal alanda ilgili tarafların katılımının gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri ile gerçekleştirilmesi ve bu amaçla çok yönlü bir bilgi akışı ile etkileşimli bir biçimde kararlar alınması karşımıza bu kez “e-yönetişim” kavramını çıkarmıştır. Bilgi akışının önemi bu noktada büyüktür. Güç anlamını taşıyan bilgi, demokrasinin katılımcı bir boyut kazanmasında en önemli araç halini almıştır. Bilginin, mekân, zaman gibi kısıtlamalar olmadan birçok noktadan birçok noktaya akabilmesi medyanın özellikle de son yıllarda bilgi ve iletişim teknolojilerinin sunduğu imkânlarla mümkün kılınmaktadır. Katılımı esas alarak daha demokratik ve etkin bir yönetimi ön plana çıkaran yönetim, bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımıyla e-yönetişim halini alarak yeni ve geniş bir katılım platformu kurmaktadır.

“Elektronik” ve “devlet”, “demokrasi”, “yönetişim” gibi terimlerin bir arada anılması, aslında bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşması ile değil, gazetelerden başlayarak radyo ve televizyona kadar medyanın bir siyaset yapma ortamı olarak ortaya çıkmasıyla, kısacası “iletişim teknolojileri” ile “siyaset” arasındaki bağın giderek daha da sıkı bir biçimde örülmesiyle başlamıştır⁹¹.

Siyaset ve medya arasında kurulan bu bağ, doğrudan katılım ortamı, bilgi ve iletişim teknolojilerinde ve özellikle internet teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle beraber, bireylerin kamusal alanla etkileşimlerinin sağlanması, şeffaflık arayışları, katılımcı demokrasiye yönelik çalışmalar, kamusal alanda bir bütün halinde “elektronik devlet” ya da daha yaygın kullanımıyla “e-devlet” kavramını ortaya çıkarmıştır.

2.1. E-Devlet

E-Devlet, devletin, teknoloji olanakları ile birlikte çağın gereklerine uygun olarak yeniden yapılandırılması halidir. Yapılandırmada, stratejik yönetim sürecinin saydamlık ve hesap verilebilirlik kavramlarının etkinleştirilmesinde e-Devlet

---

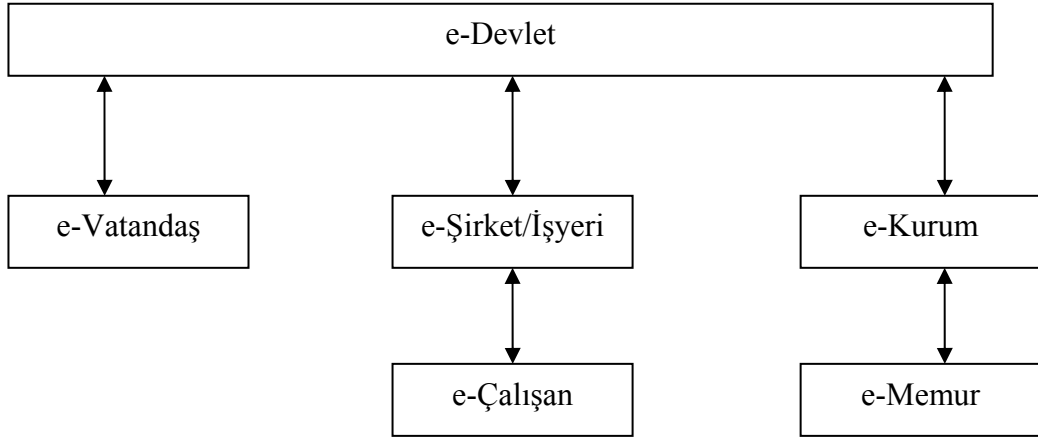
⁹⁰ Özgür UÇKAN, **E-Devlet, E-Demokrasi ve Türkiye**, Birinci Basım, Literatür Yayıncılık, Nisan, 2003, ss. 5-7.

⁹¹ UÇKAN, **a.g.e.**, s.25.

bütünleştirici rol oynamaktadır⁹². Genellikle “e-yönetişim”, “e-devlet”, “e-demokrasi”, “e-yayıncılık” gibi kavramlarla birlikte konumlanan e-devlet modeli, teknik anlamda; yurttaşların “müşteri”, kamu yönetimi faaliyetlerinin de “hizmet” olarak görüldüğü, “kalite–fiyat performansı” ölçütlerinin uygulandığı, en az maliyet ve emekle en kaliteli hizmetin üretilmesini hedefleyen bir verimlilik yönetimi sistemi olarak tanımlanmaktadır⁹³.

E-devlet girişimleri, vatandaşlara hizmetler sunmada yeni ve daha iyi yollar bulma eğilimindedir.

Şekil 4: e-Devlet Yapısı

Kaynak: Demokaan DEMİREL, “E-devlet ve Dünya Örnekleri”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı: 61, s. 85.

Şekil 4’ te, devletin temel unsurları olan vatandaş ve kuruluşlar (özel ya da kamu) e-devlette, e-vatandaş, e-şirket ve e-kurum biçiminde kendini göstermektedir. E-devletin bilişim ve teknoloji imkânlarını kullanarak hizmet sunan kurumları birer e-kurum, bu hizmetlerden yararlanan vatandaşları birer e-vatandaş, işlemlerini iletişim teknolojileri yardımıyla gerçekleştiren firmalar e-şirket olarak var olmaktadır.

E- devletin ortaya çıkışına neden olan yeni imkânlar ise şu şekildedir:

- Kamu yönetimlerinin, bilişim ve iletişim teknolojilerinin kullanımıyla daha etkili ve verimli bir işleyişe kavuşturulması;

⁹² Çağlayan ODABAŞ, “Stratejik Yönetim ve E-Devlet”, **Sayıştay Dergisi**, Ekim-Aralık 2004, s. 88.

⁹³ UÇKAN, **a.g.e.**, s. 44.

- Kamu hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve yurttaşların kamu yönetim birimlerine doğrudan ve etkin erişimin kolaylaşması;
- Buna koşut biçimde, yurttaşların kamu organizasyonunun denetim, eleştiri ve iyileştirme sürecine doğrudan katılımına olanak sağlanması;
- Yerel tıkanıklıkların ve- veya merkezi uygulamaların yerel sonuçlarının değerlendirilmesi sürecinde, yurttaşların “yerinden” ve “dolaysız” katkı ve katılımlarının sağlanması;
- Bölgesel kalkınma hedefleri doğrultusunda, yerel kaynak ve imkânların, ulusal ve uluslararası ekonomiye entegrasyonunda; Pazar işleyişinin şeffaflık ve yüksek performansta gerçekleşmesinde hızlı, dolaysız bir bilgi – katılım - koordinasyon seçeneğinin oluşması⁹⁴.

“E-devlet” üzerine çalışmaları olan Ake Grönlund, farklı e-devlet tanımlarından yola çıkarak e-devleti, üç terimle tanımlamaktadır; rasyonalizasyon, kalite ve demokrasi. Rasyonalizasyon ile, kamu hizmetlerinin etkinlik ve etkililiğinin artırılmasını; kalite ile, devletin daha şeffaf olmasını; demokrasi ile de, vatandaşlar ile devlet arasındaki ilişkinin daha etkileşimli olması ve katılımın artırılmasını ifade etmektedir⁹⁵.

E-devlet, İT’ ni aşağıdaki amaçları gerçekleştirmek için kullanmaktadır⁹⁶;

- İş dünyası ve vatandaşlar için kamu hizmetlerini ve bilgilerini daha kolay ulaşılabilirliği sağlamak,
- Yüksek hız, eskizsizlik, işlem etkinliği gibi yollarla hizmetlerin kalitesini artırmak,
- Vatandaşlara demokratik süreçlere çeşitli usullerde katılım fırsatı vermek.

E-devletin bu üç amacı, bir başka araştırmacı tarafından şu şekilde gruplanmıştır⁹⁷:

⁹⁴ UÇKAN, a.g.e., ss. 43-44.

⁹⁵ Ake GRÖNLUND, “Electronic Government - Efficiency, Service Quality and Democracy”, **Electronic Government: Design, Applications and Management**, Ed. Ake GRÖNLUND, Idea Group Publishing, 2002, ss. 27-28.

⁹⁶ GRÖNLUND, a.g.m., s. 24.

- *Hizmet ulaşımını artırmak*: yeni bir kamu altyapısı geliştirmek,
- *Bilgi*: yeni bir kamu kaynağı,
- *E-demokrasi*: kamu alanını genişletmek.

Hizmet ulaşımının artırılması konusunda, BİT, yeni ulaşım kanalları oluşturmaktadır. Vatandaşlar kamu hizmetlerine, evlerinden ofislerinden ulaşmaktadırlar. İkinci olarak “bilginin yeni bir kamu kaynağı olduğu” konusu, yeni altyapılar ve veritabanları oluşturarak, bağlantı kanallarını geliştirmektedir. Yeni bilgi servisleri, akıllı hükümet denen sistemler, kamu hesap verilebilirliğini geliştirmek bu amaca yönelik hizmetlerdendir. Tüm bu gelişmeler, devletlerin daha vatandaş odaklı, daha hesap verebilir, akıllı ve daha şeffaf hale gelmesini sağlamaktadır. BİT’ lerinin devlet faaliyetlerinde ne gibi değişimler doğurduğu hususunda bir üçüncü düzey vardır ki o da “kamusal alanı genişletmek” yani “Elektronik Demokrasi” dir⁹⁸.

E-devlet, kamu hizmetlerinin elektronik sunumunu kapsamaktadır. E-demokrasi ise, daha niteliksel bileşenleri gerekli kılmaktadır ve genellikle vatandaşların hükümet politikalarına dair görüşlerini web veya internet üzerinden bildirebilecekleri bir katılım düzeyi ile tanımlanır. Yakın zamanda OECD, siyaset ile ilgili bir bildirgesinde, e-devletin devletten çok “e” ile ilgili olduğunu belirtmişti. “e-demokrasi” ise tamamen “demokrasi” ile ilgilidir⁹⁹.

2.2. Demokrasi

2.2.1. Demokrasi Kavramı

Halkın egemenliği, iktidar kullanımı, halk egemenliği çoğunluğun egemenliği anlamına gelen demokrasi, “üstün iktidarın halkta bulunduğu veya halk tarafından doğrudan ya da özgür bir seçim sistemi içinde seçilmiş temsilcileri aracılığıyla kullanıldığı halk tarafından yönetim” şeklinde tanımlanabilmektedir. Abraham

---

⁹⁷ Donald G. LENIHAN, “Realigning Governance: From E-Government to E-Democracy”, **Practicing E-Government: A Global Perspective**, Ed. Mehdi KHOSROW-POUR, Idea Group Publishing, USA, 2005, s. 253.

⁹⁸ LENIHAN, **a.g.m.**, s. 274.

⁹⁹ Lori ANDERSON ve Patrick BISHOP, “E-Government to E-Democracy: Communicative Mechanisms of Governance”, **Journal of E-Government**, Vol: 2(1), The Haworth Press, 2005, s. 16.

Lincoln' un tanımında demokrasi, "halkın halk tarafından halk için yönetimi" şeklinde yer almaktadır¹⁰⁰.

Sözcük anlamı olarak, demokrasi, "halk iktidarı", iktidarın halka ait olması anlamına gelmektedir. Sartori, bu tanımları Yunancadaki anlamından kelimesi kelimesine bir çeviri olduğunu dile getirerek, demokrasi teriminin bir şeyi temsil etmek olduğunu söyler¹⁰¹.

Demokrasi, halkın tamamının, pozitif veya negatif olarak, genel siyasetle ilgili konularda temel belirleyici kararları aldığı ve almaya yetkili olduğu bir siyasal sistemdir. Demokrasiyi halkın zayıf olduğu bir diktatörlükten ayıran şey, halkın kararlar alma yetkisi ve ameliyesidir. O halde halk kelimesinin kapsamı da önem arz etmektedir. Aslında 'halk' ın anlamı hayli geniş varyasyonludur ve yetişkin üyelerin tümünü her zaman kapsamaz. Orijinal bir demokrasi olarak kabul edilen Atinalılarda toplumun sadece küçük bir azınlığı halk kavramına dâhildi; yabancılar, köleler ve kadınlar halk kapsamında görülüyordu. 'Halk' terimi Aristoteles'ten sonra 'yoksul' ya da 'yoksul insanlar' anlamını taşıyan bir içeriğe sahip olmuştur. Aristoteles'e göre ise halk, "yabancı köle veya kadın taifesinden olmayanlardır". Tarihsel süreç içerisinde halk kavramı ile ifade edilmek istenen de değişime uğramış 'halk'ın kapsamı genişlemiştir. Bugün demokratik düşüncede 'halk', hemen hemen değişmez şekilde neredeyse tüm yetişkin nüfusu ifade etmektedir¹⁰². Ehliyetsiz olmadığı sürece herkesin siyasal karar alma sürecine katılması gerektiğine yönelik düşüncelerin artması bu değişimde önemli rol oynamıştır.

2.2.2. Demokrasinin Temel Unsurları

2.2.2.1. Özgürlük

Özgürlük, kısaca "bireyin eylem olanaklarının, yani kişinin olmak istediği gibi olmasının ve yapmak istediğini yapmasının engellenmemesini ifade etmekle beraber bireylerin eylemlerinden dolayı ahlâki ve hukuki bakımdan sorumlu tutulabilmeleri için de temel ilke durumdadır. Özgürlüğün demokrasinin temel değerlerinden biri olması, bireylerin siyasal iktidarı kullanma sürecine katılmaları,

¹⁰⁰ Davut DURSUN, **Siyaset Bilimi**, Beta Yayınları, Birinci Baskı, Ekim, 2002, İstanbul, s. 161.

¹⁰¹ Giovanni SARTORI, **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş**, Çev. Tunçer KARAMUSTAFAOĞLU ve Mehmet TURHAN, Yetkin Yayınları, Ankara, 1996, s. 9.

¹⁰² HOLDEN, **a.g.e.**, ss. 6-10.

kendi mukadderatlarına hâkim olmaları, iktidarı sınırlandırmaları imkânına sahip oldukları anlamını ifade etmektedir¹⁰³.

2.2.2.2. Eşitlik

Demokrasinin bir diğer temel değeri olan eşitlik, bütün bireylerin insan olmak bakımından eşit siyasal değerde olmasını, bireyler arasında ayırım yapılmamasını, herkese eşit muamele edilmesini ve siyasal yönetim sürecine katılım konusunda bütün toplum üyelerinin eşit derecede hak sahibi olduklarını ifade etmektedir¹⁰⁴.

2.2.2.3. Halk Yönetimi ve Çoğunluk İlkesi

Demokrasi, bireyin korunması ve hukuk devleti olmanın ötesinde yurttaşların yöneticileri seçmesini ve toplumun yönetilenlerin rızasına uygun yönetilmesini içerir. Böylece demokrasinin önemli unsurlarından biri olan siyasal katılma ile karşılaşırız. Demokraside katılma mekanizması çoğunluk ilkesi ile çözüme kavuşmuştur. Ancak demokrasi çoğunluğun her istediğini yapabilmesi de değildir. Çoğunluk kuralı azınlıkların ve bu arada en küçük azınlık olan bireyin korunmasını, yani çoğunluğun sınırlandırılmasını da içermektedir. Bu kural, yönetimin insanların rızasına dayanması, yurttaşların yönetime katılması anlamına gelmekte, iktidarın bireyin rızasına dayanması ile rızayla ve barışçı bir şekilde el değiştirmesini sağlamaktadır. Bunun için düşünce, ifade, örgütlenme ve toplanma gibi siyasi özgürlüklerin var olması gerekmektedir¹⁰⁵.

2.2.3. Demokrasinin Gelişimi - Sanayi Toplumundan Bilgi Toplumuna Geçiş Sürecinde Demokrasi

İ.Ö. beşinci yüzyılın ilk yarısında, Yunanlılar ile Romalıların siyasal fikirleri ve kurumlarında, tarihsel açıdan oldukça önemli bir dönüşüm gerçekleşti. Bu dönüşüm, aristokratlar, oligarklar, monarklar veya tiranlar gibi çeşitli demokratik olmayan yöneticiler tarafından yönetilmiş birkaç kent-devletinin, önemli sayıda özgür, yetişkin erkeğin yurttaş olarak yönetime doğrudan katılma hakkına sahip

---

¹⁰³ DURSUN, a.g.e., ss. 166-167.

¹⁰⁴ DURSUN, a.g.e., s. 167.

¹⁰⁵ Aytekin YILMAZ, **Modern Demokrasi, Gelişimi ve Sorunları**, Yeni Türkiye Yayınları, 2000, s. 87.

oldukları sistemlere geçiydi¹⁰⁶. Antik Yunan demokrasisinde, yurttaşlar, eğitim, dil, din, ekonomik durum açısından türdeş ve bütün olarak küçük bir kesimi kapsamalıydı. Yurttaşlar ancak böylelikle kendi kişisel çıkar ve amaçları ile çatışmaksızın genel bir iyiliğe yönelik uyumlu davranışlar içerisinde olup kamusal iyilik açısından türdeş kararlar verebilirlerdi. Bu da iyi bir polis için gerekli ön şart olmaktadır. Sınırların geniş olması, yurttaşların türdeşliğini bozarak heterojen bir yapı kazandırmakta ve böylece polisin yapısı da bozulmaktaydı. Ayrıca yurttaşların toplanıp siyasetle ilgili doğrudan kararlar alabilmesi gerekmektedir. Bu yönüyle Atina demokrasisi bir doğrudan demokrasi sistemidir. Son olarak bu kent devletleri özerk olmalıydı¹⁰⁷.

Günümüz demokrasisi ise, Atina demokrasısından oldukça uzak görünmektedir. Atina demokrasisi temelde ortak uyuma dayanmakta; günümüz demokrasisinde ise bu uyum yerine bir çatışmalar bütünü olarak görülmektedir.

Demokrasi, 2500 yıllık geçmişi sürecince istikrarlı bir gelişim izlememiştir. Atina kent devletlerindeki uygulamalarından sonra, ortaçağ sürecince monarşilerin yönetime hakim olması neticesinde demokratik uygulamalar önemini yitirmiştir. Yeni çağda, aydınlanma çalışmaları ile, demokratikleşme yeniden gündeme gelmiştir.

Atina demokrasisindeki katılımcı demokraside, vatandaşlar karar alma sürecine doğrudan katılım gösterirler, genellikle de oylama ile. Oylama tam bir demokratik harekettir. Vatandaşların özgür ve eşit olduğunun kabul edildiğinin kanıtıdır. Antik Yunan' daki şehir devletleri, Atina gibi, temel olarak katılımcı demokrasiye örnekti. Buna rağmen, demokrasi 18. yüzyılda yeniden canlandığında, devletler artık şehir devletleri değil, geniş ve kültürel açıdan daha çeşitli nüfus yapısına sahiptiler. Ve bu devletler, geniş bir bürokrasiye ve daha büyük sorumluluklara sahipti¹⁰⁸.

Katılımcı demokrasi, böyle bir toplum yapısı için mümkün görünmemekteydi. Nüfus, Yunan şehir devletlerinden daha genişti ve vatandaşlar oy

---

¹⁰⁶ Robert A. DAHL, **Demokrasi ve Eleştirileri**, Yetkin Yayınları, Çev. Levent KÖKER, Ankara, 1996, s. 15.

¹⁰⁷ DAHL, **a.g.e.**, ss. 22-23.

¹⁰⁸ LENIHAN, **a.g.m.**, s. 276.

kullanmak ya da her müzakereye katılmak için zamana, uzmanlığa veya isteğe sahip değillerdi. Ayrıca, uzak mesafelerde ve farklı şehirlerde yaşadıklarından her vatandaşın birebir katılım göstermesi gerektiği durumda oylama işlemi oldukça pahalı ve yavaş işleyecekti. Bu sorun, vatandaşların kendi inançlarına göre hareket edecek ve devlette onların adına bulunacak temsilciler seçmenlerine imkân tanıyarak çözülmüştür¹⁰⁹. Temsili demokrasi olarak karşımıza çıkan bu yapı, devletlerin ve toplumların değişmesiyle kaçınılmaz zaruri bir sistem olarak gelişmiştir. Bugün ise çoğu modern demokrasiler, bu iki yapının uzun yıllar gelişerek oluşmuş bir karışımıdır.

Modern demokrasi kavramının kullanımı, Batı toplumunda 18. yüzyıl sonlarındaki devrimci değişimlerden kaynaklanmaktadır¹¹⁰. Modern demokrasi, köy, kabile veya şehir-devleti demokrasisinden ibaret değildir; milli devletin demokrasisidir ve ortaya çıkışı milli devletin gelişmesiyle bağlantılıdır. Batıda demokrasi yönündeki ilk hareket, 17. yüzyılın ilk yarısında gerçekleşmiştir¹¹¹.

17. yüzyıl sonları ve 18. yüzyıl aydınlanma çağı düşünürleri ile, rasyonel düşünme ve akıl önem kazanmış; yeni bilim alanları ve gelişmelere zemin hazırlamıştır. Böylece buharlı makinelerin icadı ve yeni buluşların sanayi devrimini doğurması toplumsal hayatta kimi köklü değişiklikler meydana getirmiştir. Ayrıca tarım sektörü, artan nüfusu kaldıramayacak hale gelmiştir. Tüm bu gelişmelerle fabrika üretiminin hâkim hale gelmesi, daha küçük aileler, birbirine benzeyen ürünler, ham maddeden nihai ürüne kadar geçen sürede, gerek ekonomi gerekse toplumsal hayatın düzeni açısından karar alımında önemli bir yere sahip olmuş geniş bürokrasi ve ulus devlet bu dönemin belirgin özellikleri olmuştur. İki yüzyılı aşkın süren, bugünkü gelişmelere zemin hazırlamış olan ve hala kimi ülkelerde devam eden bu yapı, “Sanayi Toplumu” olarak adlandırılmaktadır.

Sanayi toplumuna has bu gelişmeler modern demokrasinin doğuşu olsa da, kimi görüşler ulus devlet ve sanayi toplumunun getirmiş olduğu bu tek tipleşme ve çoğunluk yapısının gerçek demokrasi ile bağdaşmadığı kanaatindedir. Bu görüşlerin

---

¹⁰⁹ LENIHAN, **a.g.m.**, s. 276.

¹¹⁰ Samuel P. HUNTINGTON, **Üçüncü Dalga: Yirminci Yüzyıl Sonlarında Demokratlaşma**, Yetkin Yayınları, Çev. Ergun ÖZBUDUN, Ankara, 1996, s.3.

¹¹¹ HUNTINGTON, **a.g.e.**, s. 10.

temeli, sanayi toplumunun kitlesel bir toplum olması, bireyden değil yığından söz edilmesi, çeşitliliğin giderek azalması olgularına dayanmaktadır.

Sanayi toplumunda, kararlar, hedeflerin belirlenmesi, hedeflere yönelik planların yapılması, bu yönde programlar oluşturulması şeklinde ilerlemiştir. Sanayi toplumunda bu süreç nedeniyle ortaya çıkan endüstriyelmiş kararlar, manüel ve elişi kararların standardizasyonu olan regülasyonlarla, formalizasyonlarla ve bürokrasi ile alınan kararlardır¹¹². Kararların seri imalatı şeklinde isimlendirilebilir. Bu süreçte fabrika üretimi, tarımın makineleşmesi, kentlerin giderek daha kalabalık bir nüfusa sahip olması, bu nüfusun beslenmesi için gerekli gıda maddelerinin temini 20. yüzyıla yaklaştıkça kitleselliği getirmiştir. Artık kitle toplumu söz konusu olmaya başlamıştır. Bu yapının siyasal alandaki en önemli özelliği de, kararların alınması konusudur. Toplum yapısındaki kitlesellik, ürünlerin üretiminden pazara ulaşmasına kadar, eğitim, sağlık, tedarik sorunlarının entegre biçimde işletilmesi için bürokrasiye geniş ölçüde ihtiyaç duyulmuştur. Karar alma, temsil edilenlerden temsilcilerden yavaş yavaş bürokrasiye kaymış aynı üretimde olduğu gibi kitlesel, yığınsal hale gelmiştir.

Sanayi toplumu, 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkan ekonomik sorunlar, işsizlik, çalışma hayatıyla ilgili düzenlemelerin olmaması, enflasyon, kriz gibi sorunlarla meşgulken baş döndürücü gelişmelere sahne olmuştur. Buhar Makineleri ve elektriğin icadından sonraki teknolojik devrim, bilgisayar adı verilen insan beyninden daha hızlı çalışan ve daha yüksek bilgi taşıma kapasitesine sahip olan makinelerin icadı olmuştur. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimi ile girilen yeni toplum yapısı bilgi toplumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilgi toplumu ise, kimi ülkelerin 1950' lerde geçmeye başladığı bir bilgi çağı sürecidir. Burada, hızlı değişim, kitlesellik yerine bireyselleşme, tek tip üretim yerine ürünlerde çeşitlilik söz konusudur.

Modern toplum denilen sanayi toplumundan sonraki yapı, kimi görüşlerde post modern toplum olarak adlandırılmaktadır. Bu nedenle, sanayi toplumlarında yürütülen faaliyetler ve siyasal alanda kamusal kararların alınması, demokrasi kurum ve araçlarıyla yürütüldüğünden ve temelde seçimlere dayandığından “modern karar

---

¹¹² Lars-Erik JANLERT, “Post-Modern Decision Making”, **Electronic Government: Design, Application and Management**, Ed. Ake GRÖNLUND, Idea Group Publishing, 2002, s. 52.

alma”; bilgi toplumunda karar alma süreci ise “post-modern karar alma” süreci olarak ele alınmaktadır¹¹³.

Toplumsal yapıyı, tarım toplumu, sanayi toplumu ve bilgi toplumu olarak 3 evreye ayıran ve bu süreçleri sırasıyla “Birinci Dalga”, “İkinci Dalga” ve “Üçüncü Dalga” şeklinde isimlendiren Alvin Toffler’ a göre, İkinci Dalga yığınsallığı getirmiş, yığınsal kitleler olarak hareket eden bir toplum yapısını oluşturmuştur. Üçüncü dalga ise, farklılığa ve çeşitliliğe yönlendirmektedir. Çeşitliliğin çoğalması, siyasal sistemlerin genel olarak çoğunluk ilkesine dayanmasına karşın çoğunluğun oluşturulmasının giderek zorlaşması anlamına gelmektedir. Büyük bir çoğunluk tarafından savunulacak ortak bir görüşün olmayışı, gittikçe daha çok hükümetin koalisyonlara dayanan azınlık hükümeti olması demektir. Hız ve çeşitliliğin artması, temsili demokrasiyi zorlaştırmaktadır¹¹⁴.

Kitleselliğe yer vermeyen bir uygarlığın doğuşu, çoğunluk iktidarının ve tercihleri dile getirmek için kullanılan oy verme mekanizmasının geleceğiyle ilgili huzur kaçıracı birçok sorunun su yüzüne çıkmasına yol açmıştır¹¹⁵. Çünkü 20. yüzyıl çoğunluk düşüncesine uymayacak kadar çok bölünmelere, farklı kesimlerin birleşimlerine, azınlık oluşumlarına sahne olmuştur. Kitleleri peşinden sürükleyen büyük ideolojiler yerine artık zevk ve tercihlerine, yaşam tarzlarına göre bir araya gelen yapılar ortaya çıkmıştır. Tercihler kimlik halini almıştır. Artık kitlelere hitap eden büyük tirajlı gazeteler yerine, giderek daha azınlık haline gelen kesimler makinelerin de yaygın kullanımıyla kendi haberleşme araçlarını üretmeye başlamışlardır. Ve bu yapıların her birinin devletten beklentileri de farklılaşmıştır. Feminist çevrelerin kadın haklarıyla ilgili iyileştirmeler beklentileri, eşcinsel örgütlerin toplumsal hayattaki yerleriyle ilgili düzenlemeler beklentileri, çevrecilerin ülke sınırlarını da aşan uluslararası eylemleri gibi sesler yükselmeye başlamıştır. Toplumsal yapı giderek daha da azınlık halini alsa da, yeni iletişim olanaklarıyla ülke

---

¹¹³ JANLERT, Modern karar alma ve uygulama ile ilgili süreci şu şekilde aktarmaktadır: Olayın gerçeklerini ayrıntılarıyla belirlemek, rasyonel müzakereler yapmak ve rasyonel tercihlerde bulunmak, istenen sorun çözümünü gerçekleştirmek, optimal bir plan oluşturmak ve planı uygulamak *Savoir pour prévoir, prévoir pour pouvoir (güç için öngörmek, öngörmek için bilmek)*. Bir hedef belirlenir, hedefe ulaşacak planı oluşturulur ve plan uygulanır. JANLERT, **a.g.m.**, ss. 51-52.

¹¹⁴ Alvin TOFFLER, **Üçüncü Dalga**, Altın Kitaplar Yayınevi, 1981, Çev. Ali SEDEN, ss. 464-467.

¹¹⁵ TOFFLER, **a.g.e.**, s. 481.

sınırlarını aşmakta, küresel hale gelmektedir. Sanayi toplumunun o hantal ve kitlesel yapısı bu yeni toplumsal yapıya hizmet edemez hale gelmiştir.

Yeni bilgi teknolojileri, sanayide ve toplumda çarkları daha hızlı döndürmektedir. Yeni bilgi teknolojileri, büyük miktarda bilginin üretilmesine yardımcı olmaktadır. Geçmişte, uzaktaki bir bilginin bize ulaşmasıyla ilgili zaman ve yer sınırlamaları varken artık, olay ve olayın bilgisi eş zamanlı olarak ortaya çıkmaktadır. Dakikada alınabilen karar sayısı yetersiz kalmaktadır. Karar alma süresi uzun sürmektedir. Karar, süreci etkilemek için zamanında ulaşmamaktadır. Bir durumla ilgili bilgilerin toplanmasından önce, karar alıcılar bilgi toplamaya devam ediyorlarken, yeni bir şey ortaya çıkmış ve şartlar çoktan değişmiş olmuştur. Yüzleşilen sorun şu olmaktadır, mevcut karar alma işlemleri oldukça yavaş kalmakta ve farklı karar alma süreçlerinde geniş katılım oldukça fazla zaman ve çaba gerektirmektedir¹¹⁶.

Bilgi teknolojilerindeki gelişim, 20. yüzyıl ortalarından itibaren giderek toplumsal hayatı sarmalarken, bir yandan siyasal ve toplumsal hayatta demokrasinin tıkanmasına neden olan sorunların temelinde yer almakta; bir yandan da ironik bir biçimde, o sorunların çözümündeki en etkin rolü oynamaktadır.

2.3. E-Demokrasi

1980' lerin ortasından bu yana, BİT' nin, özellikle internetin, sunduğu olanakların demokrasinin hizmetine sunulmasını ifade etmek üzere sosyal bilimlerin literatüründe hemen hepsi aynı olguya karşılık gelebilecek terimler içerisinde en yaygın olarak kullanılanı "e-demokrasi" olmuştur¹¹⁷. E-demokrasi yerine, *sanal demokrasi*, *tele demokrasi*, *siber demokrasi*, *dijital demokrasi* gibi terimler de kullanılmaktadır. "Dijital Demokrasi" terimini kullanmayı tercih eden Kenet L. Hacker ve Jan van Dijk' in tanımına göre dijital demokrasi, siyasi demokrasinin geliştirilmesi ya da vatandaşların demokratik iletişime katılımının sağlanması amaçları için "Bilgisayar Dolayımı İletişim-BDİ" ve "Bilgi İletişim Teknolojileri-

---

¹¹⁶ JANLERT, **a.g.m.**, s. 56.

¹¹⁷ İbrahim SAYLAN, "İnternet: Demokrasiye Açılan Kapı? Türkiye ve İtalya Örnekleri Çerçevesinde e-Devlet Uygulamaları", **Amme İdaresi Dergisi**, Sayı: 3, Eylül-2009, s.142.

BİT” nin her türlü ortamda (internet, telefon, radyo yayını) kullanımınıdır¹¹⁸. “Tele Demokrasi” ise, elektronik demokrasinin 1970’ lerde geliştirilmiş en eski biçimidir. Başta televizyon olmak üzere kablolu TV’ ler, telefonlar, uydular siyasal karar alma süreci için kullanılabilecek şekilde; katılımı artıracak bilgi paylaşımı, tartışma ortamı ve şeffaflığı sunacak yeni platformlar olarak görülmüştür¹¹⁹. Tele demokrasi, günümüz bilişim teknolojilerinden daha geride bulunan kitle iletişim araçlarının kullanımına dayanmaktadır. Oysa 1990’ lara gelindikçe yeni elektronik alanların yayılması ile gündeme gelen elektronik demokrasi, BİT gelişiminde sunulan tüm imkânları içermektedir.

Geniş bir perspektifte, e-demokrasi, vatandaşların yerel ve merkezi düzeyde karar alma sürecine ve siyasal hayata aktif ve bilinçli katılımını teşvik etmek için vatandaş ve siyasal - idari kesim arasındaki ilişkide bilgi iletişim teknolojilerinin kullanımına dayanır¹²⁰. Burada en yaygın ve en yeni olarak kullanılan ve daha fazla kullanılması hedeflenen teknoloji, ilk başlarda birden fazla bilgisayarın birbirine bağlanması ile oluşturulan ve bugün dünyanın en uzak uçlarını bir araya getiren “internet” dediğimiz, zaman zaman kısaca “net” veya “web” sözcüğünü kullandığımız küresel ağıdır.

İnternet, öncelikle, 1960’ lı yıllarda, Amerikan Savunma Bakanlığı’ nın bir çalışmaları sonucunda “ARPANET” (*Advanced Research Projects Agency Network, Amerikan Gelişmiş Savunma Araştırmaları Dairesi Ağı*) adıyla bir iletişim sistemi olarak kullanılmaya başlanan askeri bir projeydi. 70’ li yıllarla birlikte askeri alandan akademik alana yayılarak, üniversitelerde de bilgisayarların birbirlerine bağlanması imkanı doğmuştur. Üniversitelerde kullanılmasıyla birlikte, genişleyen bu ağ, internet adını alarak, bireysel ve kurumsal kullanımlara da sunulmuştur. Böylece

---

¹¹⁸ Hacker ve Dijk’ e göre, Dijital demokrasi terimi, BİT ve Bilgisayar Dolayımı İletişim (BDİ) kullanımı ile yakından ilgilidir. Dijital demokrasi, zaman, yer veya diğer fiziksel şartların sınırlaması olmaksızın, BİT ve BDİ’ lerin geleneksel analog politik uygulamaların ikamesi olarak değil, bir ek olarak kullanılması şeklindeki tüm demokratikleşme girişimlerinin toplamı olarak tanımlanmaktadır. Kenneth L. HACKER ve Jan van DIJK, “What is Digital Democracy?”, **Digital Democracy Issues of Theory and Practice**, Ed. Kenneth L. HACKER ve Jan van DIJK, Sage Publications, First Published, 2000, s. 1.

¹¹⁹ Martin HAGEN, “A Typology of Electronic Democracy”, http://www.unigiessen.de/fb03/vinci/labore/netz/hag_en.htm, (Erişim: 12.03.2010).

¹²⁰ Eleonora di MARIA ve Luca Simone RIZZO, “E-democracy: The Participation of Citizens and New Forms of the Decision-Making Process”, **Online Citizenship Emerging Technologies for European Cities**, Ed. Eleonora Di MARIA ve Stefano MICELLI, TeDIS Center, Springer, USA, 2005, ss. 78-79.

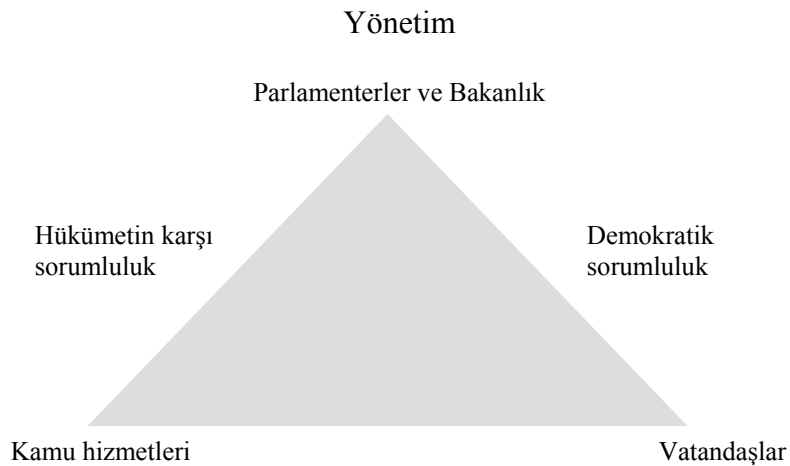
hızlı gelişim gösteren internet, savunma, araştırma alanlarıyla sınırlı kalmamış, ticaretten, siyasete kadar birçok alanda yaygın alışkanlıkları değiştirmeye başlamıştır.

2.3.1. Yeni Bir Demokrasi Biçimi mi, Mevcut Demokrasinin İyileştirilmesi mi?

Bilgi işlem teknolojilerindeki gelişmelerin siyasi arenada ve toplumsal hayatta getirdiği yenilikler, demokratik süreçte de 10 yıldan uzun bir süredir büyük ölçüde gözlenmektedir. BİT kullanımının, demokratik sürece katkısı yadsınmamakla beraber bu katkının demokratik iletişim ve eylemlerin kapsamını genişletecek yeni araçlar sunmak olarak algılayanlar kadar, bunun yeni bir demokrasi çağı doğuracağını düşünen kesim de vardır.

Günümüzde toplumlar, sosyal, kültürel ve ekonomik olarak daha karmaşık bir yapıya sahipler. Nüfus yapısının çeşitliliğinden dolayı, kişilerin olaylar karşısındaki fikirleri eskisine nazaran daha az homojen ve daha değişkendir. Artık hükümetler, koşulların ve bilginin bu denli hızlı değişiminden ötürü günlük ve ani kararlar almak durumunda kalmaktadırlar. Ancak, siyasi kararlara kim, hangi topluluk nasıl bir tepki verecek kestirebilmek zorlaşmıştır. Temsili hükümetlerde demokrasinin nasıl çıkmaza düştüğünü bir şekil yardımıyla anlatmak gerekirse;

Şekil 5: İdari Teşkilat Üçgeni

Kaynak: LENIHAN, a.g.m., s. 277.

Üçgen, temsili hükümetin altında bulunan üç ana noktadan oluşmakta ve vatandaşlardan başlamaktadır; vatandaşlar kendi adlarına konuşmak üzere yetkilendirilmiş temsilcileri seçmektedirler. Sürece seçimler yoluyla katılımın sonunda, vatandaşlar temsilcileri demokratik yönetim ile yetkilendirirler. Bu vekâlet, hükümeti meşru kılmaktadır. Ve temsilciler, kendi yönetimleri esnasında vatandaşlara karşı demokratik olarak sorumlu kalırlar. Üçgenin ikinci basamağı, seçildikten sonra bir dizi politika ve hedefle göreve gelen parlamenter ve bakanlardan oluşur. Üçüncü basamak, kimi memurların direktifinde bulunan kamu hizmetleridir. Bu hizmetler, program, ölçümler ve kanunlara göre yürütülür ve vatandaşlara akarak yönetim üçgeni tamamlanır¹²¹.

Bu yapı, oldukça basit ve temel üç noktayı ortaya koyan bir yapıdır. Son yüzyılda, modern devletler, karmaşık bir yapıya bürünmüşlerdir. Yönetim üçgenindeki görev ve sorumluluklar netliğini yitirmektedir. Çünkü bugün, yönetim sürecindeki aktörlerin sayısı artmıştır: sivil toplum kuruluşları, medya, özel sektör ve lobi faaliyetleri yürüten organizasyonlar ve uluslararası kuruluşlar, kimin neyden sorumlu olduğunun tayinini ve hesap verilebilirliği zorlaştırmaktadır.

Bu görünüm, temelinde vatandaşların katılım ve denetimlerinin yetersizliğinin yattığı bir sorun olduğundan, karar alma sürecinde, vatandaşların daha fazla katılımının sağlanması bir zorunluluk halini almıştır. Ulusal düzeyde üretilen politikaların daha kaliteli, seçmen tercihlerini yansıtmada daha etkin olması; yeni yasa ve uygulamaların halkın rızasından geçmiş olması; bu sayede kurulan bir güven inşası; ve sonuç olarak karar alma sürecindeki sorumluluğun paylaşılması gibi gereksinimler bu zorunlulukta paya sahiptir. Ancak temsili demokrasi bu gereksinimlere cevap veremez hale gelmiştir. Değişen toplumsal yaşamla birlikte değişme ihtiyacı içine giren günümüz yönetim biçimleri, bir demokrasi krizi ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Zira sanayi toplumlarının yapısal dönüşümleriyle birlikte çoğunluk çağı da kapanmaktadır. Farklı özelliklere ve beklentilere sahip kesimler, sesler için seçimler ve seçimler sonucu belirlenen temsilcilerin aldıkları kararlar yetersiz kalmaktadır. Ulusal düzenlemeler, yerel gereksinimleri karşılayamamaktadır. Bireylerin güven kaybından ötürü karar alma sürecinden

---

¹²¹ LENIHAN, a.g.m., ss. 277-278.

uzaklaşmaları, karar alma işlemini iktidar ve bürokrasi arasında paylaşılan bir yük haline getirmiştir.

Bu noktada karşımıza Bilgi İletişim Teknolojileri (BİT) çıkmaktadır. BİT, bu karmaşık hale gelmiş yapıyı eski, yalın haline getirecek düzenlemeler içermemektedir. Çünkü demokrasi krizi, en başta bir katılım sorunu olarak karşımıza çıkmakla birlikte, bireyler de artık tek tipleşme yerine farklılaşmalara gitmektedirler. Ancak katılım yetersizliğinden ötürü bu farklılaşma, istekler, beklentiler karar alma mekanizmalarına yansıyamamaktadır. Gelişen teknolojilere baktığımızda, e-devlet gelişimi ile paralel giden yeni altyapı ve bilgi kaynakları, çeşitli yollarla hükümetler ve vatandaşları birbirine bağlamak için kullanılabilirler. Bu yeni oluşumlar, hükümet ve vatandaşları müzakere sürecinde çeşitli biçimlerde bir araya getirmektedir. Ve BİT kullanımı, bilgiyi ve dokümanları yayan bir araç olmaktan öteye geçip tartışma, fikir alışverişi ve sözleşme mekânı haline gelmektedir. Ve internet için bugün demokratik kamusal alanın uzantısı denilmektedir. Dolayısıyla halkın kendi kendisini yönetmesi anlamına gelen “demokrasi” nin başına “e” harfinin getirilmesi, demokrasi uygulamasını kolaylaştıracak, geliştirecek, genişletecek bilgi ve iletişim teknolojileri araçlarının kullanımını ifade etmektedir.

E-demokrasinin yeni bir demokrasi biçiminden çok mevcut demokrasiyi iyileştirecek, çağın gerekliliklerine de uygun bir dizi yenilikler getiren “sürecin devamı” şeklinde bir uygulama olduğunu, Jan van DIJK’in farklı demokrasi modelleri üzerinde yaptığı çalışma ile ortaya koymak yararlı olacaktır.

2.3.1.1. Demokrasi Modelleri ve BİT Kullanımı

BİT’lerin siyasal arena açısından sunduğu imkânların demokrasi açısından nasıl ve ne amaçla kullanılacağını DIJK, demokrasi modelleri ile açıklamıştır. Tablo 2’de, altı demokrasi modeli, amaç ve araç açısından yakın oldukları yere göre konumlanmışlardır. Öncelikle, demokrasinin aracı ve amacı ne olmalıdır sorusunun ayrımı yapılmıştır. Birincil amaç, fikir formasyonu mu yoksa karar alma mı olmalıdır? Bir diğer ifadeyle, demokrasi girdi dayanaklı mı, çıktı dayanaklı mı bir

olgudur? İkinci olarak, bu amaçlara doğrudan demokrasi modelinde mi yoksa temsili demokraside mi ulaşılabilir sorusudur¹²².

Tablo 1: İki Boyutuyla Altı Demokrasi Modeli

Başlıca Amaç	Fikir Formasyonu	Karar Alma
Başlıca Araç		
Temsili demokrasi	Çoğulcu Katılımcı	Legalist Rekabetçi
Doğrudan Demokrasi	Libertaryan	Plebisitçi

Kaynak: DIJK, a.g.m., s. 39

Bu modelleri ve bu modellerin BİT kullanımından nasıl faydalanacağını başlıklar halinde incelemiştir¹²³;

Legalist (hukuki) demokrasi, John Locke ve Montesquieu' nin savunduğu Legalist Demokrasi, güçler ayrılığı ve çoğunluk ilkesine dayanmaktadır. Legalist modelde, demokrasi, otorite kurallarının karşısında bireysel özgürlüklerin garanti aracıdır. Buradaki temsili sistem, idari kurumlar ve çevrenin giderek artan karmaşık yapısına cevap vermede yetersiz kalmış ve idareciler ile vatandaşlar arasında bir boşluk oluşmuştur. Bu modelin taraftarları BİT' leri, bilgi yoksunluğundan ileri gelen bu boşluğu kaldıracak, mevcut siyasi sistemi bu yolla daha etkili ve elverişli hale getirecek ve şeffaflığı artıracak bir yol olarak görmekteler. Vatandaşlar, temsilciler, idareciler için daha fazla ve daha iyi bilginin sunulması ve devletin, vatandaşlar tarafından doğrudan kontrol edilir değil de vatandaşlara açık ve hesap verebilir hale gelmesi BİT' lerin iki temel fonksiyonudur.

Rekabetçi demokrasi, Temsili demokrasi fikrine dayanan; Max Weber (1921) ve Joseph Schumpeter (1942)' in savunduğu bu modelde, politika, partiler ve liderleri arasındaki seçmen desteği için yapılan rekabet şeklindedir. Weber' in asıl ilgisi, egemen ile egemenlik altındaki arasındaki ilişkiler konusuna, siyasal görevler için rekabet mücadelesine ve siyasal seçkinlerin ya da bir siyasal önderin yapıp

¹²² Jan van DIJK, "Models of Democracy and Concepts of Communication", **Digital Democracy Issues of Theory and Practice**, Ed. Kenneth L. HACKER ve Jan van DIJK, Sage Publications, First Published, 2000, s. 38.

¹²³ DIJK, a.g.m., ss. 39-45.

ettiklerine yöneliktir¹²⁴. Schumpeter’ e göre “demokratik yöntem, siyasal kararlara varılması için öyle bir kurumsal düzenlemedir ki burada bireyler karar verme iktidarını, halkın oyları için yarışmacı bir mücadele yoluyla elde ederler”¹²⁵. Temsilcilerin seçiminin en önemli husus olduğu bu modelde, popülizm bir seçim stratejisidir. BİT, bu modelde seçim ve bilgilendirme kampanyalarında kullanılabilir. Seçmenler, lider ve temsilcilerinin görüşleri, siyasal duruşları, oylama davranışları hakkında bilgi edinebilmelidir. Elektronik oylama (anket, kamuoyu yoklaması vs.) ve elektronik belediye toplantıları gibi kayıt ve sohbet imkânları, siyasal liderliğin yararı açısından kullanılır. Doğrudan demokrasiye benziyor gibi görünüşü yanıltıcıdır. 1992 ve 1996 yılında, Amerikan başkan adayı Ross Perot’ un seçim kampanyasında kullandığı elektronik oylamalar, konferanslar ve interaktif televizyon yayınları, Perot’ un diğer adaylarla rekabetinde popülaritesini artırmıştı.

Plebisitçi demokrasi, Karar almada doğrudan demokrasi ilkelerine dayanır. Mümkün olduğunca az kararın siyasal temsilciler vasıtasıyla alınması, mümkün olduğunca çok kararın da vatandaşlarca alınmasıdır. Bu modelde BİT uygulamaları, oylama için elektronik kayıt ve vatandaşların fikirlerini beyan edebilecekleri sistemler şeklinde olabilmektedir. Bilgisayar ve telefon aracılığıyla gerçekleştirilebilen tele-oylamalar, e-referandumlar, elektronik oylamalar-kamuoyu yoklamaları, en uygun uygulamalardır. Bu modelin eleştirilerinden olan bireyselleşme, vatandaşlığın atomize edilmesi, işlemlerin basitleştirilmesi konuları BİT’ lerin kuracağı tartışma kanallarıyla bağlantılaşabilecektir.

Çoğulcu demokrasi, rekabetçi, legalist ve plebisitçi demokrasi modellerinde, bir tarafta devlet ve siyasal temsilciler, diğer tarafta halk varken arada görünen hiçbir şey yoktur. Çoğulcu demokrasi de, bunun zıttı olarak, sivil toplum kuruluşları ve aracı kurumların rolü önemlidir. Alexis de Tocqueville’ in yanı sıra ve Robert Dahl’ ın “Poliarşi”¹²⁶ olarak nitelendirdiği bu görüşte, siyasal sistem, rekabetin temsiline, baskı ve çıkar gruplarının, dini ve etnik grupların ve siyasal partilerin müzakeresine

¹²⁴ Manfred G. SCHMIDT, **Demokrasi Kuramlarına Giriş**, Çev. M. Emin KÖKTAŞ, Vadi Yayınları, Ekim, 2002, s. 116.

¹²⁵ HUNTINGTON, **a.g.e.**, s. 4.

¹²⁶ *Poliarşi siyasal kurumların demokratikleşme ve liberalleşme çabalarının tarihsel bir ürünü, eskinin küçük ölçekli demokrasilerinden ayrılan bir siyasal düzen tipi; yönetimdeki en üst düzey görevlilerin, diğer aday, parti ve gruplarla girdiği seçim rekabetini kazanacak şekilde davranmak sorunda kaldığı bir siyasal kontrol sistemi; siyasal haklar sistemi; bir kurumlar kümesi olarak tanımlanabilir.* DAHL, *Demokrasi ve...*, **a.g.e.**, s.278.

dayanmaktadır. Demokrasinin çoğulcu modelinin en önemli enstrümanı, vatandaşlar, örgütler ve kuruluşlar arasındaki ve içerisindeki iletişim olmaktadır. BİT'lerin sunduğu hemen her imkan bu model için yarar sağlayacaktır. Elektronik postalar, tartışma listeleri, telekonferanslar ve karar destek sistemleri, karmaşık sorunlar için uygun uygulamalardır.

Katılımcı demokrasi, bu model, çoğulcu demokrasi modeline yakındır. Ancak burada, dikkat örgütlerden vatandaşlara akmaktadır. Jean Jacques Rousseau, ilk klasik savunucusudur bu modelin. Bu demokrasi modelinin en önemli koşulu, bilgili vatandaşların varlığıdır. Bu modelde, BİT'lerin rolü, vatandaşların bilgi düzeylerini artırmak ve aktif olmalarını sağlamaktadır. Elektronik ortamda bilgi kampanyaları, kamu bilgi sistemleri, “bilgi zenginleri” ve “bilgi fakirleri” arasındaki boşluğu azaltmak için kullanılmalıdır. Öteki türlü, BİT'lerin gelişimi, bu boşluğu daha da genişletecektir. Elektronik ortamlarda yürütülen tartışmalar, kamusal ağlar üzerinden yürütülen tartışma listeleri, telekonferanslar, elektronik belediyeler aktif katılım, öğrenme ve fikir formasyonu açısından oldukça faydalı olabilir.

Libertarian demokrasi, libertarian demokrasi, internet toplumuna öncülük eden egemen modellerden biridir. Ancak bu, libertarian görüşlerin yeni olduğu anlamına gelmez. 1960 ve 1970'lerde radikal sosyal eğilimler gözlenmiştir. Sanal toplulukların oluşturulması, elektronik anketler, oylamalar, elektronik müzakereler önemlidir. Bu modelde, BİT kullanımı, vatandaşların katılımının artırılması ve politik sistemi inşa edebilmeleri açısından son derece önemlidir. Öncelikle vatandaşlar, genellikle internet üzerinden tarafsız ve ileri bilgi sistemleri ile bilgilendirilmeli. Sonra, bu bilgileri tartışma grupları, sohbet odaları, e-posta gibi elektronik araçlar içeren her tür sistemde tartışabiliyor olmalı. Son olarak, fikir beyanları, elektronik anketler ve oylamalarda verdikleri bilgileri resmi kurumlarca dikkate alınacak ve takip edilecek kadar ciddi bir pozisyona gelmelidir. Bu özellikleri de, libertarian demokrasinin, temsili demokrasiden ziyade doğrudan demokrasiye daha yakın bir model olduğunu gösterir.

E-demokrasi, karşımıza tüm demokrasi yaklaşımlarında uygulamalar sunan siyasal bir strateji olarak çıkmaktadır. Siyasal kanalları halka açmak, vatandaşları katılım adına canlandırmak, siyaseti toplum içine ve geleneksel ulusal sınırların

ötesine yaymak için kullanılabilir araçlar sunmaktadır. E-demokrasi, tamamlanmış ve oturmuş bir düzen değil hareket halinde bir süreç olarak köklü değişiklikler başlatmıştır. Bu süreçte, BİT kullanımı, vatandaşların siyasal konularda gerek birbirleriyle gerekse de temsilciler ile etkileşim içerisinde olmalarını olanaklı kılabilir imkânlar sunmaktadır.

2.3.2. BİT ve Demokratikleşme

BİT ve özellikle de internetin demokrasiye yararlı olabileceği birkaç yol vardır. Bir taraftan, teknoloji, demokratik çıkar topluluklarının oluşumuna ve açık demokratik tartışmaların gelişimine izin verebilir. Elektronik tartışmalar, karar alma sürecine bir yığın sesin katılımına izin verebilir. İyimserler, bant genişliğinin arttığı bir dünyanın bilgiye erişim açısından sahip olanlar ve olmayanlar arasındaki farkı azaltacağını ve telekomünikasyonun toplumların bel kemiğini oluşturacağını tasavvur etmektedirler. Diğer taraftan, Bilgi iletişim teknolojileri (BİT), bireyler üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir ve bu yolla demokratik toplumların işlerliğini artırmaktadır¹²⁷.

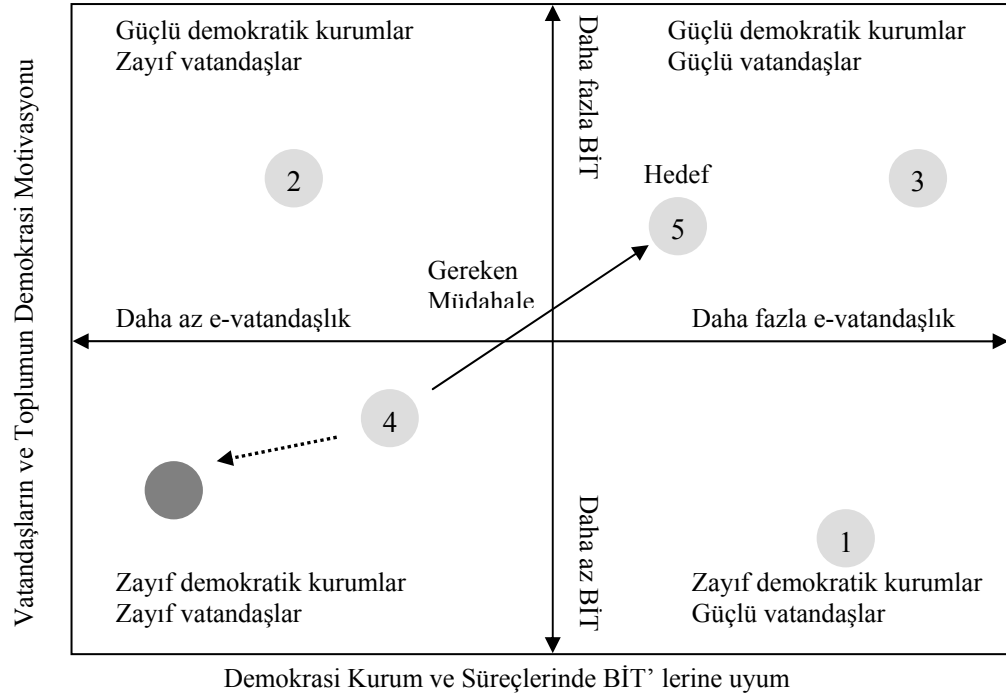
1990' lı yıllarda çalışmalarına başlamış olan ve bugün elektronik demokrasinin babası olarak bilinen ABD' li Steven Clift, e-demokrasi çalışmalarında birey ve demokrasi kurumları açısından BİT kullanımının nasıl bir öneme sahip olduğunu bir diyagram yardımıyla göstermektedir. Diyagramda yatay eksen, elektronik katılımın düzeyini göstermektedir, bunu da "e-vatandaşlık" ifade etmektedir. Dikey eksen ise, demokratik süreçte BİT kullanımını göstermektedir.

---

¹²⁷ STAHL, a.g.e., s. 6.

Şekil 6: e-Demokrasi Senaryo Diyagramı

Kaynak: Steven CLIFT, **The Future of E-Democracy - 50 Year Plan**, <http://www.publicus.net/articles/future.html>, (Erişim: 10.04.2010)

Şekildeki noktalar, demokratik kurumların ve vatandaşların, demokratik süreçteki etkinliğini göstermektedir. Clift, her bir noktayı şu şekilde açıklamaktadır¹²⁸:

1. Çok güçlü vatandaşlar – Çok zayıf kurumlar: Anti-küreselleşmeciler güçlerin işbirliği içindeki vatandaşlar idealini ya da liberallerin bireysel çıkarlarını ön planda tutan vatandaş fikrini yansıtmaktadır.
2. Güçlü demokratik kurumlar – Zayıf vatandaşlar: Güçlü bir demokrasi tarihine ve etiğine dayanan güçlü demokratik kültürlerde mümkün görünmektedir.
3. Çok güçlü demokratik kurumlar – Çok güçlü vatandaşlar: Siber optimistlerin (sanal dünya ile ilgili iyimserler) görüşüdür. Kimi akademisyen ve gazeteciler tarafından yanlış bir beklenti olmakla eleştirilir. Clift' e göre gerçeklik dışı bir hedefdir.
4. Zayıf vatandaşlar – Zayıf demokratik kurumlar: Bu nokta, müdahale olmaması halinde ortaya çıkacak sonuçtur. İnternetin diğer önceki ortamlara göre, siyasi ilgiyi

¹²⁸ Steven CLIFT, "The Future of E-democracy - 50 Year Plan", <http://www.publicus.net/articles/future.html>, (Erişim: 10.04.2010).

harekete geçirecek kapasitesi daha yüksektir. Eğer demokrasiyi bu şekilde kendi haline bıraktığımız takdirde, bilgi toplumunda demokrasi vatandaşlara pek de bir anlam ifade etmemeye başlayacaktır ve kişiler siyasi yaşama katılmaktan vazgeçeceklerdir. Ve 4 numaralı bölgeden daha da aşağıya, demokrasinin daha da zayıfladığı noktaya varılacaktır. Ancak teknolojik müdahaleler, doğrudan demokrasiden esinlenerek, temsili demokrasiyi daha katılımcı bir hale getirebilir.

5. Güçlü vatandaşlar – Güçlü demokratik kurumlar: Clift’ in çalışmalarında 2015 yılında toplumun demokratikleşme açısından ulaşacağı nokta olarak hayal ettiği yer, tam da bu düzeydir. Ona göre bunun yolu ise, seçimler dışında kalan süreçlerde de aktif katılımın gerçekleştirilmesidir. Şöyle ki, eğer seçimler arasında kalan siyasi ve toplumsal hayatta da toplumun %1 ve %5’ ini internet üzerinden aktif katılımını gerçekleştirebilirsek, internet kamu hizmetlerini ve demokratik süreci geliştirecek bir reform aracı haline gelmiş demektir. Bu ortanca seçmeni de, online katılıma yönlendirecektir.

Bu noktalar, bir plan ve program çerçevesinde hükümet politikalarıyla desteklenen BİT kullanımının demokrasinin varacağı yeri göstermektedir. Vatandaşların konumu ve hükümet politikalarının demokrasinin gidişatına etkisi şekilde özellikle vurgulanmıştır.

E-demokrasinin başarısını belirleyen en önemli faktör “vatandaşlık”tır. Vatandaşlık, bireysel internet kullanıcılarının demokratik süreçte, forumlara katılarak, müzakerelere katılarak ve fikirlerini beyan ederek katılım göstermelerini gerektirir. Bu nedenle demokratik süreci canlandırmak için, vatandaşların demokratik süreçle tekrar bütünleşmesini sağlamak gerekir. İnternetin interaktif doğası vatandaşların demokratik süreçlere katılımını teşvik edecektir. Dahası, nüfusun büyük bir bölümü siyasi tartışmalarda yer alacaktır¹²⁹. Bunun için ise bilgi gerekmektedir. Devletin doğru bilgiyi sunması ya da hükümet politikalarıyla ilgili tartışmalarda gerekecek bilgiyi sağlaması istenmektedir. Bakanlar ve bürokratlar da online tartışmalara katılım göstererek politik müzakereleri canlandırabilirler. İnternet temsilcilerin temsilden doğan görevlerinin yerini almayacak; tam tersi tartışma

---

¹²⁹ Karen McCULLAGH, “E-Democracy: Potential for Political Revolution?”, **International Journal of Law and Information Technology**, vol: 11, No: 2, Oxford University Press, 2003, s. 156.

grupları içerisindeki tehditleri belirlemek, hükümetin dikkatini çekecek konuları bir araya getirmek gibi önemli roller oynayacak şekilde tasarlanmıştır¹³⁰.

Elektronik araçlarla, vatandaşlar daha fazla katılım gösterme imkânına sahip olacak, internet okuryazarlığı ile daha fazla bilgiye kısa sürede ulaşabileceklerdir. Kurumlar ise uygulamalarında eskisinden daha şeffaf, daha hesap verebilir ve daha güvenilir olacaklardır. Bu durumda demokrasinin varacağı nokta, vatandaşların ve demokratik kurumların daha güçlü olduğu bir nokta olacaktır. Tüm bu faydalara bakalım.

2.3.2.1. Yeni Teknolojilerin Demokratikleşme Açısından Sunduğu İmkânlar

Elektronik teknolojilerin gelişimi bilgi paylaşımı ve yayılımını artırır. Ayrıca, sosyal katılımın yenilikçi biçimlerini destekler, siyasal sürece katılım gösteren kişilerin (vatandaşların) sayısının ve çeşitliliğinin artması için yeni olanaklar sağlar. İdari bürokrasinin yeniden yapılanmasıyla birlikte, devlet, bilgi iletişim teknolojilerini vatandaşlarla etkileşim düzeyini artırma ve yoğunlaştırmanın yanında, onlara ulaşmada da güçlü bir altyapı olarak görmektedir. Gelişen BİT ile, daha geniş alanları kapsayan network teknolojileri vatandaş ve devlet yetkilileri arasındaki engelleri hem merkezi ve hem yerel bir düzeyde geleneksel iletişim yöntemlerini bir kenara bırakarak ve elektronik ortamda bireylerin kendilerini ifade edebilecekleri yeni alanlar sunarak yıkmaktadır¹³¹.

BİT ve BDİ' nin gelişimi ile ortaya çıkan bu yeni, elektronik ortamın sunduğu demokratik imkânları aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

Yeni medya, bilginin toplanma, yayılma ve depolanma işlemlerini hızlandırır. Zaman ve mekân kısıtlayıcı etkenlerdir. Siyasi olaylarla ilgili bilgi, isteyen herkes için geniş mesafelerde dahi hemen ulaşılabilir olmaktadır¹³². Artık bilgiye ulaşmak isteyen kişi, bilgisayara birkaç tıklamayla, eskisinden daha çabuk bir biçimde ve daha çok kaynaktan bilgiyi önünde bulmaktadır.

---

¹³⁰ McCULLAGH, a.g.m., s. 157.

¹³¹ MARIA ve RIZZO, a.g.e., ss. 70-76.

¹³² DONK ve TOPS, a.g.m., s. 14.

Küresel ağ altyapısı sayesinde güçlü ve sürekli bir bağlantı imkânı sağlamaktadır. Hükümetler tarafından belli ölçüde yapılan bu denetim, anti-demokratik bir tehdit olarak da algılanmakla birlikte, söz konusu sürekli bağlantı sayesinde internet güçlü bir alternatif iletişim ortamı olarak önemli bir demokratik potansiyele sahiptir. Özellikle totaliter rejimlerde meydana gelen insan hakları ihlalleri, baskıcı uygulamalar, diğer kitle iletişim araçları kadar kolaylıkla denetlenemeyen internet sayesinde geniş kitlelere ulaşabilmekte, böylece hükümetler üzerinde ulusal ve uluslararası boyutta kamuoyu baskısı kurulabilmektedir¹³³. Bu yeni medya, bilgi alıcılarının, bilgi üzerindeki daha fazla kontrollerini olanaklı kılar.

Bir diğer imkân ise “daha kolay etkileşim” dir. Tek bir doğrultuda bilgi taşıyan televizyonların aksine, daha yeni teknolojiler, iki ve daha fazla doğrultuda transfer yapacak şekilde dizayn edilmiştir. Böylece insanlar, yalnızca pasif bir şekilde bilgi almak yerine, artık tepki gösterebilmektedirler¹³⁴. Bu sayede vatandaşlar, yeni teknolojiler ile birlikte, sunulan programların yalnızca alıcıları değil, aynı zamanda o programların içeriğine etki edebilecek ani tepkileri gösteren aktif alıcıları konumuna gelmektedirler.

Yeni teknolojiler bilginin göndericisi açısından o bilginin yönlendirilebilmesini, belirli bir hedefin belirlenmesini de mümkün kılmaktadır. Şöyle ki, bugün “broadcast” adı verilen; kitle iletişimini ifade eden ve tek taraflı bilgi aktarımına dayanan radyo ve televizyon yayıncılığının yanı sıra “narrowcast” adı verilen “dar alan yayıncılığı” dediğimiz etkileşimli ve daha dar kitlelere yönelik yayıncılıktan da bahsediyoruz. Politikacılar, örneğin, yeni medyayı, seçmen gruplarının detaylı bir profilini çıkarmak ve akabinde her gruba özgü belirli bir yolla (doğrudan postalar, videokasetler ile) ve belirli bir mesajla yaklaşmak için kullanabilirler. Bilginin yoğunlaştırılması ve insan ihtiyaçlarının daha iyi karşılanması gibi muhtemel avantajlara karşın, dağılmanın ve manipülasyon fırsatlarının güçlendiriliyor olması gibi de dezavantajları vardır¹³⁵.

---

¹³³ UÇKAN, a.g.e., s. 33.

¹³⁴ John Clayton THOMAS, “Public Involvement in Public Administration in the Information Age: Speculations on the Effects of Technology”, **eTransformation in Governance: New Directions in Government and Politics**, Ed. Matti MALKIA, Ari-Veikko ANTTIROIKO ve Reijo SAVOLAINEN, Idea Group Publishing, USA, 2004, s. 71.

¹³⁵ DONKS ve TOPS, a.g.m., s. 15.

İnternetin demokratikleştirdiği konusunda da görüşler vardır. D. G. Johnson'un belirttiği şekilde¹³⁶;

1. demokrasi, bireylerin elindeki güç anlamına gelmektedir. 2. bilgi güçtür. 3. internet, geniş kalitede bilgiyi bireyler için ulaşılır yapar. 4. o halde, internet demokratiktir.

Tüm bu faydalar, artık nispeten daha az maliyetle ulaşılabilirlerdir. Bu maliyet, zamanla düşme eğilimi gösteren bir maliyettir¹³⁷. Düşük maliyetli erişim, internetin sunduğu birçok imkânın temelinde yatan unsurdur. Fiziksel engellerin ortadan kalkması ile internete erişimin mümkün olduğu herhangi bir yerden kamu hizmet sunumlarına ulaşım, bilgi ve belgeleri kolaylıkla ve hızlı bir biçimde edinme gibi olanaklar, vatandaşlar açısından katlanılan maliyetleri azaltmaktadır.

İnternetin demokrasi üzerindeki etkisinin televizyon yayıncılığının siyasi etkisi kadar derin ve hatta daha kalıcı olacağı belirtilmektedir. TV' den farklı olarak internetin, vatandaşların sanal âlemde hiçbir sınırlama olmadan özgürce görüşlerini açıklama ve tartışma imkânı sağlaması, onlara yeni demokratik katılım yolları sunması ve seslerini duyurmalarını kolaylaştırmasıdır. Başka deyişle, oy verme gibi klasik katılım yollarına gittikçe daha az rağbet gösterilen batılı ülkelerdeki seçmenler için internet, demokrasinin kurtarıcısı olarak görülmektedir. Dijital demokrasinin kolaylıkları sayesinde vatandaşların siyasi alana ilgisinin artması, karşılıklı etkileşimin hızlanması ve klasik demokrasi teorisyenlerinin arzuladığı “etkin ve katılımcı” bir toplumsal yaşamın mümkün olacağı yönünde beklentiler mevcuttur¹³⁸.

İnternetin demokratikleştirici bir özelliğe sahip olduğunu savunan görüşler, sanal ortamın fiziksel engelleri ortadan kaldıran bir ortam olmasına dayanmaktadır. Gerçekten de internetin şimdiye kadarki alışılmış geleneksel biçimlerle kıyaslandığında siyasi sürece katkısı, katılımın önündeki coğrafi engelleri azaltarak/kaldırarak katılımı kolaylaştırması, hızlandırmasıdır. Bu yönüyle internet, sunduğu teknik olanaklarla beraber, Antik Yunan kent devletlerindeki “agora”lara

---

¹³⁶ Bernd Carsten STAHL, “The paradigm of E-Commerce in E-Government and E-democracy”, **Electronic Government Strategies and Implementation**, Ed. Wayne Huang, Keng SIAU, ve Kwok Kee WEI, Idea Group Publishing, 2005, s. 6.

¹³⁷ THOMAS, **a.g.m.**, s. 71.

¹³⁸ Birol AKGÜN, “Küreselleşme, Sanal Siyaset ve E-Demokrasi”, **Küresel Sistemde Siyaset, Yönetim, Ekonomi**, Der. M. Akif ÇUKURÇAYIR, Birinci Basım, Çizgi Kitabevi, Ocak, 2003, s. 69.

benzer nitelikte katılım ortamları doğurarak doğrudan demokrasiye yaklaşan bir demokrasi sürümü getirmektedir. Beklentiler bu yönde olmaktadır. Artan etkileşim kitle iletişiminin günümüzdeki son hali, temsili demokrasinin, seçim sürecinde sandık başına giderek alternatiflerden birini seçmek şeklindeki klasik yapısını yıkmaktadır. Bu durum vatandaşlar açısından, katılım ve karar alma olanaklarının artması; siyasiler açısından ise, seçmen yapılarının daha sağlıklı gözlemlenmesi, değişimlerin takip edilmesi, geniş kitlelere daha hızlı bir biçimde erişim gibi imkânlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.3.3. E-Demokrasi Araçları

1992’ de başkanlık seçimi esnasında, Ross Perot, Amerika’ da doğrudan demokrasinin yeni bir boyutunu denemiştir. Fikri şuna dayanmaktaydı: önemli bir kamu politikasını, maliyetleri ve faydalarıyla, çeşitli amaçlarıyla sunarak, halkın hangi çözüm yolunun daha etkili olacağıyla ilgili görüşlerini kaydetmelerini sağlamak. Ki böylece vatandaşların görüşleri kamu çalışanları tarafından ulaşılabilir bir hale gelebilecekti. İnternetin yaygın olarak kullanılmaya başlanmasından önce, Perot ETH (Electronic Town Hall) adı verilen Elektronik Belediye Binası vizyonunu açıklamıştı. ETH, bir kamu binasına gitmeden sanal ortamda, vatandaşların fikirlerini karar alıcılara iletmelerini, tercihler hakkında vatandaşların bilgi sahibi olmalarını sağlayacaktı. Bugün başta internet olmak üzere BİT kullanımı, seçmenler için kolaylıkla bilgi edinebilecekleri ve katılım gösterebilecekleri bir alanı oluşturmaktadır¹³⁹.

E-demokrasi; e-posta, sanal forumlar, e-oylama, e-müzakereler gibi araçlarla işlerlik kazanmaktadır. E-demokrasinin uygulama alanı bulduğu birçok nokta vardır. Hükümetlerin, resmi makamların ve yerel düzeyde belediyelerin web siteleri aracılığıyla faaliyetlerinden vatandaşları haberdar etmeleri, dilek ve şikayet köşesi şeklinde online uygulamalara gitmeleri, siyasi partilerin internet üzerinden yürüttüğü kampanyalar şeklinde birçok araç bugün katılımı artırma, daha geniş kitlelere yayılma ve manipüle etme amacına yönelik araçlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

---

¹³⁹ R. Michael ALVAREZ ve Thad E. HALL, **Point, Click and Vote: The Future of Internet Voting**, Brookings Institution Pres, Washington D.C., 2004, s.54.

BİT kullanımı, vatandaşların katılımlarını üç farklı alanda artırmaktadır¹⁴⁰:

- Bilgi edinme; web siteleri ve haber portalları, Sıkça Sorulan Sorular, toplantıların web aracılığıyla yayını, bültenler gibi,
- İletişim ve müzakere; çevrimiçi forumlar, sohbetler, haber grupları, dilekçeler ve şikâyet yönetim sistemi gibi alt uygulamalar,
- Aktif katılım; çevrimiçi arabuluculuk, seçimlerde oy kullanma ve referandum gibi uygulamalar.

Bu elektronik araçlar, klasik analog yöntemlerini kimi durumlarda tamamlamakta, kimi durumlarda da o yöntemlerin yerini almaktadır. Tablo 2’ de listelenmiştir.

Tablo 2: Vatandaş Katılımı ve e-Demokrasi Araçları

Vatandaşların Analog yöntemlerle katılımı		Online (Çevrimiçi) katılım
Resmi	Resmi olmayan	Elektronik araçlar
Bilgi		
Bilgiye ulusal hareketlere göre erişmek (bilgi edinme özgürlüğü gibi)	Broşür, el ilanı	Hükümetin, yerel belediyelerin ve politikacıların web siteleri,
		Bilgi Yönetim Sistemleri
		Bilgiye erişim için arama fonksiyonu
		Çevrimiçi sözlükler
	Yardım hatları	Sıkça sorulan sorular
Konsey ve parlamento oturumlarının TV yayınları		Toplantıların web yayınları
Meclis toplantılarının, yasamanın seçilmiş gazetelerden duyurulması		Anında mesajlaşma, bültenler
İletişim ve Müzakere		
İşlemlerin yasal olarak bağlantısı		Çevrimiçi usuller
Meclis kurullarına STK temsilcilerinin katılımı		
Vatandaş miting ve duruşmaları	Hedef gruplar, komşu ve aile meclisleri	Çevrimiçi forumlar
Meclis oturumlarında vatandaş dileklerine zaman ayrılması	Şikâyet yönetimi	Web tabanlı şikâyet yönetimi
Dilekçe		Çevrimiçi dilekçe
	STK, baskı gruplarının kampanyaları, protesto ve protesto mektupları	E-posta
		Haber grupları

¹⁴⁰ Herbert KUBICEK ve Hilmar WESTHOLM, “Scenarios for Future Use of E-Democracy Tools in Europe”, **Current Issues and Trends in E-Government Research**, Ed. Donald F. NORRIS, Cybertech Publishing, 2007, s. 205.

	Anketler	Oylama
		Etkileşimli web tabanlı, şehir planlama oyunları
		Politikacılarla, temsilcilerle herhangi bir konu üzerine birebir çevrimiçi sohbet
		Yasa tasarımları üzerine vatandaşların yorumları
		STK: çevrimiçi protestolar, kampanyalar
Aktif Katılım		
Seçimler, referandumlar, oy pusulası		e-oylama, referandum, oy pusulası
Yasama ve işleyişin planlanmasında STK temsilcilerinin katılımı	Fikir birliği müzakereleri, arabuluculuk, yuvarlak masa	Çevrimiçi arabuluculuk, CSCW (bilgisayar destekli ortak çalışma)

Kaynak: KUBICEK ve WESTHOLM, **a.g.e.**, s. 206.

Bu araçlar, politika döngüsünün farklı basamaklarında uygulanmaktadır. Problemin belirlenmesi safhası, gündem belirlenmesi, karar alma, uygulama ve yargı safhasıdır¹⁴¹. Bu araçları başlıklar itibariyle sistematik bir şekilde ele alalım.

2.3.3.1. E-Katılım

Vatandaşların karar alma sürecine interaktif teknolojiler ile online katılımı e-demokrasi stratejisinin özünde vardır. *Elektronik forumlar* gibi teknolojik çözümler, elektronik yöntemler, çevrimiçi haber bültenleri veya e-oylamalar vatandaşa karar alıcılar tarafından dikkate alınması gereken yorumlar yaparak, önerilerde bulunarak ve fikir beyan ederek siyasi hayata aktif bir biçimde katılım fırsatı sunmaktadır. Bu teknolojiler, karar alma sürecini vatandaşlara daha erken safhalarda açar. En önemli yönü, son kararlar alınmadan önce vatandaşlara danışılmış olması, böylece negatif sonuçlardan kaçınılmasıdır. Bilgi paylaşımı ve süreçlerin şeffaflığı arasındaki güçlü bağ, vatandaşların elektronik ağlar aracılığı ile katılımı, çevrimiçi toplumların ve belirli bir biçimde İT kullanan insanların etkileşim ve bağlılıklarının ilk deneyimleri olarak görülebilir¹⁴².

Katılımın demokrasinin işleyişi açısından ne denli önemli olduğunu ROUSSEAU, bundan yaklaşık 300 yıl önce şu şekilde dile getirmiştir:

“Demokrasi sözcüğü tam olarak alınacak olursa, gerçek demokrasi hiçbir zaman var olmamıştır ve olmayacaktır da.

¹⁴¹ KUBICEK ve WESTHOLM, **a.g.e.**, ss. 205-206.

¹⁴² MARIA ve RIZZO, **a.g.m.**, s. 84.

Çoğunluğun yönetmesi ve azınlığın yönetilmesi, doğal düzene aykırıdır. Halkın, kamu işleriyle uğraşmak için sürekli toplantı durumunda olması düşünülemez; ayrıca bu işler için komisyonlar kurmanın da, yönetim biçimi değişmediği sürece, olanaksız olduğu kolayca anlaşılır. Tanrıların bir halkı olsaydı, demokrasi ile yönetilirdi. Böylesine yetkin, bir yönetim insanlara göre değil¹⁴³.”

BİT' lerin sunduğu yeni imkânların, günümüz temsili demokrasilerinin yerine tam olarak bir doğrudan demokrasi modeli getirmese de, halkın katılımını yükseltecek olanaklar getirdiği ortadadır. Rousseau' nun söylediği şekilde, vatandaşlar sürekli toplantı durumunda olmasalar da, web siteleri, elektronik anketler, oylamalar, kamusal alanlardaki kiosk cihazları, e-postalar aracılığıyla oy kullanmanın da dışında kamu hizmetleriyle ilgili fikirlerini, şikâyetlerini dile getirebileceklerdir. Etkin bir demokraside katılım, seçim sürecinde oy kullanmanın ötesinde tanımlanmalıdır. Seçim kampanyalarına katılım, örgütlere katılım, vatandaş temelli oluşumlar, hükümet ile karşılıklı müzakereler, yasa ve politikaların oluşturulma aşamasında fikir beyanında bulunma şeklinde önemli aşamaları da içermelidir.

BİT kullanımının kamusal alanda katılımcı bir modelde kullanımı ile, vatandaşlar karar alma süreçlerine katılıma davet edilir. Bu katılım en önemlisi unsuru ise, bilgi akışıdır. Karar alma sürecine dair tüm bilgiler ulaşılabilir durumda olmaktadır. Bilgi akışı devlet-vatandaş şeklinde tek yönlü değil, daha karışık bir yapıdadır. Vatandaş-vatandaş, vatandaş-devlet, devlet-vatandaş şeklinde birçok yönlü bir bilgi akışı ile kanallar arası bağlantı daha sağlam ve adil kurulmuş olmaktadır¹⁴⁴.

BİT, vatandaşların kamu işlerine katılma maliyetlerini azaltır; ancak bürokratik düzenlemeler, genel yapı ve kamu kesimi kapasitesi üzerinde reforma gidilmeden vatandaşların bu sürece katılımları üzerindeki tatminlerini artırmakta yetersiz kalır. Vatandaş ve kamu otoriteleri arasındaki BİT tabanlı iletişimin etkileri,

¹⁴³ ROUSSEAU, a.g.e., ss. 113-114.

¹⁴⁴ Bernt Krohn SOLVANG, “Political Participation and Democracy in the Information Age: Effects of ICT-based Communication Forms Between the Authorities and the Citizens on Traditional Channels of Participatin and Democracy”, **2009 Third International Conference on Digital society**, s.49.

vatandaşlara verilen role ve iletişimi kuran örgütlere bağlıdır. Bu örgütler, vatandaşlara daha geniş bir rol vererek katılımcı bir yapı inşa ederlerse, katılımcı sayısı da artacaktır¹⁴⁵.

Politikacıların seçmen gruplarının fikirlerine ulaşma istekleri; internet teknolojileri ile kolaylaşmaktadır. İstatistiksel veriler, farklı çıkar gruplarından ve farklı kesimlerde bireylerle ilgili değil, farklı seçim bölgelerinin demografik yapısıyla ilgili de kolay ve anında ulaşılabilir hale gelir. Bu yönde oylama istasyonları kurulabilir. Bu istasyonlar aracılığıyla, bireyler parlamento üyelerine fikirlerini doğrudan iletebilir, şikâyetlerine yönelik olarak en hızlı şekilde düzeltme alabilirler. Bu tür anket vb. uygulamalar aracılığıyla bilgi ve iletişim teknolojileri, doğrudan demokrasiyi vatandaşlara biraz daha yaklaştırır. Seçim bölgeleri, kendi parlamento üyelerine fikirlerini e-posta, interaktif oylama gibi yöntemlerle açıklama konusunda teşvik edilmiş olur. BİT uygulamaları, özellikle seçim bölgeleri başta olmak üzere adaylar ve seçmenler için seçim kampanyalarını ve ilişkileri yönetecek araçlar haline almaktadır¹⁴⁶.

Katılımın sağlanması açısından BİT kullanımına bir örnek vermek gerekirse; İngiltere’de 235.000 nüfuslu Wolverhampton kentinde, “Yerel Demokrasi için Ulusal Proje” adlı projeden sağlanan finansman ve yardım ile, “Yerel Stratejik Ortaklık” a yönelik olarak bir web sitesi yapılmıştır. Wolverhampton ortaklık web sitesi, kamu kuruluşları ile özel kuruluşların, gönüllüler ile halkın bir arada çalışmasını sağlamaktadır. E-panel adını verdikleri, vatandaşların kaydolarak katılabildikleri bir platform oluşturmuşlardır. Vatandaşlar, çevrimiçi göstergeler, anketler, oylamalar ve tartışma forumları gibi birçok aracı kullanarak katılımında bulunurlar¹⁴⁷.

Bu ve buna benzer web siteleri aracılığıyla web üzerinden hizmetler sunulmaktadır. Bu web siteleri, haber yayıncılığı yoluyla bilgilendirme, elektronik anket sayfaları ile fikir alma, karar belirleme, e-posta hizmetleri ile konuyu yayma, dilek şikâyet iletme, forum sayfaları ile müzakereler yapma gibi olanaklar

---

¹⁴⁵ SOLVANG, a.g.ç., s.50.

¹⁴⁶ Lord FREEMAN, **Democracy in the Digital Age**, Demos, London, 1997, ss. 16-18.

¹⁴⁷ Michael N. PEART ve Javier Ramos DIAZ, “Comperative Project on Local Demorcacy Initiative in Europe and North America”, <http://edc.unige.ch/download/ESF%20-%20Local%20E-Democracy.pdf>, (Erişim: 26. 05.2010).

sunmaktadır. Vatandaşların belirli bir mekân ve belirli bir zaman kısıtlaması olmaksızın, uygun oldukları zamanlarda bu tür hizmetlerden yararlanmaları katılımın önündeki fiziksel engelleri kaldırmakta ve daha geniş kitlelere ulaşmayı olanaklı kılmaktadır. Ancak bunun için öncelikle gerçekleştirilmesi gereken, bilgisayar okuryazarlığının ve internet kullanımının artırılması, bu konudaki bölgeler arası eşitsizlikleri gidermeye yönelik çalışmaların yapılmasıdır. Bu yönde Finlandiya' nın Tampere kentinde yürütülmüş bir çalışmaya bakmak faydalı olacaktır.

Finlandiya' da 2001 yılında 432 belediye, sanal bir yaşam kurmuş ve bunu bir web sitesi ile yönlendirmiştir. Özellikle Tampere kenti, web sayfalarını 1994' te geliştirmiştir. Ve böylelikle, BİT kullanımı ve online kamu hizmeti sunumunda öncü olmuştur¹⁴⁸. Bu yolda atılan en önemli adım ise, “eTampere” adıyla bilinen projedir.

eTampere geniş; yenilikçi; bölgenin eğitim ve araştırma kuruluşları, iş hayatı, hükümet, organizasyonlar, topluluk ve vatandaşların her birinin uzmanlıklarını ve bilgilerini kattığı ortak çalışılan bir programdı. Genel amacı bu projenin, Tampere şehrini, bilgi toplumu konusunda, bilgi tabanını güçlendirerek, yeni iş alanları oluşturarak ve yeni kamu çevrimiçi hizmetleri geliştirerek dünyanın lider şehri haline getirmektir¹⁴⁹. Bu proje yürütülürken öncelikle, vatandaşların internet kullanımını artırmak adına, halka açık alanlarda ücretsiz internet erişimi sunan terminallerin sayısı artırılmış, şehirlerde temel internet kullanımına yönelik kurslar verilmiştir. Tampere' de, belediyenin çoğu online hizmeti, kamusal bilgilere daha fazla ulaşım esasına dayanmaktadır. Ve BİT' ler, vatandaşların şehir ile ilgili fikirlerini toplamada farklı şekillerde kullanılmaktadır¹⁵⁰.

Bu temel çalışmalar yapılmadığı takdirde, elektronik katılım uygulamaları, internet kullanan belli bir kesimin katılımından öteye gitmeyecektir. Ve yürütülen projeler, kısır bir girişim olarak kalacak; karar alma süreçlerine adil ve geniş bir katılım sağlanamayacaktır.

---

¹⁴⁸ Seija RIDELL, “ICTs and the Communicative Conditions for Democracy: A Local Experiment with Web-Mediated Civic Publicness”, **eTransformation in Governance: New Directions in Government and Politics**, Ed. Matti MALKIA, Ari-Vekko ANTTIOIKO, Reijo SAVOLAINEN, Idea Group Publishing, 2004, s. 93.

¹⁴⁹ “eTampere’s Objectives and Activities”, <http://www.etampere.fi/ohjelma/ohjelma>, (Erişim: 09.04.2010).

¹⁵⁰ RIDELL, **a.g.m.**, s. 94.

2.3.3.2. E-Müzakere

Toffler, “Üçüncü Dalga” olarak adlandırdığı bilgi toplumunda, siyasal katılımın, sanayi toplumundan farklı bir yapıyla işlerlik kazanacağını dile getirirken, “Yarının geniş haberleşme teknolojisine sahip toplumunda halkın seçim sandığına uğramadan görüşlerini dile getirmesini sağlayabilecek birçok yöntem ve bu görüşleri siyasal karar alma sürecine katmanın birçok yolu bulunabilir.” diyerek yeni gelişmelerin altını çizmiştir¹⁵¹. Toffler, vatandaşların fikir ve zevklerine göre gruplaşan kesimlerin bir araya gelerek sorunlarını tartışabileceği, çıkar yollar arayabileceği forumların oluşturulması fikrinden bahsetmektedir. Ve tam da içinde bulunduğumuz çağda yaşanan teknolojik gelişmeler bize bu yönde imkânlar sunmakta ve karşımıza elektronik ortamlarda yürütülen bir tartışma olan “elektronik müzakere” uygulaması çıkmaktadır.

E-müzakere, BİT’ nin daha sürdürülebilir ve güçlü bir “karar alma” ya olanak sağlayacak girdileri elde etmek için demokratik kurumlarla çeşitli etkileşim biçimleri aracılığıyla halk katılımını sağlamak için kullanılmasıdır. E-müzakere, demokrasi açığının birçok unsuruna hitap edebilecek bir yöntem olabilir. Bunlardan biri beklentiler ve yanıtlar arasındaki boşluğu kapatma fikridir. E-müzakere, anlamaya ve o boşluğun nasıl hafifletileceğine yardımcı olabilir. Bir diğer alan, vatandaş okuryazarlığıdır. E-müzakere bir sorun üzerine farklı bakış açıları sunabilmekte ve müzakereci bir yolla araştırmalara yardımcı olabilmektedir. E-müzakerenin demokrasi açığı ile ilgili son bağı, halkın kamusal görüşmelere ve diyaloglara katılımını olanaklı kılmasıdır¹⁵².

E-müzakereler, uygulama olarak, idari birim ve organizasyonlara çeşitli kamusal sorunlar üzerine fikir ve geri bildirim sağlamak için katılımcılara yorumlarının sorulduğu online forumlardır. E-müzakereler, katılımın önündeki fiziksel engelleri azaltarak birçok farklı coğrafyadan nüfusun ilgisini çeker. Buna ek olarak,

---

¹⁵¹ TOFFLER, a.g.e., s. 483.

¹⁵² Joseph PETERS ve Manon ABUD, “E-Consultation: Enabling Democracy Between Elections”, **IRPP Choices**, Vol: 15, No: 1, January-2009, ss. 4-5.

farklı fikirlerin bir araya getirilmesiyle hükümetlerin politika kapasitesi artmakta, vaad edilmiş olan şeffaflık ve hesap verebilirlik de yerine getirilmiş olur¹⁵³.

Karar alma sürecini geliştirecek, kolaylaştıracak bir yenilik olan e-müzakere, birtakım araçlara sahiptir¹⁵⁴:

- Daha geniş bir müzakereyi sağlamak için daha geniş bir dinleyici kesime ulaşmak,
- Katılımcıları, vatandaşların farklı düzeyde teknik ve iletişim yeteneklerini geliştirerek desteklemek,
- Daha kaliteli bir müzakere gerçekleştirmek için, hedef kitleye yönelik kolay ulaşılabilir ve anlaşılabilir bilgi sağlamak,
- Karar alma sürecinde açıklık ve şeffaflığı sağlamak amacıyla, vatandaşlara uygun geribildirimler sunmak.

Bunun için genellikle bir web sitesi aracılığıyla vatandaşlara belli başlı konular sunulur ve bu konular üzerinden online olarak fikir beyanında bulunmaları istenir. Elektronik müzakereler aracılığıyla teknoloji, temsil edilen halkın fikirlerini almada kullanılmaktadır. Böylelikle, hükümetler, parlamentolar, belediyeler ve çeşitli organizasyonlar temsil ettikleri vatandaşların, kesimin fikir, dilek ve şikâyetlerini toplama, değerlendirme ve buna göre bir politika belirleme yoluna gidebilmektedirler. Müzakerenin etkinliği açısından daha çok kişiye ulaştırılması, konuların açık ve anlaşılır olması ve süreç hakkında net bilgiler içermesi önemlidir.

E-müzakere, devletin tartışmaları gündeme getirmesine, açmasına imkân tanır. Buradaki amaç, geniş bir dinleyici kesimden ilk girdileri sağlamak ve böylece daha kapsamlı bir politika çizmektir. E-müzakere, 2001 yılında İskoç yönetimi tarafından uygulanmıştır. Çalışma, 6 Haziran – 8 Ocak 2001 tarihleri arasında yürütülmüştür. İskoçya'nın gelecek sorunları hakkında vatandaşa bilgi sunmak ve kaynak kullanımında etkinlikten yaşam tarzı ve taşımacılığa kadar geniş bir alanda fikirlerini sormak amacını gütmekteydi. “<http://e-consultant.org.uk/sustainability/>”

¹⁵³ Kathleen McNUTT, “Citizen Engagement Through On-line Consultation”, **IRPP Choices**, Vol: 15, No: 1, January-2009, s. 27.

¹⁵⁴ Ann MACINTOSH ve Ella SMITH, “Citizen Participation in Public Affairs”, **Electronic Government: First International Conference; Proceedings / EGOVS 2002, Aix-en-Provence, France, September 2-6,2002**, Ed. Roland TRAUNMÜLLER ve Klaus LENK, Springer, 2002, s. 258.

web sitesi üzerinden yürütülen çalışma, 19 grup veya organizasyon adına 172 birey tarafından gerçekleştirilmiştir¹⁵⁵.

E-müzakere, kamunun fikrini almada yeni bir mekanizma geliştirmekle beraber katılımı artırmak için kullanılacak araçlardan yalnızca biridir ve farklı uygulamalarla da desteklenmesi gerekmektedir. Müzakereci katılım için bir fırsat sunan e-müzakere uygulaması, iyi inşa edilmiş bir web sitesi aracılığıyla tartışmayı yönlendirecek bilgileri sunması, kullanıcıların kendi yorumlarını belirtmelerine imkan sağlaması, yorumların tüm katılanlar tarafından okunup cevaplandırılacağı açık ve şeffaf bir yapıda olması durumunda etkin bir işleyişe sahip olabilecektir¹⁵⁶.

2.3.3.3. İnternet Üzerinden Yürütülen Siyasal Kampanyalar ve Siyasal Parti Faaliyetleri

Daha önce de belirttiğimiz şekilde, sanayi toplumundaki gelişmeler, özellikle de 20. yüzyıl başlarında ve ortalarındaki teknolojik atılımlar kitleleşmeye hizmet etmekteydi. Örneğin televizyon, radyo yayınları, tek bir kaynaktan birçok kişiye yayın yapan kitle iletişim aracı olarak kitleliliği yaymaktaydı. Ancak bilgi toplumu ile birlikte bilgi iletişim araçlarındaki gelişim, kitlelilikten ziyade bireyselliğe hizmet edecek uygulamalar getirmektedir. Bunların başında da internet gelmektedir. Seçim kampanyaları, siyasi duyurular, faaliyetler eskisi gibi kitleleri bir araya getirerek mitingler düzenlenerek yapılmasının yanında internet üzerinden, e-posta iletileri veya web siteleri aracılığıyla da yürütülmektedir. Böylece evlerinden veya iş yerlerinden ayrılmadan bireyler, bilgisayarları başında da bu kampanyaların etkileme alanında yer alabilmektedirler. Bu da adaylar veya siyasi partiler ile seçmenleri arasında doğrudan bir iletişim imkânını ifade etmektedir.

İnternet vasıtasıyla seçmenlere ulaşarak onları etkileme isteği, adaylar arasında yeni bir demokratik yarışma alanı açmıştır. Pek çok milletvekili ve belediye başkanı, siyasi partiler, kendilerine ait web sitelerinde, gerçekleştirdikleri faaliyetleri anlatmakta, seçim bölgelerine ait sorunlara yönelik olarak verdikleri soru önergelerini yayınlamaktadırlar. Aynı şekilde siyasi partiler, parti liderlerinin

---

¹⁵⁵ MACINTOSH ve SMITH, **a.g.m.**, s. 259.

¹⁵⁶ MACINTOSH ve SMITH, **a.g.m.**, ss.261-262.

konuşma metinlerini, yürütülen faaliyetleri, seçim zamanları seçim bildirgelerini internet ortamında, web adreslerinden yayınlamaktadırlar¹⁵⁷.

2007 ve 2008 süresince Barack Obama' nın seçim kampanyalarında, internet olanaklarını geniş ölçüde kullanılmıştır. Web sitesi aracılığıyla destekleyicilerine organize olabilecekleri, para yardımı yapabilecekleri, farkındalıklarını artırabilecekleri, diğer seçmenlerle bağlantılı olabilecekleri imkânlar sunmuştur. Kampanya için hazırlanmış olan web sitesinden (my.barackobama.com)¹⁵⁸ yürütülen çalışmalarda 3 milyon kişiden 500 milyon dolar online bağış toplamıştır. Web sitesine kayıtlı gönüllüler, web sitesinin sunduğu coğrafi destek ile, yakın çevrelerinde oy kullanmak için kayıt yaptırmamış olanlardan haberdar olarak, onları telefonla ulaşarak ikna etmeye çalışmışlardır. Kampanya bittiğinde Obama' nın, 13 milyon kişilik destekçi ordusu vardı. Bu 13 milyon kişilik liste, Obama' nın seçmen veritabanında ve e-posta listelerinde tutulmaktadır¹⁵⁹.

Web siteleri partiler ve adaylar için önemli bir araç konumundadır bugün. Bu önemin belirlenmesinde ülkenin gelişmişliği de önemlidir. İnternet kullanımının yaygın olduğu ülkelerde adaylar kampanyalarının ciddi bir kısmını internet üzerinden yürütmektedirler. Tablo 4, çeşitli parti web siteleri ve sunduğu imkânları göstermektedir.

Tablo 3: Çeşitli Siyasi Partiler ve Web Sitelerinden Sundukları Online Hizmetler

Parti Adı	Web Adresi	Sunduğu imkanlar
İngiltere		
İşçi Partisi (Labour Party)	http://www2.labour.org.uk/	<ul style="list-style-type: none"> • “Membersnet” fasilitası ile, organize olma, paylaşım bağlantı halinde olma gibi imkanlardan yararlanabilmek, • Sitede parti politikaları, sağlık, eğitim, demokrasi gibi ayrı başlıklarda daha net sunulmakta ve seçmenler bu yolla daha net bilgilendirilmekte, • Partiye destek amaçlı parasal yardımların ne şekilde kullanılacağına dair detaylı bilgilendirme.
Muhafazakâr Parti (Conservative Party)	http://www.conservatives.com	<ul style="list-style-type: none"> • Parti üyeleri için telefon veya internetten yürütülecek kampanyalar. Örneğin,

¹⁵⁷ AKGÜN, a.g.m., ss. 74-75.

¹⁵⁸ Web sitesi, <http://www.barackobama.com/> adresinden kimi değişikliklerle devam etmektedir.

¹⁵⁹ David TALBOT, “The E-Campaign: Rallying Volunteers and Voters”, eJournal USA, Vol: 14, No: 3, March-2009, ss: 15-18.

		<p>Mart-Mayıs 2010 süresince aday Charlotte Leslie için, web sitesinden katılım gösteren her bireye, e-posta ile geri dönlmüştür. Bunun sonucunda, üye olan her birey, telefon aramaları ile aday için oy toplama ve ikna çabalarına girişmiştir. Ve Charlotte Leslie, seçilerek parlamentoya girmiştir</p> <ul style="list-style-type: none"> • Online imza kampanyaları düzenleme ve bu sayede, parti ile bireylerin bütünleşmesini ve partinin zihinlerde yer edinmesini sağlanma, • Çevrimiçi üyelik imkânı ve üyelere maddi destek talebi, • E-posta listeleri ile, başkanın seçmenleri gelişmelerden haberdar etmesi, iletişimi sürekli ve canlı tutması, • Üyelerin sitedeki tüm faaliyet ve hizmetleri “facebook” gibi sosyal sitelerde yayabilmeleri, <p>Gibi olanaklar sunmaktadır.</p>
ABD		
Demokrat Parti (Democratic Party)	http://www.democrats.org/	<ul style="list-style-type: none"> • Sitede, e-posta listelerine kayıt olma, bağış sayfası oluşturma, şahsa ait blog sayfası edinme, sanal gruplar oluşturma olanakları vardır. Örneğin, eğitim ile ilgili veya sosyal haklarla ilgili gruplar oluşturulmak gibi. Bireyler, gruplar, site aracılığıyla, tartışma, organize olma, haberdar olma gibi imkânlardan faydalanmaktadır. • Sitede hesabı olan her birey, sitede kendi kampanyasını oluşturup yönetebilmektedir. • Parti üyelerinin site üzerinden ulaşılabilir şahsi blogları da vatandaşları, seçmenleri bilgilendirme onlara ulaşma gibi amaçlara hizmet etmektedir.
Türkiye		
Adalet ve Kalkınma Partisi	http://www.akparti.org.tr/	<ul style="list-style-type: none"> • Parti geçmişi ve icraatlarına dair fotoğraflar, tanıtım videoları, güncel haberler, • E-posta listesine kayıt olarak gelişmelerden haberdar olmak, • Partinin kadın kolları, gençlik kolları gibi örgütlenmelerine erişim sağlayan sayfalar,
Cumhuriyet Halk Partisi	http://www.chp.org.tr/	<ul style="list-style-type: none"> • Partiyle ilgili gelişmeler, fotoğraf ve videolar, parti programı, • E-posta yoluyla partinin halkla ilişkiler birimine ulaşma imkânı, • Parti içinde bulunan gençlik kolları gibi örgütlere web sitesinden ulaşabilme imkânı sunmaktadır.

Görüldüğü üzere, siyasi partiler interneti daha geniş kitlelere ulaşabilmek, parti üyesi olmayan, olmak istemeyenleri sitelerine üye yaparak, bu şekilde onları da sürecin bir noktasına dâhil etmektedirler. Vatandaşlar açısından baktığımızda ise, bu web sitelerinden parti liderleri ve üyelerine, adaya kolaylıkla ulaşabilmekte, haberdar olabilmektedirler. Dahası kendileri de bu siteler aracılığıyla kampanyalar düzenleyebilmektedirler. Üstelik bu web siteleri, vatandaşlara seçim sürecinde aday kişinin kampanyasına ufak da olsa katkı yapabileme imkânı sunmaktadır. Bu durum, vatandaşların seçim seçmenlikten öte müdahil olması, birer delege gibi çalışmalar yürütmesi aktif katılım açısından önemli bir adımdır. Örneğin, İngiltere’ de Charlotte Leslie için web sitesi üzerinden ciddi kampanyalar yürütülmüş ve destek sağlanmıştır. Adayın bu resmi site üzerinden ulaşılabilir kişisel blog sayfası da bu kampanyaların yürütülmesinde etkili olmuştur. Mayıs 2010 seçimlerinde Charlotte Leslie parlamentoya girmiştir. Ancak ülkemizdeki siyasi partilerin web sitelerine baktığımızda biraz daha kısır bir durum karşımıza çıkmaktadır. Web siteleri, vatandaşlara çevrimiçi katılım açısından pek de imkânlar sunmamaktadır.

2.3.3.4. E-Lobicilik

E-lobicilik, sanal ortamda yürütülen lobicilik faaliyetlerini ifade etmektedir. Baskı ve çıkar gruplarının, iktidarı ele geçirme amacı güden siyasi partilerin aksine, siyasal karar alma mekanizmalarını etkilemeye çalışan organizasyonlar olduklarını ve ellerindeki en önemli araçlardan birinin de lobicilik faaliyeti olduğunu daha önce belirtmiştik. İnternet bir kamuoyu oluşturma ve daha geniş kitlelere yayılma açısından bu gruplarca yaygın bir biçimde kullanılan bir araç haline gelmiştir.

Seçmenler bugün baskı grupları, siyasi partiler ve medya tarafından çevrimiçi, elektronik postalar aracılığıyla bilgilendirme şeklinde sunulan hizmetlerin avantajlarını kullanabilmektedirler¹⁶⁰. Baskı grupları da bunun farkında olarak, özellikle internet kullanımının yaygın olduğu ülke ve bölgelerde web aracılığıyla ikna ve etkileme, taraftar toplama, bir kampanyayı yayma amacıyla elektronik ortamın sunduğu imkânları kullanmaktadırlar.

Ücretsiz e-mail hizmeti sağlayan kuruluşlar ve bu yolla oluşturulan e-grup listeleri sayesinde, bugün yerel, ulusal ve küresel düzeyde faaliyet gösteren pek çok

---

¹⁶⁰ ALVAREZ ve HALL, **a.g.e.**, s. 58.

baskı ve çıkar grupları aktif olarak internetten faydalanmaktadır. İnternet, özellikle kısa dönemde başarı arayan enerjik-aktif muhalif gruplar için de oldukça verimli ve etkili bir araçtır. Benzer şekilde sivil toplum ve demokratik standartları geliştirmek için az gelişmiş ülkelerde faaliyet gösteren Sivil Toplum Kuruluşları da (NGO'lar) kendi tecrübelerini ve başarı sağlayan stratejilerini birbirleriyle paylaşmak için internet ortamını kullanmaktadırlar. Örneğin, Demokrasi için Dünya Hareketi (World Movement for Democracy) ulusal düzeyde faaliyet gösteren demokrasi taraftarı aydınlar ve NGO'ların kurduğu ve internet ortamında faaliyet gösteren sanal bir şemsiye örgüttür¹⁶¹. Kuruluşun sitesinde (<http://www.wmd.org/>) yeni düzenlenen kampanyalar, üyelik, bağış gibi sekmelerin yanı sıra “democracylink” adı altında tüm akademisyenlerin, gazetecilerin, gönüllülerin, aktivistlerin etkileşimli bir biçimde çalışmalarına olanak sağlayan bir online oluşum da bulunmaktadır. Bu yolla örgüt, aktivitelerini yayınlama, daha çok kişiyi haberdar etme, müzakereler yoluyla sorunlara çözüm arama, dünyanın uzak noktalarından yeni katılımcılar edinme imkânına sahip olmaktadır.

2.3.3.5. E-Oylama

Günümüz demokrasisi bireylerin doğrudan katılımı ile değil temsilciler vasıtasıyla kararların alındığı bir temsili demokrasi örneği olduğundan oylama süreci önem arz etmektedir. Bireyler kamusal mal ve hizmetlere olan taleplerini oylama mekanizması ile belirtebildiğinden oylamalar bireylerin elindeki en büyük siyasi araçlardan biri halini almaktadır. Dolayısıyla oylamalara katılım, bilinçli bir oy kullanma kamusal mal ve hizmetlerin doğru belirlenip temin edilmesi açısından gereklidir.

Uzaktan elektronik oylama, “vatandaşların ev veya internet erişimi olan başka herhangi bir yerden genellikle web tarayıcısı aracılığı ile internet üzerinden oylarını atarak seçimde bulunabilmeleri” olarak tanımlanabilmektedir. E-oylama, e-demokrasi ile ilgili tartışmaların en ihtilafli yönlerinden biridir. E-demokrasi stratejisinde ulaşılabilecek son önemli hedef olarak düşünülebilir¹⁶².

---

¹⁶¹ AKGÜN, **a.g.m.**, s. 76.

¹⁶² MARIA ve RIZZO, **a.g.e.**, s. 85.

Elektronik oylama, seçimlerde oy pusulaları yerine bilgisayar veya bilgisayarlı oylama araçlarının kullanılması anlamına gelmektedir. Bu kavram, bazen, kayıtlı seçmenlerce kullanılan internet sistemleri aracılığıyla oylama gibi daha spesifik anlamlar da içermektedir. İnternet oylamasına baktığımızda iki tür uygulama çıkar karşımıza: biri, geleneksel oylamanın yerine geçen web siteleri aracılığıyla anketlerdir, diğeri ise, bilgisayar güvenlik sistemleri ve elektronik kimlik doğrulama araçlarını kullanan internet aracıyla oy pusulalarının yerini alır¹⁶³.

E-oylamanın destekleyicileri, elektronik araçlar ile oylama sürecinin daha hızlı ve daha erişilebilir olduğunu öne sürmektedirler. Özellikle de engelli olan seçmenler için. Elektronik oylama, oylama sürecinde olabilecek potansiyel hileleri azaltmakta, oylama sonuçlarını daha hızlı çözümlenmektedir. Engelli vatandaşlar için oylama işlemini kolaylaştırmaktadır. Ancak tüm bunların gerçekleşmesi için e-oylamanın kimi gereklilikleri yerine getirmesi gerekir. Bunlar oylama sistemlerinin genel olarak sahip olması gereken özelliklerdir. Teknolojiden bağımsız olarak oylama sisteminin sahip olması gereken özellikler vardır, bu özellikler seçim sonuçlarının güvenilir olması için gerekli özelliklerdir. Erişim kolaylığı, doğrulanabilirlik, gizlilik, bu özelliklerin en önemlileridir.

Geleneksel oylama sistemleri, demokratik seçimler ve referandumlar için gerekli olan seçme özgürlüğü, oylama gizliliği gibi ilkeleri geliştirmiştir. E-oylama da, elektronik olmayan geleneksel oylama sistemleri gibi ücretsiz, gizli, doğrulanabilir ve güvenli olmalıdır. Ve minimum olarak şu gereklilikleri içermelidir¹⁶⁴;

- Yalnızca oylama hakkına sahip olan kişilerin oylama yapabilmeli,
- Her oy sayılmalı ve her oy yalnızca bir kere sayılmalı,
- Seçmenin haklarını devam ettirmeli, ücretsiz yollarla fikirlerini beyan etmelerine imkân tanımalı,
- Oylama sürecinin tüm evrelerinde oylamanın gizliliğini korumalı,

---

¹⁶³ Mohsen KANAHI, "Experiences in E-Voting", **Journal of E-Government**, vol. 2(5), The Hawort Press, 2005, ss. 114-115.

¹⁶⁴ "Requirements for e-Voting Systems", **The Electoral Knowledge Network**, <http://aceproject.org/ace-en/focus/e-voting/e-voting-requirements?toc>, (Erişim: 23.05.2010).

- Engelli bireyler başta olmak üzere mümkün olduğunca çok kişi tarafından rahatlıkla ulaşılabilir olmalı,

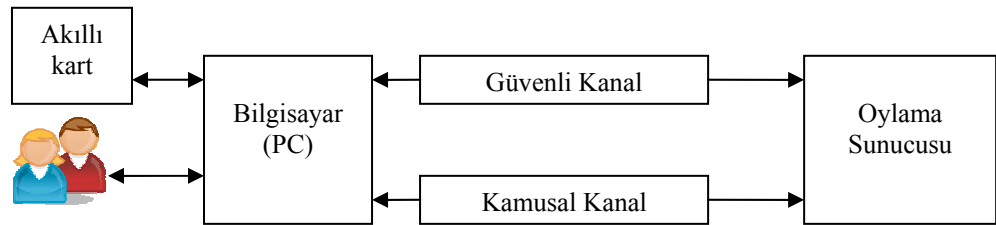
- Bilginin şeffaflığını maksimize ederek seçmenlerin güvenliğini artırmalı.

Oylama sistemlerinde yalnızca bilgi teknolojilerinin kullanımı, doğruluk ve erişilebilirliğin yanı sıra, zaman ve maliyetten tasarruf da sağlar. Bilgi teknolojileri ile beraber kimlik denetimi uygulamaları ile de, gizlilik, doğrulanabilirlik sağlanmaktadır¹⁶⁵. Bilgi iletişim teknolojilerinin tam anlamıyla kullanımı güvenlik sistemlerinin de kullanımını içerir ki bu, kamusal politikalarla ilgili elektronik anketler düzenlemenin de ötesinde, yerel veya ulusal düzeyde seçimler sürecinde elektronik sistemlerden faydalanmak için gerekli önkoşuldur. Ancak bu uygulamaların bir bütün halinde kullanımı ile, e-oylama yöntemleri erişilebilir, doğrulanabilir, gizli, adil bir sistem olabilir.

Elektronik oylamanın teknik olarak yürütülmesinde, kimi öneriler getirilmiştir. Bunlardan biri “*Smart card* (Akıllı Kart)” adı verilen aparatlardır. Akıllı kartlar, eğitim kurumlarından bankacılık sektörüne kadar çok geniş alanlarda kullanılabilen, üzerine yerleştirilmiş bir çip vasıtasıyla bilgi taşıyabilen kartlardır.

Akıllı kartın etkili kullanımı, yasal sahibi tarafından kendini doğrulamaları ile olmaktadır. Bugün bu tip kartların hemen hepsi, sahibi ile ilgili bilgiler taşımaktadır. Banka kartları, kişinin banka hesabı ile ilgili bilgi ve dökümleri muhafaza etmektedir. Kamu sektöründe akıllı kartla ilgili kimi uygulamalar mevcuttur. Çoğu uygulamada da “PIN kodu” kullanılmaktadır. Oylama açısından akıllı kartların nasıl kullanılacağına dair aşağıda bir örnek mevcuttur.

Şekil 7: Akıllı Kart ve Oylamanın Akışı

Kaynak: WATSON ve CORDONNIER, a.g.ç., s. 236.

¹⁶⁵ KANAHI, a.g.m., s. 123.

Mikroişlemcili akıllı kartlar oylama sisteminde kâğıtların, dokümanların yerini almaktadır. Şekildeki akıllı kart kullanımı şu aşamalardan oluşur¹⁶⁶:

1. Seçmen kamusal kanalı kullanarak oylama sunucusuna bağlanmalıdır. Bu kanal herhangi bir şifreleme içermemektedir, seçmene gerekli formları ulaştıracak bir kanaldır. Bu aşamanın sonunda sistem seçmenden kartını okuyucuya yerleştirmesini ister.

2. Seçmenin kimlik bilgileri doğrulanır, karttaki bilgiler okunur, oylama sunucusuna ulaşır. Bu işlem güvenli kanaldan yürütülmemesine rağmen karttaki bilgiler kartın dışına, bilgisayardaki herhangi bir klasöre, hafızaya aktarılmaz, tamamen kartta kalır.

3. Seçmene mevcut tercihler sunulur. Bunun için oylama sunucusundan (server) kişisel bilgisayara linkler aktarılır.

4. Oy, kişisel bilgisayar üzerinden kullanılır ve bilgiler, şifreli bir biçimde anında karta taşınır.

5. Güvenli kanallar aracılığıyla şifrelenmiş bir biçimde oylama sunucusuna detaylar aktarılır.

1998' den beri İsviçre hükümeti, seçimlerinde elektronik oylamayı takip etmektedir. Bunun için bir araştırma grubu oluşturup kantonlarında pilot uygulamalar geliştirmiştir. Federal hükümet, 2002' de yayınladığı bir raporda, elektronik oylama ve yorumlama devriminden bu yana, halkın, karar alma sürecinde daha etkili bir konum kazandığını belirtmiştir ki bu da demokrasinin en kayda değer faydalarındandır. Çeşitli sakatlıkları olan insanların evlerinden kolaylıkla oylama sürecine katılmalarını olanaklı kılmakla politik hakların gerçekleştirilmesi yönünde de olumlu bir katkısı bulunmaktadır. Oyların elektronik olarak sayımı, oy kullanan

---

¹⁶⁶ Anthony WATSON ve Vincent CORDONNIER, "Voting in the New Millennium: eVoting Holds the Promise to Expand Citizen Choise", **Electronic Government: First International Conference; Proceedings / EGOVS 2002, Aix-en-Provence, France, September 2-6,2002**, Ed. Roland TRAUNMÜLLER ve Klaus LENK, Springer, 2002, s. 236.

bireylerin sayısının belirlenmesindeki hataları azaltmakla beraber yanlış oy kullanımını da azaltacaktır¹⁶⁷.

İsviçre’ de e-oylama’ nın önemli bir örneği olarak Genova ve Zürih kantonlarındaki uygulamalarına bakmak yararlı olacaktır.

Genova’daki uygulamada, tüm resmi evraklar, seçimden üç hafta önce seçmenlere posta ile gönderilmektedir. E-oylama süreci şu şekilde olmaktadır. E-oylama web sitesine giren seçmen, kendi hesabıyla kaydolmaktadır. Sistem hesabı tanıdıktan sonra, seçmen oyunu kullanabilecektir. Oylarını kullandıktan sonra, güvenlik açısından, kendilerindeki oy pusulalarının üzerinde bulunan PIN kodunu ve “doğum tarihini” girmektedirler. Son olarak, seçmen, oyunun kabul edildiği ve sistem tarafından kayda alındığı ile ilgili bir doğrulama alır. Zürih’ teki uygulamada ise, internetten oylamaya ek olarak, tekst mesajı ve interaktif televizyonlar aracılığıyla da oy kullanılabilir. Kısa mesaj (SMS) yoluyla oylama da internetteki benzer prosedür içermektedir. Kullanıcı adını girdikten sonra, oy vermek istediği aday/partinin kodunu da ekleyerek oluşturduğu mesajı belirlenmiş olan numaraya gönderir. Kendisine gelen mesajı yine “doğum tarihi” ve PIN kodunu girerek yolladıktan sonra, bir doğrulama mesajı alır ve böylece oyunu kullanmış olur¹⁶⁸.

Seçimlerde kullanılan elektronik oylama yöntemlerinin yanı sıra, seçmenlere yalnızca seçim günü değil, parlamento süresince de fikirlerini özgürce açıklama şansı verebilecek e-anketler, e-referandumlar gibi uygulamalar da mevcuttur. Bu uygulamalar sayesinde, parlamenterler seçmenlerinin dilek, beklenti ve şikâyetleri ile ilgili verileri güncel tutabilmektedirler.

İnternet üzerinden yapılan oylamanın dışında, daha eski tarihlere ve daha yaygın uygulama alanına sahip olan elektronik aygıtlarla yapılan oy verme işlemi de söz konusudur. Sandıklar, zarflar, oy pusulaları, mürekkep ve mühür gibi seçimlerde karşımıza çıkan araçlar kullanılmadan, oylama işleminin otomasyonunu sağlayan aygıtlar mevcuttur. Kiosk cihazları, dokunmatik ekrana sahip bilgisayarlar gibi.

---

¹⁶⁷ Jan GERLACH ve Urs GASSER, “Three Case Studies From Switzerland: E-Voting”, **Internet&Democracy Case Study Series**, Berkman Center Research Publication, March-2009, ss. 3-4.

¹⁶⁸ GERLACH ve GASSER, **a.g.m.**, s. 7-8.

Seçim maliyetlerinin yüksekliği, seçim sürecinin ağır ve yavaş işlediği inancı, seçim sonuçlarının belirlenmesindeki zorluk ve gecikmeler, yolsuzluklar, katılımın artırılmak istenmesi gibi nedenler yeni arayışlara itmiştir.

1996 yılından bu yana Brezilya’ da elektronik aygıtlarla seçimler gerçekleştirilmektedir. 1989’ da 9 gün süren oy sayımı, 2002 yılında 12 saate inmiştir. Venezuela ise, bir veritabanında vatandaşların parmak izlerini tutmakta ve seçimlerde dokunmatik bir cihaz kullanmaktadır¹⁶⁹. Türkiye’ de ise 29 Mart 2009 yerel seçimlerinde elektrik kesintisi ve kimi sandıkların geç açılması gibi aksaklıklar dolayısıyla, kimi çevreler oylama sisteminde değişikliğe gitme önerisini getirmiştir.

Dünyada elektronik oylama ile ilgili kimi ülkelerde internet oylaması üzerinde çalışmalar yürütülmüştür. Bu ülkelere bakacak olursak;

Elektronik oylamayı elektronik cihazlarla yürüten ülkeler, Avustralya, Brezilya, Kanada, Hindistan, Japonya, Kazakistan, Peru, Rusya, ABD, Birleşik Arap Emirlikleri, Venezuela ülkeleridir. E-oylamayı internet üzerinden yürüten ülkeler ise, Avusturya, Avustralya, Kanada, Estonya, Fransa, Japonya, İsviçre’ dir. E-oylama’ nın planlama, araştırma aşamasında olduğu ancak henüz yasal düzenlemelerin yapılmadığı ülkeler yoğunluktadır, bu ülkeler; Arjantin, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Şili, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Finlandiya, Yunanistan, İtalya, Litvanya, Letonya, Meksika, Nepal, Nijerya, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya, Güney Afrika, İspanya, Güney Kore ve İsveç’ tir. E-oylama projelerini durduran ülkeler ise, Almanya, İngiltere, Hollanda ve Birleşik Krallık’ tır¹⁷⁰.

Tüm bu e-demokrasi uygulamaları, vatandaşlara elektronik ortamda müzakere imkânları sunarak vatandaşların taleplerinin açıklanabileceği yollar geliştirmek için nasıl yeni fırsatlar sunabilir hususuna birer örnek teşkil etmektedir.

---

¹⁶⁹ Melda AKIN, “Elektronik Oy Verme Sistemlerinde Güvenlik: Deneyimler ve Türkiye için Öneriler”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Ekonometri ve İstatistik Dergisi**, Sayı: 3, 2006-12-11, ss. 40-41.

¹⁷⁰ “Countries with e-Voting Project”, **The Electoral Knowledge Network**, <http://aceproject.org/ace-en/focus/e-voting/countries?toc>, (Erişim: 23.05.2010).

2.3.4. Kamusal Karar Alma Süreci Aktörlerince E-Demokrasi Araçlarının Kullanımı

Sürekli bir değişim içerisinde gelişen dünyada, karar alma süreci de kararların alınışı açısından biçimsel olarak değişime uğramaktadır. Kamusal karar alma süreci aktörlerini ve bunların süreç açısından işlevlerini ilk bölümde incelemiştir. 20. yüzyıldan bu yana yaşadığımız baş döndürücü değişimin siyaset ve ekonomi alanında da, sanayi toplumu sürecinde alınan kararların, bilgi toplumu süreci açısından yetersiz kaldığını, bu yetersizlikteki en büyük etkenin de katılım krizi olduğunu belirtmiştik.

Katılımcı bir karar alma süreci, e-demokrasinin en önemli elementidir. Karar alma sürecinde evrelere bakacak olursak;

Gündem belirlenmesi, sosyal bir sorun, politika sorununa dönüştürülür,

Politika düzenlenmesi, teknik, sosyal, yasal ve kültürel durumlar göz önünde bulundurulduktan sonra siyasi sorunu çözecek alternatifler belirlenir,

Politika benimseme, siyasi alternatifler spesifik bir politikaya dönüştürülür, bu politika hukuki kurumlarca da kabul edilir,

Politika uygulanması, politika edinme safhasında belirlenen gerekliliklere uyumlu politikaların uygulanması için yönetsel kaynaklar tahsis edilir,

Politikanın değerlendirmesi, hükümet, parlamento ve/veya mahkeme, benimsenen politikaların yasal gereksinimlerine uyup uymadıklarını kontrol etmek amacıyla izlenir¹⁷¹.

Genellikle bir kamusal karar alma sürecinde bu evreler, bürokrat ve politikacılar tarafından son derece yetersiz katılımı gerçekleştirilir. Halkın katılımı tüm bu evreler için e-demokrasi özellikle de gündem belirlenmesi ve politika benimsenmesi safhalarında artırılabilir¹⁷².

Karar alma süreci aktörleri açısından teknolojik imkânlar oldukça geniştir. Mitingler, siyasal partiler açısından vatandaşa ulaşma ve seçim kampanyaları

¹⁷¹ Jinbaek KIM, "A Model and Case for Supporting Participatory Public Decision Making in E-Democracy", **Group Decision and Negotiation**, Vol: 17, No: 3, Springer, 2008, ss. 180-181

¹⁷² KIM, a.g.m., s. 181.

hakkında bilgi verme açısından en eski ve en bilinen yoldur. Ayrıca parti içi kollar ve bu kolların yürüttüğü komşuluk ziyaretleri, toplantılar, kadın seçmenlere ve gençlere yönelik ikna çalışmaları açısından partilerin yürüttüğü faaliyetler arasındadır. Günümüzde siyasal partiler kampanyalarını yeni gelişmeleri de göz önünde bulundurarak her koldan yürütmektedir. Bu gelişmeler özellikle BİT kullanımına dayanmaktadır. Siyasal partilerle beraber seçmenler açısından da BİT kullanımı, bir katılım alanı olmaktadır. Ayrıca bilişim teknolojileri bürokrasinin yürütmedeki işlerini de hızlandıracak kolaylıklar sunmaktadır. Baskı ve çıkar grupları için bilişim araçları, çok daha geniş bir “lobi alanı” olmaktadır. Şimdi bunları bir şekil aracılığıyla görelim.

Seçmenler: BİT’ler, seçmen ve seçilen arasında doğrudan bir iletişim alanını olanaklı kılmaktadır. Özellikle internet, radyo ve televizyon yayınlarına nazaran etkileşimli bir ortam sunduğu için ayrı bir yere sahiptir. Dolayısıyla, zaman ve mekân koşulları, siyasal karar almanın önünde artık birer engel olarak yer almamaktadırlar. Partilerin web siteleri aracılığıyla yaptıkları yayımlar, seçmenlere doğrudan ulaşmaktadır. Böylece medyanın artık siyasi kanallar ve temsilciler ile vatandaşlar arasında aracı görevini yürütmesi gerekmemektedir. Vatandaşlar evlerinden, televizyon ya da bilgisayar ekranlarından siyasi olaylar hakkında bilgi edinmekte, internet aracılığıyla fikirlerini ilgili kanallara ulaştırabilmektedirler. Dahası fikir müzakereleri yapabilmektedirler.

E-demokrasi vatandaşlar için fikirlerini iktidara bildirecek geniş bir alan sunmaktadır. Bu alanda, elektronik forumlarda fikir müzakeresi yürütme, elektronik anketler yoluyla sorunları belirleme, demokratik kurumların sağlayacakları imkânlar çerçevesinde internet ve özellikle de e-postalar aracılığıyla istek ve şikâyetlerini bildirme, imza kampanyaları yürüterek alınacak kararlara yön verme veya çıkarılmış yasalara itirazlarını belirtme gibi olanaklar mevcuttur. Bu çalışmaları vatandaşlar, daha etkili ve daha organize olması açısından baskı ve çıkar gruplarına veya bu grupların web sitelerine üye olarak da yürütebilmektedirler.

Baskı ve çıkar grupları: Baskı ve çıkar grupları için ise, bilişim araçları bir güç niteliği taşımaktadır. Şöyle ki, bir siyasi parti hakkında, daha da özelleştirecek olursak çıkarlarına ters düşecek kararlar almış olan bir iktidar partisi hakkında online

kampanyalar yürüterek kamuoyu oluşturabilirler. Çıkarlarına hizmet edecek bir parti için ise olumlu anlamda kampanyalar yürüterek ve hatta destek toplayarak partiyeye hizmet edebilmektedirler. Aynı durum muhalefet partisi ile baskı ve çıkar grupları arasındaki etkileşim için de geçerlidir.

İnternetin sivil toplum açısından kullanım alanları oldukça geniştir. Aktivist grupların çeşitli kurumlarla ve siyasal karar merkezleriyle ilgili bilgiye ulaşma olanaklarını güçlendirir. Siyasete daha geleneksel çizgilere uygun müdahale için bir kalkış noktası olarak kullanılabilir. Ayrıca, yerel ve bölgesel düzeyde sivil toplum içinde eylem ağları örgütlemek için etkili bir araç olabilmektedir. Son olarak, aktivist internet toplulukları ihmal edilen kamusal sorunları kitle iletişim araçlarının gündemine sokabilir ve böylece siyasal aktörlerin bu sorunların farkına varmalarını sağlayabilirler¹⁷³. E-postalar, listeler, haber grupları gibi araçlarla, aktivistleri birleştirecek bir ağ oluşturabilmektedir. İnternetin bilgiyi çabucak ve kolayca paylaşılacak, stratejileri düzenleyerek gerekli kanallara en düşük maliyet ve zaman kaybı olmaksızın yayacak bir araç olması sivil toplum tarafından kullanımını artırmıştır. Bilgi teknolojilerindeki gelişmeler, küresel düzeydeki sivil toplum faaliyetlerinin yaygınlaşması ile, küresel ve yerel vatandaşlığı geliştirmektedir.

İnternetin; organize etme, eğitme, harekete geçirme şeklinde üç rolü bulunmaktadır. E-postalar, özellikle de otomatik e-posta listeleri, kişilerin mesajları çabucak almasını sağlamıştır. Ayrıca web siteleri, vatandaşların doğrudan birbirlerine bağlanarak ya da sohbet odaları aracılığıyla fikir ve kaynak paylaştıkları adresler olmuşlardır. Ayrıca Kuzey Amerika' daki çoğu küreselleşme karşıtı örgütler, dünyanın birçok yerinden insanları Seattle' a eyleme çağırılmışlardır. Ayrıca internet tabanlı medya kanallarıyla, Seattle' da neler olup bittiğini mesajlar, makaleler, videolar aracılığıyla geniş alanlara yaymışlardır. Tüm bu faaliyetler, dünyanın birçok yerinden web siteleri üzerinden yürütülmüştür¹⁷⁴.

---

¹⁷³ Thomas MEYER (Lew HINCHMAN' la birlikte), **Medya Demokrasisi: Medya Siyaseti Nasıl Sömürgeleştirir?**, Çev. Ahmet FETHİ, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2002, s. 136.

¹⁷⁴ Peter j. SMITH ve Elizabeth SMYTHE, "Globalization, Citizenship and New Information Technologies: From the MAI to Seattle", **eTransformation in Governance: New Directions in Government and Politics**, Ed: Matti MALKIA, Ari-Vekko ANTTIROIKO, Reijo SAVOLAINEN, Idea Group Publishing, 2004, ss. 295-300.

Söz konusu olay, 1995’ te başlayan MAI (Çok Tarafli Yatirim Anlasmasi) görüsmelerinin 1999’ da DTÖ toplantısında görüsmek istenmesi ve karfit çevreler ve sivil toplum kuruluslarınca Seattle’ de gerçeklestirilen protesto gösterileridir. İnternet, MAI görüsmelerinin durdurulmasi amacıyla birçok sivil toplum örgütünün ortak hareket etme, organize olma ve duruslarini tüm dünyaya yayma amacıyla kullanilmisttir.

Anti-MAI ve anti-DTÖ yaklasimindaki kampanyalar online siyasi faaliyetlerin üretken ve zengin bir çeşitliliğini sunmuştur. Gruplar ve grupların ötesinde katılımda bulunmak isteyen bireyler, internet aracılığıyla iletişime geçmiş, aktiviteler hakkında bilgi edinmiş, birbirleri ile bilgi paylaşımının ötesinde, faaliyetlerini ve görüşlerini çok daha geniş kesimlere yayarak yeni eylemciler edinmiş, yine internet aracılığıyla koordine olmuşlardır. Seattle’ da toplanan 50000’ in üzerinde kişi ve grupların eylemleri görüşmeleri ertelemiştir.

Siyasi Partiler: Siyasi partiler, vatandaşlar ile devlet arasında doğrudan bir köprü kurmaktadır. Belirli aralıklarla yürütülen seçimler aracılığıyla vatandaşların temsili demokrasiye katılmaları adına birincil yoldur. Ve bu nedenle siyasi partilerin vatandaşla ve demokrasiye yaklaşımları, vatandaşların katılımını etkilenen önemli bir faktördür.

Günümüz toplumlarında, bireyselleşme ve ideolojilerin öneminin giderek azalışı, toplumda bir bölünmeye neden olmaktadır. Bu nedenle siyasi partilerin destekleyicileri daha az bir homojen yapıya sahiptirler. Bu durum, siyasi partiler adına bütün bir parti taraftarlarına doğrudan kampanya düzenlemeyi güçleştirmektedir. Dijital araçlar bu duruma şöyle çözümler üretmektedir. Farklı seçmen grupları çok çeşitli bilgi kaynaklarına ve siyasi kampanyalara ulaşabilmektedir. Böylece siyasi partiler farklı seçmen gruplarını organize edebilmekte ve yönlendirebilmektedir¹⁷⁵.

Siyasi partiler açısından internet sınırsız imkânlar sunmaktadır. Ancak bu imkânların kullanımı partilerin tercihine de bağlıdır. Şöyle ki, partiler internet üzerinden yürüttükleri kampanyaların yanı sıra web siteleri aracılığıyla seçmenlerini

---

¹⁷⁵ Paul F.G. DEPLA ve Pieter W. TOPS, “Political Parties in the Digital Era. The Technological Challenge?”, **Orwell in Athens: A Perspective on Information and Democracy**, Ed. W.B.H.J. van de DONK, I.Th.M. SNELLEN ve P.W. TOPS, Ios Press, Netherlands, 1995, s. 168.

sürekli kendilerinden haberdar edebilmektedirler. E-ilanlar yoluyla parti faaliyetlerinden haberdar etmekte, gelişmeleri anında duyurmaktadır. E-anketler vatandaşın beklentilerinden haberdar olma açısından önemli bir uygulamadır. Özellikle parlamentoya vatandaşların fikirlerinin taşınması açısından siyasal partiler, online anketler düzenleyebilirler. Buradan çıkacak sonuç vatandaşların kuşkuyla baktığı, merak ettiği, tedirgin olduğu ve bir an önce çözümlenmesini istediği konular hakkında bilgi vermekten öte vatandaş iradesinin meclise taşınması açısından önemli bir uygulama olabilir.

Bunun dışında seçmen yapısı, seçmenlerin beklentileri, seçim bölgesindeki sorunlar ve yapılabilecekler hususunda partiler, politikacılar BİT araçları ile kendilerini bilgilendirebilirler.

Bürokrasi: Bürokrasinin siyasi kurumların canlandırılmasında rolü büyüktür. Bürokrasiler, karar almada BİT kullanımının kolaylıklarını kullanarak demokrasiyi genişletme, katılımı artırma fırsatlarını gözden geçirmektir. Bürokrasi tarafından seçmenlerle ilişkilerini geliştirme amacıyla kullanılan BİT uygulamaları, bürokrasinin demokratik temsilci gibi davranma yönünde fırsatlarını genişletir. Bürokrasilerin demokratik rollerini artıracak BİT uygulamaları şu şekildedir¹⁷⁶:

-Coğrafi Bilgi Sistemi, sorun yaşanan bölgeleri gösterir.

-İlişkisel veritabanı, coğrafi bilgi sistemi gibi nüfusu kategorize etmede çeşitli fonksiyonlara sahiptir.

-Takip ve izleme sistemleri, nüfusun farklı kesimlerine sunulan kamu hizmetlerinin kalitesini gösterir.

Bu tür bilgi sistemleri ile, bürokrasi karar alma açısından temel bilgi kanalı olmaktadır. Bilgi boşluklarını dolduracak en uygun taraf olmaktadır. Bürokrasi BİT araçlarını, giderek artan bir biçimde tıpkı piyasada olduğu gibi vatandaş-müşterilerin taleplerini ihtiyaçlarını belirlemede ve servis kalitesini ölçmede kullanmaktadır¹⁷⁷.

---

¹⁷⁶ Ignace Th. M. SNELLEN, "Channeling Democratic Influence Through Bureaucracies", **Orwell in Athens: A Perspective on Information and Democracy**, Ed. W.B.H.J. van de DONK, I.Th.M. SNELLEN ve P.W. TOPS, Ios Press, Netherlands, 1995, ss. 57-59.

¹⁷⁷ SNELLEN, **a.g.m.**, s. 59.

Bürokraside, işlemlerinin hantallığı ve şeffaflıktan uzak oluşu açısından uygulamada kimi usulsüzlüklerin yaşandığı, vatandaş iradesinin kopukluğa uğradığı nokta olarak görülmektedir. Bürokrasi, işlemlerini çevrimiçi yürüterek sıra beklemenin, işlemlerin uzamasının önüne geçebilir. Bireylerin birçok işlemini evlerinden veya internet bağlantısının olduğu başka bir noktadan gerçekleştirebilmeleri, bürokrasinin buna olanak sağlayacak faaliyetleri yürütmesine bağlıdır. Şeffaflık açısından bürokrasinin BİT kullanımı yoluyla, kamusal bilgi ve belgeleri vatandaşların bilgisine sunması, bu bilgiyi vatandaş açısından 24 saat kesintisiz erişilebilir kılması, duyuruların e-postalar ve web siteleri aracılığıyla yapılması, kamuya açık alanlarda kiosk cihazları ile vatandaşın kamusal hizmete erişimini sağlaması gerekmektedir. Bürokratik kanallar, siyasal iktidara bilgi sunarken de elektronik ortamı tercih edebilirler, böylece daha hızlı bir veri akışı yakalanabilmektedir.

Siyasal sürecin yapısındaki “aktörler arası çıkar” durumu, maksimizasyon ilkesinden dolayı her zaman devam etmekle beraber BİT kullanımı ile araçlar ve imkanlar genişlemiştir. Meclis koridorlarında, miting alanlarında, komşu ziyaretlerinde, köy meclislerinde ve nihayet sandık başında geçen demokratik sürecin tüm bu enstrümanları sanal ortama taşınmış, daha katılımcı, daha şeffaf ve bundan dolayı daha saldırılara, tehditlere daha açık bir yapı oluşturmuştur.

2.4. E-Demokrasiye Yönelik Eleştiriler

BİT’lerin demokrasi üzerine fayda ve zararlarından bahsederken, yazarlar iki senaryoyu ortaya koyarlar. Bunlar, *Orwell senaryosu* ve *Athens (Atina)*’dır. Orwell, George Orwell’ın “Bindokuzyüzseksendört” adlı eserinde bahsettiği “gözetlenen bürokrasi ve politik özgürlüğün yok olması” şeklinde bir yaklaşımı temsil ediyor; Athens, Atina demokrasinden yola çıkarak “doğrudan demokrasinin elektronik biçimleri”ni ifade eder. Son yıllardaki deneysel araştırmalar BİT’lerin özelliklerinin demokratik ve politik yaşamla uyumlu olduğunu doğrular niteliktedir. BİT’ler temsili demokrasiyi daha hesap verilebilir kılmaktadır. Politik ve sosyal katılımın yeni biçimleri, BİT’lerin sosyal ve grupsal hareketlere dâhil olması ile artırılabilir. Bilgisayar konferansları, interaktif kablolu TV, internet gibi yeni ortamlar, kamusal karar alma sürecine katılan kişi sayısını artırır. Diğer taraftan, bazı tehditleri vardır;

vatandaşların uzaktan kumandalı (*push button*) bir demokrasiye devri, siyasi partilerin, birlikler ve özel organizasyonlar gibi geleneksel sosyal kuruluşların farklı fikirlerde bütünleşmesini engelleyecektir¹⁷⁸. Bilgi iletişim teknolojilerinin demokrasi süreçlerinde kullanımı, kimi sakıncaları açısından teknoloji iyimserliğinden “karşı ütopya”ya doğru yönelmeler doğurmuştur.

Karşı ütopyacıların fikirleri uzaktan kumandalı demokrasinin yanı sıra, bilişim teknolojilerine erişim sorununa da dayanmaktadır. Erişim sorunu, toplumda “dijital bölünme” adıyla anılan iki sınıflı bir yapı doğurmaktadır. Sunulan bilgilerin güvenilir olup olmadığı, vatandaşlarla ilgili tüm bilgilerin birer veritabanı aracılığıyla tutuluyor oluşundan dolayı özel hayat ve gizliliğin yok olduğuna yönelik eleştiriler de e-demokrasiye olumsuz yaklaşımların temelini oluşturmaktadır. Küreselleşme karşıtları açısından da BİT kullanımının sakıncaları vardır. Yeni teknolojiler küreselleşmeyi desteklemekte; böylece ulus-devletler, özellikle de uluslararası arenada teknoloji açısından rekabet gücü yetersiz olan ülkeler, gün geçtikçe küreselleşen dünyada daha da güçsüz bir yapıya bürünmektedirler. Bu eleştirilerin her birini birer başlık altında inceleyelim.

2.4.1. Uzaktan Kumandalı Demokrasi

Bilgi işlem Teknolojilerinin yayılmasıyla oluşan yeni medya, vatandaşların karar alma sürecine doğrudan katılımını sağlayacak teknik ve organizasyonel fırsatlar oluşturabilecektir. Kimi çevrelerce bu durum dolayısıyla, demokrasiyi organizasyonel bir yolla geniş toplumlar için mümkün kılan temsili kuruluşların var olma nedeni (*raison d’etre*) de ortadan kalkmaktadır. Teknoloji, bireylerin fikirlerini kısa zamanda ve düşük maliyette listelemelerini sağlamaktadır. Böylece, siyasi partiler, baskı grupları gibi aracı organizasyonlar fonksiyonlarını yitirecek ve temsili kurumlar da yok olacaktır. Vatandaşlar kendi kendilerini yönetebilir hale gelerek, siyasi temsilcilere karar alma gücünü devretmeyeceklerdir. Bu görüşte olan iyimserlere göre, doğrudan, plebisiter bir demokrasi, “demos” -halk- gerçekte bir araya geldiğinde, gerçekleştirilebilir olmaktadır¹⁷⁹. Ve BİT kullanımı, vatandaşların bir araya gelmesini, etkileşim içerisinde olmasını sağlayacak imkânlar sunmaktadır. BİT’lerin gelişimi sayesinde oluşan bu sanal ortam, Antik Yunan Agoraları ile

¹⁷⁸ DONK ve TOPS, **a.g.m.**, s. 13.

¹⁷⁹ DONK ve TOPS, **a.g.m.**, s. 16.

özdeşleştirilmiş ve kimi yazarlar tarafından “sanal agoralar” olarak nitelendirilerek, internetin doğrudan demokrasi fırsatı yaratacak bir ortam olduğu dile getirilmiştir.

Elektronik Plebisiter demokrasi olarak adlandırılan bu demokrasi literatürde eleştiriler de almaktadır. Vatandaşların, politik rollerinin giderek bir butona basan ve anket dolduran pasif kişiler haline geldikleri ilk eleştirilen konudur. Bu “uzaktan kumandalı demokrasi”, vatandaşların karar alma ve uygulama süreçlerine aktif katılımlarını zayıflatmaktadır¹⁸⁰.

E-demokrasinin ana fikri, Yunan Polislerinden bilinen doğrudan demokrasi fikrine dayanan elektronik plebisitler şeklinde bir çeşit doğrudan demokrasi gibi görünmektedir. Ancak karmaşık modern toplumlarda bunun nasıl, hangi biçimde uygulanabilir ve yararlı olabileceği konusu tartışılmaktadır. Bunlardan biri, e-demokrasi siyasi talepleri geliştirmek yerine, sonuçları basitleştirmekte ve optimal olmayan çözümler doğurmaktadır. Teknoloji kötümserlerine göre, demokrasi ütopyası yerine, anti-demokratik plebisitlerin içinde bulabiliriz kendimizi. Daha geniş grupları ve hatta toplumun tüm kesimini içermek yerine, e-demokrasi, lobcilik yapacak, kamunun ilgisini çarpıtacak özel çıkar gruplarının oluşmasını kolaylaştırabilecektir¹⁸¹.

Donk ve Tops’ a göre, elektronik plebisitler, elektronik halkoyları, yalnızca vatandaşların karar alıcılar üzerindeki kontrollerini artırmıyor, aynı zamanda karar alıcılar da vatandaşları kontrol ediyorlar. Yöneltilcek sorulara karar veren, bilgi kanallarını belirleyen ve sonuçların ne olacağına karar veren kesim elitler diye adlandırılan bürokrasidir¹⁸². Dolayısıyla teknoloji iyimserlerinin öne sürdükleri “şeffaflık”, karşı ütopyacılar tarafından vatandaşların ilgi ve davranışlarının şeffaflaşması; idarecilerin ise gizliliklerinin daha da çok artması olarak yorumlanmaktadır.

Bu da yeni teknolojilerin insanları demokratik tartışmalarda yer almaktan çok “hazır paketleri” onaylamaya yönlendireceğine yönelik endişeler doğurmaktadır¹⁸³. Zira internette sınırsız sayıda seçeneğe eşit erişim imkânı vardır, ancak bu sınırsız

---

¹⁸⁰ DONK ve TOPS, **a.g.m.**, s. 17.

¹⁸¹ STAHL, **a.g.m.**, s. 7.

¹⁸² DONK ve TOPS, **a.g.m.**, s. 17.

¹⁸³ MARIA ve RIZZO, **a.g.e.**, s. 78.

seçenekler zamanla kural koyucular tarafından hazırlanmış ve vatandaşlara sunulmuş olan seçenekler halini almaktadır. Vatandaşların erişim sağladığı bilgiler esasında, kendilerine sunulmuş hazır bilgiler olmaktadır. Bu durumda vatandaşlar, etrafi çevrili bir alanda önceden yazılmış bir senaryonun, bürokratlar, politikacılar ve güçlü baskı grupları tarafından belirlenmiş boşluklarını dolduran figüranlar konumunda olmaktadır. Bu görüşü savunanlar e-demokrasinin teoride katılımcı bir demokrasi olarak görünürken uygulamada “totaliter” bir sistem olduğunu dile getirmektedirler. Dolayısıyla ilk kısımlarda belirtmiş olduğumuz temsili demokrasinin çağımızda içinde bulunduğu kriz, yalnızca şeklini değiştirerek teknolojik bir kriz halini almaktan öteye gitmeyecektir.

2.4.2. Dijital Bölünme

BİT kullanımının demokratikleşme açısından taşıdığı esas önem, karar alma süreçlerine bireylerin daha fazla ve daha kolay katılımını sağlamasıdır. BİT, siyaset hakkında bilgi edinme, siyasal gelişmeleri izleme gibi katılımı destekleyecek imkânlar sunmakla birlikte toplumun hemen her kesiminin bu imkânlardan faydalanacak ölçüde yeterliliğe sahip olması durumunda siyasal从不 katılımından bahsedilebilmektedir. Dolayısıyla E-demokrasi’ nin “katılımcı demokrasi”yi sunacak bir kamusal alan olduğu iddiasını ne kadar taşıdığına bakma adına *dijital bölünme* kavramı önem taşımaktadır.

Dijital bölünme, toplumdaki geleneksel bölünmelerin yansıması gibi görünen, elektronik ortama eşitsiz erişimi ifade etmektedir. İnternet kullanımının artacağı ve yaygınlaşacağına yönelik bir şüphe olmasa da, aşıkr olan risk, kamu hizmetleri ve demokrasi sürecinin kimileri için diğerlerine göre daha ulaşılabilir olacađıdır¹⁸⁴.

Dijital bölünme ile, E-demokrasi’ ye yöneltilen esas eleştiri, diyalog ve tartişmaları yaymak yerine, tersini gerçekleştirip bilgi akışını kısıtlamasıdır. Bilgisayar okur-yazarı olan elit kesimin kendilerini toplumun geri kalan kesiminden ayırmasına yol açmaktadır. Bilgisayar sistemi ve toplumsal sistem, elit kesimi iktidarda tutabilecek şekilde tasarlanabilir. Bir diğer tartişma konusu ise, e-demokrasinin verdiği sözleri şimdiye kadar yerine getirecekmiş gibi görünmemesi.

---

¹⁸⁴ GRÖNLUND, a.g.m., s. 39.

Örneğin, bilgisayarı yaygınlaştırma, demokrasinin koşulları iktidarın yerleştirilmesinde ve kamu iletişiminde ilerlemiş gibi görünmemektedir¹⁸⁵.

İnternette sınırlı yeterlilik ve ilgi yanı sıra gerekli donanımı satın almanın önündeki ekonomik engeller, uzun sürede internet kullananlar ve kullanmayanlardan oluşan iki sınıflı bir topluma doğru eğilimi hızlandıracaktır¹⁸⁶. Bu toplum yapısı arasında demokrasinin dijital olanaklarına erişebilenler ve erişemeyenler şeklinde oluşan bir bölünmedir. İnternete erişim sağlayabilenler arasında da katılım homojen değildir. Bu yönüyle BİT kullanımı, seçmenlerin siyasete olan ilgisizlikleri, karar alma sürecine katılımlarının yetersizliği gibi sorunları yoğunlaştırma potansiyeline de sahip görülmektedir. Dolayısıyla BİT' ler, siyasal ve idari süreç açısından tüm bu faydalarına ve sunduğu imkânlarla rağmen, toplumun geneli için değil, devlet ile iletişime geçmek isteyen vatandaşlara yöneliktir.

Bugün bile ilgileri dar bir biçimde belli medya sunularına (belli başlıklara, bölgelere, alanlara ya da kişilere) odaklandığı için daha geniş kamusal alandan uzak duranlar, büyük olasılıkla internette de aynı yolu izleyeceklerdir. Siyasal bilgilerinin ve yargılarının çoğunu bedava eğlence izlemekten ya da okumaktan türeten birçok kişi, internete girse bile, büyük olasılıkla şu anda yaptıklarını yapacak; eğlence arayacaktır. Kısaca internetin pek çok kullanıcı grubunun alışkanlıklarını değiştirmesi olası değildir; geleneksel kamusal alana tepkilerinde gösterdikleri eğilimleri güçlendirir¹⁸⁷.

2.4.3. Aşırı Enformasyon

Bir başka görüş ise, bilginin güvenliği ile ilgidir. İnternetin çok sayıda bilgiyi eş zamanlı sunması, vatandaşlar açısından o bilginin kalitesini doğruluğunu sorgulama imkânını da köreltmektedir. İnternet aracılığıyla kişiden kişiye iletilen ve yanlış bilgiler, virüsler içeren elektronik postalardan etkilenen kişi sayısı oldukça fazladır. İnternetin çok fazla miktarda siyasi bilgi sunması, o bilginin tüm vatandaşlarca erişilebilir olduğu ya da bilginin doğru olduğu anlamına gelmemektedir¹⁸⁸.

---

¹⁸⁵ STAHL, **a.g.m.**, ss. 6-7.

¹⁸⁶ MEYER ve HINCHMAN, **a.g.e.**, s. 134.

¹⁸⁷ MEYER ve HINCHMAN, **a.g.e.**, s. 137.

¹⁸⁸ ALVAREZ ve HALL, **a.g.e.**, s. 60.

BİT ve özellikle internetin Habermas' ın "kamusal alan" tanımının yeni bir boyutu olarak görülmesi enformasyon olgusundan ötürü eleştirilmektedir. Basının salt haber verme değil, haber verirken kamuoyu oluşturma işlevi, internet için pek de mümkün gözükmemektedir; çünkü internet üzerinde enformasyonun miktarı ve türü aşırı artış göstermekte, enformasyon parçalanmakta ve bireyselleştirmekte, istenilen konuda istenilen enformasyona ulaşmak vakit alabilmektedir. Kitle iletişim araçlarının edilgen izleyicisi, dinleyicisi ya da okurlarından farklı olarak kullanıcının etken olduğu internette birey ihtiyacına göre enformasyon aramakta ve kullanmaktadır. Bu nedenle etkileşim, her zaman zorunlu olarak kamusal alan oluşturmamaktadır¹⁸⁹.

Günümüzde, kimi web sitelerinde oluşturulan gruplar arası paylaşımlar (*facebook* gibi siteler), e-posta aracılığıyla kişiden kişiye iletilen ve hızla yayılan görüş ve kampanyalar, o servisten bilgi edinen kişilere ulaşmaktadır. Kimi içerikler, karalama şeklinde yürütülen sanal kampanyalardır. Bu bilgilerin doğruluğunu çok da araştırmadan kabul eden, başkalarına da iletlen oldukça geniş bir kesim vardır.

2.4.4. Ulus Devletlerin Güçsüzleşmesi

Eleştirilerin dayandığı bir diğer nokta da, BİT ve küreselleşme etkileşimidir. BİT' nin erişimde zaman ve mekan gibi fiziksel engelleri ortadan kaldırması, toplumsal yapıda meydana getirdiği değişimle beraber demokrasi sürecindeki etkileşim yollarımıza da yeni yorumlar getirmiştir. Küreselleşme e-demokrasi için bir fırsat, daha doğrusu kolaylaştırıcı bir unsur olarak görülmektedir. Uluslararası ağlar aracılığıyla dünyanın hemen her yerinden yükselen sesleri daha duyulabilir kılmakta ve siyasi sorunlara yönelik uluslararası görüşmeleri ivedi hale getirmektedir.

Buna rağmen, küreselleşme ayrıca demokrasinin ulus-devlet denen klasik siyasi temelini de tehdit etmektedir. BİT, uluslararası hükümet dışı organizasyonlar (NGO' lar) aracılığı ile küresel iş ağlarından uluslararası suç örgütlerine doğru uluslararası ağların oluşumuna izin vermektedir. Çoğu tek ulus-devletler, bu kuruluşları görmek veya kontrol etmek adına güçsüzdür. Daha kötüsü, uluslararası güçler, devletleri kendi fikirleri alınmaksızın konmuş olan kesin kurallara uymak

---

¹⁸⁹ Gülüm ŞENER, "İnternet ve Demokrasi İlişkisine Dair Eleştirel Bir Yaklaşım", <http://www.siyasaliletisim.org/pdf/internetvedemokrasi.pdf>, (Erişim: 31.05.2010).

zorunda bırakılmaktadırlar¹⁹⁰. Ulus devlete ait değerlerin çoğunun yerine, daha küçük elektronik toplulukların değerleri geçmektedir. “*Sanal cemaat*” olarak adlandırılan bu küçük gruplar, “*post modern kabileler*” olarak görülmektedir. Sanal cemaatler, siyasi ve sosyoekonomik konularda kamusal bir alan oluşturmak yerine giderek çok daha farklı bir kimliğe bürünmüşlerdir. Farklı ilgi merkezlerine göre bir araya gelme, o ilgi alanına yönelmeyenlerin “ötekileştirilmesi”, *grup kutuplaşması* adı verilen olguya yol açmaktadır. Radikal dini gruplardan cinsel fetişistlere, ünlü isimlere duyulan hayranlığa, bomba yapım tekniklerini öğreten sitelere kadar geniş bir yelpazede yer alan her kesimden kişinin bir araya gelme ve ilgi alanına göre ayrışma, gruplaşma fırsatları, ulus devletlerin ulusal kültür savlarını destekleyen coğrafi birliktelik uzamsal oluşum ortadan kalkmaktadır¹⁹¹. Artık bireyleri bir araya getiren coğrafi sınırlar ve o sınırlar içerisindeki ortaklıklar değil, küresel ölçüde kitlelere ulaşan ilgi alanları olmaktadır. Bireyler kültürel, siyasi, sosyoekonomik yapı ve tercihlerinden çok ilgi alanlarına göre sanal birliktelik ve ayrışmalar yaşamaktadırlar.

2.4.5. Gözetlenen Toplum, Akvaryum Toplumu, Dijital Hapishane

Teknolojinin zihinlerde soru işareti doğuran yönleri de vardır. Son yıllarda insan hakları savunucuları, bazı teknolojik uygulamaların hem insan hakları hem de birey mahremiyeti açısından büyük tehdit oluşturduğunu iddia etmektedir. “Akvaryum Toplumu”, “Dijital Hapishane”, “Panoptikon Toplumu” gibi tanımlamalar kullanılarak günümüz toplumunun tehlikeli bir şekilde, insanların her anının izlendiği bir “gözetim toplumu”na dönüşmekte olduğunu belirtmektedirler¹⁹². George Orwell’ın “1984”, Michael Foucault’ın “Hapishanenin Doğuşu” eserlerindeki “Big Brother” ve “Panopticon Hapishanesi” distopyacıların BİT kullanımındaki kaygılarını anlatmak için kullandıkları metaforlardır.

Panopticon ilkesi şuna dayanmaktaydı: Çevrede halka halinde bir bina, merkezde bir kule; bu kulenin halkanın iç cephesine bakan geniş pencereleri vardır; çevre bina hücrelere bölünmüştür, bunların biri içeri bakan ve kuleninkilere karşı gelen, diğeri de dışarı bakan ve ışığın hücreye girmesine olanak veren ikişer

¹⁹⁰ STAHL, a.g.m., s. 7.

¹⁹¹ Uğur DOLGUN, “Gözetim Toplumunun Yükselişi: Enformasyon Toplumundan Gözetim Toplumuna”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 3, 2004, s. 64.

¹⁹² Mehmet Devrim AYDIN, “Kamu hizmetlerinde Bilgi Teknolojileri Uygulamaları: Fırsat ve Tehditler”, *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 25, Sayı: 2, 2007, s. 296.

pencereleri vardır. Geriden gelen ışık sayesinde, çevre binadaki hücrelerin içine kapatılmış küçük silüetleri olduğu gibi kavramak mümkündür. Bu hücrelerin her birinde tek bir kişi vardır, tamamen bireyselleşmiş ve sürekli olarak görülebilir durumdadır. Görülmeden gözetim altında tutmaya olanak veren düzenleme, sürekli görmeye ve hemen tanımaya olanak veren mekânsal birimler oluşturmaktadır¹⁹³. Günümüzde toplumsal hayatı düzenleyen elektronik uygulamalar, Panopticon ile özdeşleştirilmiştir. Hayatının her alanında izlenen ancak kendisini izleyeni göremeyen insan, Panopticon mahkûmları olarak görülmüştür.

Kimilerinin "akvaryum toplumu" diye adlandırdıkları, belli teknolojilerin kullanılması yoluyla sürekli izlenen ve gözetlenen toplumu meydana getiren teknolojiler aslında yeni değil, yeni olan, bu teknolojilerin her an, her yerde bulunuyor olmalarıdır. Bu durumun en iyi örneklerinden biri, ABD ordusu tarafından 1960 yılında tasarlanan GPS (*Global Positioning System*; Küresel Konumlama Sistemi) teknolojisinin, aradan 20 yıl geçtikten sonra her yerde kullanılır hale gelmiş olmasıdır¹⁹⁴.

Modern toplumlarda bireyler, dünyaya geldikleri andan itibaren toplumsal yaşamın her aşamasında sistematik bir şekilde kayıt altına alınmaktadırlar. Günümüzde enformasyon teknolojileri de, cep telefonlarının dinlenmesi, akıllı kartlar yoluyla ekonomik işlemlerin denetim altına alınması ve bu yolla çıkarılan tüketim/tüketici profillerinin veri bankalarında depolanması, şehirlerin ya da en azından işlek alanların kameralarla donatılması, internette ziyaret edilen web sitelerinin izlenmesi ve elektronik postaların okunması gibi çeşitli yöntemlerle iktidarların toplumsal denetim ve gözetim güçlerini en üst noktalara taşımaktadırlar¹⁹⁵. Gözetim toplumu kaygılarını alevlendiren, ağırlıklı olarak kamera ve dinleme araçlarının kullanımına odaklanmış BİT uygulamalarını şu başlıklarla inceleyebiliriz:

---

¹⁹³ Michel FOUCAULT, **Hapishanenin Doğuşu: Gözetim Altında Tutmak ve Cezalandırmak**, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İkinci Baskı, İmge Kitabevi, Kasım, 2000, ss. 295-296.

¹⁹⁴ Simon COOPER, "Who's Spying on You?", http://www.egeake.com/index.php?module=announce&ANN_id=178&ANN_user_op=view, Çev. Ayşenur Topçuoğlu AKMAN, (Erişim: 10.04.2010).

¹⁹⁵ DOLGUN, **a.g.m.**, s. 56.

- *Sabit hatlı telefonların, cep telefonlarının dinlenmesi ve internet trafiğinin izlenmesi*
- *Güvenlik kameralarıyla izleme*
- *Parmak izi ve DNA*
- *Devlet birimlerinin, arama motorları, sohbet siteleri ve e-posta servis sağlayıcılarından bireylere ait özel bilgileri talep hakkı*¹⁹⁶.

Telefon dinleme, çıkarılan kanunlarla mahkeme iznine bağlanmıştır. Ancak gelişmiş ülkelerde dahi kamu yararı adı altında sık sık başvurulmakta kamuoyunda sıklıkla özel hayatın dokunulmazlığının ihlal edildiği gerekçesiyle tartışmalar yaşanmaktadır. Güvenlik kameralarının kullanımı ise, günümüzde gerek toplumsal hayatın, gerekse özel iş yerlerinin güvenliği açısından son derece yararlı bir uygulama olmakla birlikte, konu dahilinde olmayan sıradan vatandaşların da, bilgi ve izinleri olmadan izlenmesine yol açmaktadır. Parmak izi, güvenlik açısından kayıt altına alınmakta ve herhangi bir suç durumunda daha kolay ve doğru analiz imkanı sağlamaktadır. Çeşitli web sitelerinde kullanıcılarının kimlik bilgileri ve ilgi alanlarına dair bilgileri gizlilik politikası çerçevesinde veri tabanlarında tutulmaktadır. Ancak kamu idarecileri tarafından herhangi bir talep gelmesi halinde bu bilgiler açığa çıkarılabilmektedir. Gerek parmak izi uygulaması, gerek web sitelerinde tutulan kimlik bilgileri, kimi zaman konuyla ilgisi olmayan vatandaşların da özel hayatlarına dair dokunulmazlığa zarar verecek potansiyel taşımaktadır.

İnternete ve bilgisayar teknolojilerine erişim sorunu, enformasyonun bolluğu ve ticarileşmesi, internet üzerinde tekellerin kurulması, internetin “fragmanlaşmış” içeriği, devlet ve özel sermaye tarafından tüketiciye dönüşen vatandaşın denetlenmesi için yoğunluklu olarak kullanımı, aşırı bireysel kullanımı ve kullanım amaçları vb. sorunlar; internetin demokratikleştirici potansiyelinin sınırlılıklarını oluşturmaktadır. İnternet yeni bir demokrasi vaat etmekten ziyade kamusal meseleleri görünür kılmaktadır¹⁹⁷.

Tüm bu eleştirilerin toplamında ise, internetin katılımcı demokrasi imkânı sunan bir kamusal alan olmasının önündeki engeller öne çıkmaktadır. Bu engellerden

¹⁹⁶ AYDIN, a.g.m., ss. 305-310.

¹⁹⁷ ŞENER, a.g.m., <http://www.siyasaliletisim.org/pdf/internetvedemokrasi.pdf>, (Erişim: 31.05.2010).

en çok dile getirilene ise dijital bölünme ile beraber iktidarın internet kullanımındaki egemenliğidir. Karşı ütopyacılar, teknolojiyi değil, teknolojiyi kullanan iktidarın bu teknolojiyi kullanma amacını eleştirmektedirler. Bu eleştirinin çıkış noktası ise, iktidarı elinde bulunduranların bilgi ve iletişim teknolojilerini de, toplumu gözetim altında tutma hedefine yönelik olarak kullanma idealidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DÜNYADA VE TÜRKİYE’ DE E-DEMOKRASİ UYGULAMALARI

En sade haliyle kamu kesiminde bilgi teknolojilerinin kullanımına bakacak olursak, “bilgi teknolojileri ve kamusal alan”;

- Kamusal bilgi ve hizmetlere ve bürokratlara elektronik erişim,
- Kamu kesimi ile çevrimiçi işlemler yürütebilme,

bileşenlerinden oluşmaktadır. Bu iki bileşen, bize “çevrimiçi vatandaşlık işlemleri” ve “şeffaflık” kavramlarını vermektedir. Kamu bilgi ve hizmetlerine erişim, kamu kurumlarının resmi web siteleri aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Bürokratlara erişim ve kamu kesimi ile çevrimiçi işlemler yürütme ise, teknolojik açıdan ilerlemiş, bilgi toplumu sürecine geçmiş ülkelerde uygulanmakta, henüz bu sürece adapte olmaya çalışan ülkelerde ise uygulama ve geliştirilme aşamasında kalmaktadır. Ülkemizde, bu iki uygulama alanı, kamu kurumlarının web siteleri ve son yıllarda geliştirilen e-imza, e-beyanname gibi uygulamalarla kısmen de olsa gerçekleştirilmektedir. Ve bu durum gelişim halinde olmakta, kurumların bununla ilgili çalışmaları devam etmektedir. Ancak konuyu “elektronik devlet” ten çıkarıp “elektronik demokrasi” ye getirdiğimizde tablo biraz farklılaşmaktadır. Her şeyden önce demokrasinin tanımına iyi bakmak gerekmektedir. Demokrasinin, vatandaşların siyasal karar alma açısından doğrudan hareket etmeleri ve kendi hür iradelerine dayanarak seçtikleri temsilciler aracılığıyla kendilerini ve içinde buldukları toplumu yönetebilmeleri tanımı göz önünde bulundurulursa bu iki uygulama alanı e-demokrasi açısından yetersiz kalmaktadır. O halde e-demokrasinin yeterli tanımı, vatandaşların doğrudan ve dolaylı yolla kendi kendilerini yönetme unsurlarını da içermelidir. Bu tanım bizi “karar alma sürecine katılım” ve “seçme” kavramlarına götürmektedir. O halde yukarıdaki iki bileşene, ikinci bölümde incelediğimiz *e-demokrasi uygulamaları* başlıklarından çıkarımda bulunarak yeni bileşenler eklemek durumunda kalmaktayız. Buna göre;

- Vatandaşların elektronik araçlar yoluyla kamusal aktivite, plan ve programlara katılımı,

- Kamusal karar alma sürecinde vatandaşlar başta olmak üzere aktörlerin elektronik araçlar yoluyla etkileşimleri,

- Seçimlerde elektronik oy kullanımı.

Bunlar birçok araç ile gerçekleştirilebilmektedir. Gerek e-demokrasi araçları kısmında, gerekse çeşitli uygulama örneklerinde olduğu gibi, e-forumlar, e-belediyeler, e-müzakereler, e-referandumlar, e-oylamalar öne çıkan uygulamalardır. Dahası, elektronik kelimesi, yalnızca web siteleri değil, teknolojinin sunduğu tüm imkanları kapsayan telefon, televizyon, kiosk cihazları, video konferanslar gibi diğer araçları da içermektedir. Bir ülkede e-demokrasinin uygulanabilirliğine bakabilmek açısından e-demokrasinin tüm bu imkânlarının ne kadar uygulanmakta olduğu önemlidir. Dahası bu imkânların, demokrasi sürecinin sağlıklı işleyişi açısından gerekli olan “müzakere”, “katılım”, “şeffaflık” amacına hizmet amacıyla kullanılıp kullanılmadığı önemlidir.

Bugün dünyada özellikle ekonomik, teknik, alt yapıları gelişmiş ülkeler, demokrasinin iyileştirilmesi, karar alma süreçlerine vatandaşların eskisinden daha çok katılımının gerçekleştirilmesi adına BİT gelişiminden yararlanmaktadırlar. Özellikle de resmi web siteleri aracılığıyla öneri ve şikâyetleri alma, 24 saat kesintisiz bir bağlantı, ev veya ofislerinden çıkmadan işlemlerini yürütme olanağı sunmaktadırlar. Tabloda özellikle de gelişmekte olan ülkelerde mevcut sorunlara yönelik yapılan girişimler ve sağladığı faydalar gösterilmektedir.

Tablo 4: BİT Kullanımının Farklı Ülkelerde Kimi Başarılı Örnekleri

Uygulama	Örnekler	Yararları
Kamu hizmetlerinin ulaştırılması		
Servet vergilerinin ödenmesi; arazi isimlendirmesi	Hindistan: Andhra Pradesh’ te 230 bölgede CARD (Bilgisayar Destekli yönetim ve Kayıt Departmanı); Karnataka ve Maharashtra’ da 189 bölge.	Şeffaflık, vatandaşlar için hızlı işlem, yolsuzluğun azalması, resmi daireler için verimliliğin artması
Çevrimiçi Gelir Vergisi	Brezilya; Ürdün; Şili; Meksika	Uygunluk; daha çabuk vergi iadesi
Sürücü belgesi, motor tescil, pasaport, doğum sertifikası, sosyal güvenlik ve para cezaları	Brezilya: Bahia’ daki Vatandaş Servis Merkezleri; Hindistan: Andhra Pradesh, Karnataka, Gujarat; Ürdün.	Gecikmelerin kesilmesi, hizmetlerin tek çatı altında toplanması, yolsuzluğun azalması, araçların azalması
Fatura ve para cezalarının internetten ödenmesi	Hindistan’ ın Hyderabad, Kerala eyaletlerinde	İşlem süresinin azalması, müşterinin bir ziyarette birden çok işini halledebilmesi
Hükümet içinde etkinliğin artırılması		
E-posta ve video konferansların kullanımı	Birçok ülkede devlet dairelerinde uygulanmaktadır.	Kullanım az, daha hızlı iletişim, az seyahat
Belge Yönetimi ve kâğıtsız çalışmak	Hindistan’ da Andhra Pradesh bölgesinde SmartGov uygulaması.	İşlem hızı, izlenebilirlik, daha fazla hesap verilebilirlik
Entegre bir finansal yönetim sistemi	Hindistan Karnataka bölgesi; Kosova, Afganistan	Harcamaların daha etkin kontrolü ve hilelerin önüne geçilmesi
Vatandaşların internet ulaşımını güçlendirmek		
Merkezi ve yerel düzeyde bütçenin yayınlanması	Arjantin, Hindistan, Türkiye	Daha fazla şeffaflık
Projelere yönelik harcamaların ve projeyi yürütecek ajans isminin yayınlanması	Hindistan’ da Karnataka’ daki Panchayat web siteleri	Şeffaflık ve daha düşük maliyet
Herkes tarafından anlaşılabilir şekilde meslek edinmeye ilişkin tüyoların, bilgilerin yayınlanması	Hindistan’ da Madhya Pradesh, Pondichery bölgeleri ve Sri Lanka’ da Kothamale bölgesi	Pazar fiyatlarından haberdar olma

Kaynak: Subhash BHATNAGAR, **E-Government: From Vision to Implementation: A Practical Guide With Case Studies**, Sage Publications, New Delhi, ss. 24-25.

Bu tablo bize, “bilgi teknolojileri ve kamusal alan” bileşenlerinden yukarıda gördüğümüz ilk ikisi hakkında bilgi vermektedir. Kamusal bilgi ve hizmetlere elektronik yollarla erişim, kamu kesimi ile çevrimiçi işlemler yürütme ve kamu

sektörü hakkında bilgi edinme süreçlerine yönelik teknolojik gelişmelerden faydalanılmıştır. Ancak e-demokrasinin “katılım”, “müzakere” ve “şeffaflık” a yönelik imkânlarını içeren uygulamalar yeteri kadar görünmemektedir. Ancak gelişmiş ülkelere baktığımızda ise, esas üzerinde durulan ve uğraşılan konunun, elektronik katılım olduğunu göreceğiz. E-demokrasinin teknik açıdan ulaşabileceği en ileri noktalardan olan e-oylama konusu ise, önceki bölümlerde de belirttiğimiz şekilde, yüksek bir altyapı ve güvenlik mekanizması gerektirmektedir.

2008 yılında Birleşmiş Milletler, 192 üye ülkede vatandaş ve iş çevresinin kamu mal ve hizmetlere yönelik beklentilerini cevaplandırabilmeleri üzerine bir araştırma yapmıştır. Araştırma BİT’ lerin devletler tarafından uygulamalarına dayanmaktadır. Bu uygulamalar, e-bilgi, e-müzakere ve e-karar alma uygulamalarıdır. e-Bilgi, vatandaşa bilginin sunulduğu online araçları ifade etmektedir, bunlar: web siteleri, bloglar, web forumları, haber grupları, e-posta listeleri gibi araçlardır. e-Müzakere, vatandaşların fikir beyan edecekleri, vatandaşlardan geri bildirim alınabilecek online araçlardır. e-Karar alma, vatandaşlardan gelen elektronik bilgilerin birer girdi olarak karar alma sürecine dahil edilmesidir¹⁹⁸. Araştırmaya göre çoğu ülkede elektronik yollarla bilgilendirme, e-bilgi mevcuttur ancak e-müzakere ve e-karar alma’ da büyük boşluklar vardır. E-demokrasi için ise, müzakere ve karar alma aşamaları son derece önemlidir.

Araştırmaya göre BİT uygulamaları açısından ilk üç sırada yer alan İsveç, Danimarka ve Norveç’te tüm bu uygulamalar basit web siteleri aracılığıyla yürütülmektedir. Her bir ülke geniş katılım sağlayan, bilgi sunan birincil bir web sitesine sahiptir. Bu yaklaşımla, her bir İskandinav ülkesi kamusal hizmetlere ulaşımında büyük bir skor yakalamışlardır. Bu ülkelerin sağladıkları bir başka kolaylık, web sitelerinin e-katılım adına enformasyon sunmasıdır. e-Katılım veya e-demokrasi üzerine komisyonlar kurmuş ve yayınlar yapmaktadırlar¹⁹⁹.

---

¹⁹⁸ “UN E-Government Survey 2008: From e-Government to Connected Governance”, Department of Economic and Social Affairs, United Nations, New York, 2008, s. 18.

¹⁹⁹ United Nations Survey 2008, **a.g.r.**, s. 37.

Tablo 5: Ülkelere göre e-devlet okuryazarlığı

Sıra	Ülke	E-Government Readiness Index
1	İsveç	0.9157
2	Danimarka	0.9134
3	Norveç	0.8921
4	ABD	0.8644
5	Hollanda	0.8631
6	Güney Kore	0.8317
7	Kanada	0.8172
...		
76	Türkiye	0.4960

Kaynak: United Nations Survey 2008, **a.g.r**, ss. 20-35.

Türkiye dünya genelindeki sıralamada 76. sırada yer almaktadır. BİT uygulamaları ve e-demokrasi alanında yürütülen faaliyetler açısından İsveç, ABD, Norveç, Kanada ve İngiltere öne çıkmaktadır.

3.1. İsveç

İsveç, BM' nin yapmış olduğu araştırmanın yanı sıra, 2005 yılında Avrupa komisyonu tarafından yapılan kamusal hizmetlerin online sunumundaki etkinlik üzerine bir araştırmada da ilk sırada yer almıştır. Bu hizmetler, vergileme işlemleri, kayıtlar, vatandaşların şikayet ve önerilerini iletebilmeleri şeklinde başlıklar içermektedir. Sıralamada diğer ülkeler ise şu şekildedir: “İsveç, Avusturya, Birleşik Krallık, İrlanda, Finlandiya, Norveç, Danimarka, İzlanda, Fransa, İspanya”²⁰⁰.

Üniter bir devlet olan İsveç, anayasal monarşi ile yönetilmektedir. Buna rağmen katılımın yüksekliği ile en demokratik ülkeler arasında bulunmaktadır. Kuvvetler ayrılığının olduğu ülkede meclis önemli yetkilere sahiptir.

1993 yılında İsveç parlamentosu, nüfusun en temel hakkı olarak kabul ettiği BİT okuryazarlığını ve BİT kullanımının tüm ülkeye yayılmasını birincil stratejik amaç olarak belirlemiştir. Network teknolojileri, yalnızca vatandaşların politikacılarla ilgili ulaşabilecekleri bilginin miktarını artırmakta değil, aynı zamanda vatandaşların seçimlere katılımını da artırmaktadır. İsveç’ te Ronneby deneyimi, BİT kullanımının topluma gerek yönetenler gerekse de vatandaşlar açısından nasıl faydalı olabileceği hususunda iyi bir örnek olmaktadır²⁰¹.

²⁰⁰ “IT Facts”, <http://www.itfacts.biz/sweden-austria-and-uk-ranked-highest-among-european-e-government-services/2779>, (Erişim: 18.07.2010).

²⁰¹ MARIA ve RIZZO, **a.g.m.**, s. 97.

Ronneby Open 24:

Ronneby şehir konseyi, 1995' ten bu yana Teleşehirlerin bir ortağıdır. Robbeny şehri, BİT' lerin demokratik amaçlarla kullanımı üzerine deneyimlere sahiptir. Yürütülen projelerin temel amacı, e-demokrasiyi daha ulaşılabilir kılmak ve demokrasiyi her bireyin daha doğrudan biçimde katılım gösterebileceği bir yapıya kavuşturacak yollar belirlemektir. Her şeyden önce, bu yönde bir “*bilim parkı*” inşa edilmiştir. “Soft Center” adı verilen bu park, İT ve çeşitli iletişim şirketleri ve İT üzerine uzmanlaşan bir de üniversiteden oluşmaktadır. Halkın bakış açısının değişmesinde ve altyapı için gerekli koşulların sağlanmasında bu toplu yapının etkisi oldukça yüksek olmuştur. E-demokrasi adına iki ana girişimde bulunulmuştur. Bunlar: “2002 seçimleri” projesi ve “vatandaşların görüşü” projesidir²⁰².

2002 seçimleri yaklaşırken Ronneby belediyesi, seçimler üzerine vatandaş ve politikacılar arasındaki bilgi alışverişini destekleyecek ve müzakere ortamı kuracak bir web sitesi inşa etmek istedi. Bu süreçte bunun nasıl başarılacağı ile ilgili belediye yönetimine bilgi sağlama amacıyla, vatandaşlarla görüşülmüş, öğrenci, politikacı ve çeşitli gruplarla toplantılar düzenlenmiştir. Websitesinin tasarım aşamasında özel sektörden de katılımcı sağlanmıştır. Web sitesinde, tüm partiler eşit haklara sahip olmuşlardır. Tüm partilerden, kendileriyle ilgili bilgileri site aracılığıyla yaymaları istenmiştir. Birçok dile de çevrilebilme imkanı sunan site (<http://val2002.ronneby.se>), dizayn edilışinden seçimlere kadar 8 hafta boyunca ulaşılabilir kalmıştır. Seçimlere katılacak 9 partinin tamamının bilgileri web sitesi üzerinden yayınlanmış, vatandaşlar web sitesi üzerinden dilek ve şikâyetlerini e-müzakere sayfalarında dile getirmişlerdir. Kişisel bilgilerin güvenliği açısından, tartışma forumlarına ve müzakere kanallarına giriş için üyelik ve e-posta ile kimlik doğrulama işlemleri gerekli kılınmıştır. Proje süresince yüksek oranda katılım sağlanmakla beraber proje tamamlanmamıştır. Ancak yapılan anketler, projenin Ronneby kenti ve diğer İsveç kentleri adına önemli bir adım olduğunu göstermiştir²⁰³.

²⁰² MARIA ve RIZZO, **a.g.m.**, ss. 98-99.

²⁰³ “Val 2002 e-Democracy Project”, **Ronneby Kommun Val 2002** (Summary), Municipality of Ronneby, January -October 2002, s. 3, http://val2002.ronneby.se/sammanfattning_eng.pdf, (Erişim: 10.07.2010).

2003 yılında belediye, uzun dönemli bir şehir ve çevre düzenlemesi geliştirirken vatandaşların idareciler ile mümkün olabilecek en yüksek düzeyde iletişim kurabilmesini sağlamak istemiştir. Bu yönde yine online müzakereler, diyaloglar, bilgi alışverişi ile yerel meclisin karar alırken vatandaşların beklentileri ve fikirleri doğrultusunda hareket etmesi sağlanmıştır²⁰⁴.

İsveç’ te e-demokrasi alanında yürütülen ve BİT alanında projeler hazırlayan ülkelere örnek teşkil eden bir diğer uygulama “Kalix Deneyimi” dir.

Kalix Deneyimi:

İsveç’ in Kalix kenti, Eylül 2000’ de 14 gün süren bir müzakere gerçekleştirerek en yenilikçi şehirlerden biri unvanını almıştır. Vatandaşlar herhangi bir posta yoluyla belediyeye sorular iletmış ve posta, e-posta, telefon veya bizzat belediye binasına giderek sorularını cevaplandırmışlardır. Ayrıca konu başlıkları, online olarak sohbet ortamında da değerlendirilmiş, tartışılmıştır. Bu uygulamaya, Kalix kentinin 12 yaş ve üzeri tüm sakinleri katılabilmişlerdir. İnternet bağlantısı olmayanlar, kütüphaneler, yaşlılar evi gibi kamusal alanlardan sunulan internet bağlantısını kullanmışlardır. Ve sürece 1200 kişinin katıldığı belirlenmiştir, bu da toplam nüfusun %7’ sini ifade etmektedir. Ve katılımcıların %86’ sı sorularının cevaplandırılmasında telefon veya posta yerine interneti, e-posta yöntemini tercih etmiştir²⁰⁵.

İsveç’ te kimi siyasi partiler, katılım ve BİT ilişkisi üzerine çalışmalar yapmış, uygulamalar yürütmüştür. Bunlardan en iyi örnek, yerel bir parti olan Knivsta.Now partisidir.

Knivsta belediyesinin üçüncü büyük partisi olan Knivsta, vatandaşların katılımı ve şeffaf belediyecilik anlayışını ön plana çıkarmaktadır. Halk ile idare arasındaki bağlantıya önem vermiştir. Bu konuda BİT’lerden yardım alarak e-katılım kanalları geliştirmiştir. Bu kanalları, elektronik seçimler amacıyla değil, katılımı artırma ve müzakereler yürütme amacıyla kullanmıştır. Kamusal karar alma süreci aktörlerini sanal dünyada bir araya getirerek, o dünya içerisinde mümkün olduğunca eşit olmalarını sağlamaya çabalamıştır. Bunu da bir web sitesi, o web sitesi üzerinde

---

²⁰⁴ MARIA ve RIZZO, **a.g.m.**, s. 98.

²⁰⁵ GRÖNLUND, **a.g.m.**, s.34.

forum, online müzakereler aracılığıyla gerçekleştirmiştir. Bireylerin birbirlerine karşı önyargılarını aza indirmeye adına ise, fikirler gizli tutulmuş, gerçek kimliklerin yerini sanal kimlikler almıştır, tartışma amaçlı forumlarda ise gerçek isimler, fotoğraflar kullanılmıştır²⁰⁶.

Bu yönüyle, BİT'ler siyasi partiler açısından, tamamlayıcı bir göreve sahiptir. E-müzakere, e-katılım, şikayet ve taleplerin online dile getirilmesi yollarıyla doğrudan ve katılımcı bir demokrasi ile daha çok vatandaş odaklı bir karar alma süreci yoluna girilmiş olmaktadır. BİT'ler, bu noktada siyasi partiler için önemli bir yere sahiptirler. Ayrıca parti üye sayısını artırmak, evet-hayır oylamalarını elektronik ortama taşımak da BİT'lerin sunacağı imkânlardandır.

3.2. Kanada

Parlamentar demokrasi ve anayasal monarşi ile yönetilen Kanada' da e-demokrasiye yönelik pek çok uygulama söz konusudur. Ülke, zengin, internet okuryazarlığı olan, sürekli artan farklı yapıda seçmenlerin adaptasyonu için farklı yollar araştıran bir ülkedir.

Kanada hükümeti, “Çevrimiçi Devlet (Government Online)” adını verdiği ulusal strateji kapsamında, 80'lerin sonunda, “Topluluk Erişim Programı (Community Access Programme)” adı ile kapsamlı bir uygulamayı yürürlüğe koymuş ve 1999' da, “SchoolNet” ve “LibraryNet” projeleriyle tüm kamu kütüphane ve okullarını internet erişimine açan ilk ülke olma sıfatını kazanmıştır. Aynı program kapsamında, kentlerde, kırsal bölgelerde ve Kanada' nın coğrafi yapısı gereği kolay erişilmeyen en uzak bölgelerinde kamusal erişim noktaları hizmete sokulmuştur. Ayrıca Kanada, vatandaşların internet ortamında kişisel verilerinin güvenliğini sağlama adına önemli çalışmalar yürütmüştür. “Mahremiyet Yasası” ile hukuksal bir zemine oturtulan bu uygulama, güvenilir iletişim ortamı sağlamak adına geliştirilen “Kamusal Şifreleme Anahtarı Altyapısı (PKI – public key infrastructure)” hizmetleriyle kullanıcıların kimliklerinin doğrulanmasını sağlayarak kişisel ve da kurumsal verileri koruma altına almaktadır²⁰⁷.

²⁰⁶ Ovid Pacific BOYD, “Grassroots Political Parties in Sweden”, (Project Paper), Örebro University, Electronic Government Master's Program, Sweden, 2008, s. 9.

²⁰⁷ UÇKAN, a.g.e., ss. 78-79.

Tüm bu çalışmalar sayesinde Kanada’ da bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı oldukça yaygındır. İnternet kullanımı 2008 verilerine göre % 73 civarındır²⁰⁸. Dolayısıyla internet, iletişimde temel bir araç olarak görülmektedir. Demokratik kurumlar, internetin vatandaşların katılımı açısından en olanaklı nasıl kullanılabilceği üzerine çalışmalar yürütmüşlerdir.

Kanada’ nın eyaletlerinden Ontario’da, 2003 yılında 5 Kasım’dan 10 Kasım’ a kadar, 12 belediye, okullardaki ve belediyelerde de kağıt oy pusulaları olmadan internet ya da telefonun kullanımıyla yapılan elektronik seçimleri yürütmüşlerdir. 12 belediyedeki 100000 seçmen oy pusulalarını online veya telefonları aracılığıyla doldurmuşlardır. Bu 100000 kayıtlı seçmenin herbiri bir “Seçmen Kimlik Numarası” ve bir şifre almışlardır. E-oylama sistemi, belediyelerdeki normal katılım oranı %25-30’lardayken bunun, bazı bölgelerde %55’lere çıkmasını sağlamıştır. Seçimlerden sonra, Ontario Demokratik Renewal sekreterliği, Ontario’daki seçimlerin internet oylamaları ile yapılmasına yönelik bir çalışma başlatmıştır²⁰⁹.

Yerel uygulamalardan biri de Kanada’ nın New Brunswick eyaletinde gerçekleştirilmiştir.

New Brunswick, Kanada’ nın fakir eyaletlerinden biridir. 750.000 kişilik nüfusunun yarısı, madencilik, balıkçılık ve ormancılıkla ilgilenen kırsal kesimdir. Eyaletin liman kenti Saint John, giderek azalan bir belediye geliri, 75.000’den daha az olan ve küçülen bir nüfus, durgun gelirler ve ortalamanın altında ev-internet bağlantısı sorunlarıyla karşı karşıya kalmış bir kenttir. Kentte bütçe açıklarını gidermek adına harcamalarda ağır kesinti ya da vergilerde keskin artış seçenekleri arasında kalmış olan idareciler, Ekim 2002 bütçesinin belirlenmesinde, kamu müzakereleri ayarlayarak karar alma sürecine vatandaşların da katılımını sağlama yoluna gitmiştir. Kentin bütçe planlarını içeren broşürler her eve dağıtılmış ve soruları kağıt ya da online katılımı ile cevaplandırma seçenekleri de sunulmuştur. Müzakerelerin sonunda 317 katılımcı anket sorularını cevaplandırmıştır, bunlardan 218’i (%69) online katılım yolunu kullanmıştır. Kentteki bu iyi yönetim uygulamaları deneyimi, bir başlangıç niteliği taşımıştır. Müzakereler halkı da içine

²⁰⁸ <http://www.internetworldstats.com/stats14.htm>, (Erişim: 06.05.2010).

²⁰⁹ “Countries with e-voting Project”, <http://aceproject.org/ace-en/focus/e-voting/countries>, (Erişim: 10.07.2010).

almış, sonuçlar belediye meclisine sunulmuş ve meclis, bu sürecin 2003-2004 bütçe işleyişinin bir parçası olduğunu bildirmiştir²¹⁰.

Bu çalışma sonunda e-müzakere, bahsedilen sorunlara net bir çözüm bulamamıştır; ancak e-demokrasi New Brunswick ile Ontario veya Alberta gibi daha zengin kesimler arasındaki bilgi boşluğuna köprü kurmuştur. Her ne kadar daha iyi bir karar alma süreci ile ekonomik zenginliğe ulaşma garantisi vermese de bu kentteki e-demokrasi deneyimi ve başarılı sonuçlar, “eğer e-demokrasi burada uygulanabilmişse, her yerde uygulanır” görüşüne ulaşılmasını sağlamıştır.

Ülke genelinde yürütülen e-demokrasi faaliyetlerinde ise Kanada Parlamentosu’ nun önemli çalışmaları vardır. 2005 yılında senatoda bir araştırma komitesi, senatör Michael Kirby önderliğinde, “ruh sağlığı, ruhsal hastalıklar ve bağımlılık” üzerine bir araştırmaya girişmiştir. Ocak 2005’ den Haziran 2005’e kadar yürütülen projede, alternatifleri değerlendirme şeklinde bir karar alma aşaması geliştirilmiştir. Vatandaş ve kamu idaresi şeklinde iki yönlü e-müzakere yöntemi izlenmiştir. Katılımcılar, Kanada akıl sağlığı ve bağımlılık tedavi sistemini geliştirmek adına senaryolar oluşturulmasına katılmışlardır. Komisyon, bölgesel ve ulusal düzeyde kuruluş ve örgütlerden üyelerini e-müzakereye katılmaları yönünde teşvik etmelerini istemiştir. Ve sürecin sonunda 1,255 kişinin katılımı ve 460 adet fikir beyanı elde edilmiştir. Bu e-müzakere harekete geçme adına, bir hız kazandırmıştır. 2007 federal bütçesi, “Kanada Ruh Sağlığı Komisyonu” kurulacağını beyan etmiştir. Bu komisyon, ilk başkanının Senatör Michale Kirby olacağı, e-müzakere adı altında belirlenecek her türlü başlık ve sorunun görüşüleceği, bilgiye erişimin artırılacağı, ruh sağlığı üzerine ortak bir strateji geliştirileceği bir komisyon olarak belirlenmiştir²¹¹.

Kanada hükümeti, düşük katılım oranının kimi nedenlerini ortadan kaldırmak, oylama sistemini Kanadalı seçmenler açısından daha ulaşılabilir yapmaya gayret göstermektedir. Seçimlerde halkın elektronik ortamlarda oy kullanmalarını sağlamak, Kanada adına azalan katılım oranına yönelik bulunmuş bir çözüm gibiydi. Oylamanın da ötesinde, demokrasinin en önemli ve en büyük parçası olan müzakere

---

²¹⁰ Keith CULVER, “The Future of e-democracy: Lessons from Canada”, http://www.opendemocracy.net/null-edemocracy/article_1586.jsp, (19.07.2010).

²¹¹ PETERS ve ABUD, **a.g.m.**, ss. 12-14.

ve fikir beyanı, elektronik ortamlarla idareci ve temsilci kesimlere taşınmış, vatandaş bu yolla doğrudan katılım, denetleme ve politika belirleme fırsatını elde etmiştir.

3.3. ABD

50 adet eyaleti ve 300 milyon civarı nüfusu olan ABD’ de e-demokrasi, eyalet düzeyinde, federal düzeyde ve belediyeler düzeyinde farklı uygulamalarla karşımıza çıkmaktadır. Öne çıkan uygulamalar açısından baktığımızda bunlardan biri, 2000 yılında başkanlık seçimlerinde tüm ülkede uygulanmış olan e-müzakere yöntemidir. Bir diğer önemli uygulaması, tüm dünyada ülkelere örnek oluşturacak bir çalışma olan Minnesota Projesi’dir, “Kaliforniya Akıllı Toplumlar Projesi” de bu alanda önemli bir çalışmadır.

3.3.1. 2000 Başkanlık Seçimleri ve “Web White and Blue 2000” Projesi

2000 yılındaki başkanlık seçimleri süresince, internetin katılımcı demokrasiyi nasıl genişleteceği üzerine Markle Foundation tarafından araştırma yapılmıştır. “Web White and Blue 2000” adındaki bu proje California Üniversitesi’nden Dr. Arthur Lupia tarafından geliştirilmiş ve 17 bağımsız medya kuruluşunun web siteleri tarafından yürütülmüştür. Bunlar, “ABCNews.com, CNN.com, FOXNews.com, MSN.com, MSNBC.com, Yahoo.com, USAToday.com” gibi takipçisi çok olan sitelerdir²¹². Web White and Blue 2000 (WBB) ile ilgili web sitelerinden siyasi bilgiler, siyasi organizasyonlar ve eyalet seçim bilgileri ile ilgili yayınlar yapılmıştır. 1 Ekim 2000’den seçim günü olan 8 Kasım’a kadar bu siteler üzerinden George Bush, Al Gore, Patrick J. Buchanan, Harry Browne, Howard Phillips ve John Hagelin isimlerinin kampanyalarıyla ilgili “Rolling Cyber Debate (RDC)” adında bir müzakere yürütülmüştür. Vatandaşlar bu web sitelerinin her birinden, “Rolling Cyber Debate” başlığına ulaşabilmekte ve tartışmalara katılabilmekteydi. Tartışmanın iki bileşeni vardı: her bir kampanyadan “günün mesajı” ve internet katılımcılardan gelen “günün sorusu”na bir cevap şeklinde²¹³. Günün sorusu, 17 web sitesindeki WBB projesi için açılmış olan chat odaları ve forumlarda yürütülen tartışmalarda vatandaşların sorduğu sorular arasından WBB editörü tarafından seçilmekteydi.

²¹² “White and Blue” web sitesi artık kaldırılmıştır, ancak arşiv amaçlı bir örneği, Markle Foundation tarafından tutulmaktadır, daha fazla bilgi için şuradan ulaşabilirsiniz:
http://www.markle.org/markle_programs/program_highlights/policy_for_a_networked_society/public_engagement/web_white_blue/index2.html, (Erişim: 14.05.2010).

²¹³ ALVAREZ ve HALL, **a.g.e.**, s. 65.

Web sitesi şu anda kapanmış olmasına rağmen, bilgilerini arşivinde tutmaktadır. “Günün Sorusu” başlığı ile ilgili birkaç örnek vermek gerekirse, 23 Ekim 2000 tarihinde günün sorusu olarak belirlenen ve adaylara yöneltilen soru şu olmuştur:

-Vergi fazlası, vatandaşlardan fazla vergi alındığı anlamına gelmiyor mu? Eğer öyleyse, %100' ünü geri almamız gerekmez mi? Eğer alışveriş yapıp da dolandırılıysanız, mağazanın onu kendi yenilikleri ve yatırımları için kullanmasına müsaade eder miydiniz?

Soruyu, Nevada' dan bir vatandaş sormuştur. Adayların cevapları ise özetle şu şekilde olmuştur:

Patrick J. Buchanan:

-Bush ve Gore her ikisi de bu vergi fazlasını oy satın alabilecekleri bir para olarak görmekteler. 1991' de, Başkan Bush ile mücadele ettim, çünkü vergileri artırmama sözünü bozdu. Bush da Clinton da bütçe dengesi adına vergileri sürekli artırdılar. Ancak şimdi buna dur demenin zamanıdır. Çünkü bu para, politikacıları değil halkın parasıdır. Ve ben o paraları size geri vereceğim. Şu şekilde, tüm veraset vergilerini ayıracağız, devlet artık ailelerin miras hırsızı olmayacaktır. Tüm Amerikan vatandaşlarının gelir vergisi oranlarında indirim gideceğiz. Küçük işletmelerden vergi almayı sonlandıracağız...

George Bush:

-Rakibim bu paranın devletin parası olduğunu düşünmektedir. Ancak bu para, Amerika' nın çalışkan insanlarına aittir. Önümüzdeki 10 yıl içerisinde, 5 Trilyona yakın bir fazlamız olacak. Ve benim planlarımda, bu miktarın yarısını sosyal güvenlik için harcamak ve geri kalanının yarısı ile de eğitim gibi alanlarda ilerleme kaydedebilmek adına yürütülecek projelere ayırmak vardır. Geriye kalan kısım ise vergi mükelleflerine iade edilecek kısımdır(...)Vergilendirme ile ilgili planlarıma ulaşmak için, web sayfamdaki “vergi hesaplamaları” kısmına bakınız.

Al Gore:

-Hala yüksek oranda bir borç ödemekteyiz. Önceliklerimizden birinin borçlarımızın ödenmesi olması gerektiğini düşünmekteyim. Ekonomik planım mali disiplin üzerine kuruludur ve fazlanın, refahımızı sürdürmek ve tüm ailelerin yararlanacağı kadar genişletmek için kullanılması tasarlanmaktadır. Var olan fazla, her 1 dolar vergi kesintine karşılık, 2 dolar da borçların ödenmesi şeklinde kullanılmalıdır. Faiz harcamalarını planlı bir şekilde yaparak borçların 2012 itibarıyla tamamen bitirilmesini planlamaktayım. Ben de vergi kesintisi taraftarıyım. Ancak orta gelirli ailelerin eğitim sağlık ve emekliliklerini garanti altına almayı hedefleyen daha sağlıklı bir yolla. (...)

Web sitesi, kurulduğu 28 Temmuz'dan seçim gününe kadar tam 7.5 milyon kez görüntülenmiştir. Seçimde 111 milyon Amerikan vatandaşı oy kullanmıştır. Bu durumda Amerikalı seçmenlerin % 6.8' i siteyi görüntülemiştir. Ancak sayfa görüntülenmesi ile ilgili bu bilgi bize, sayfaya her giriş yapanın farklı bir birey olduğunu göstermez. Aynı kullanıcılar, siteye tekrarlayan şekilde giriş yapmış olabilirler. Ayrıca siteye giriş yapanların hepsinin Amerika içerisindeki seçmenler veya seçme hakkına sahip olanlar olduğunu da bilemeyiz²¹⁴. Ancak adayların online kampanyalar yürütmeleri, programlarından, kampanyaları ile ilgili faaliyetlerden seçmenleri haberdar etmeleri, seçmenlerin kesintisiz tartışma halinde fikir alışverişinde bulunabilmeleri, karşılıklı soru cevaplar şeklinde seçmenlerin adaylara yönlendirdikleri önemli sorular ve adayların cevapları ile BİT ve katılım adına önemli bir adım olmuştur. Amerikan başkanlık seçimleri tarihinde bir ilk olan bu proje, e-müzakere, e-katılım, online seçim kampanyaları açısından ciddi bir örnektir.

3.3.2. Minnesota Deneyimi

Minnesota Elektronik Demokrasi Projesi (MN E-D Project), Haziran 1994' te yeni iletişim teknolojilerinin siyasi süreç ve hükümet organizasyonları üzerindeki etkileri konusunda çalışan Steven Clift tarafından temeli atılmış bir projedir. Esasında, proje, Kasım 2004 ulusal seçimlerinde halkın adaylar hakkında bilgilere ulaşması açısından internet üzerinde bir yer tasarlamak amacıyla tasarlanmıştır.

---

²¹⁴ ALVAREZ ve HALL, **a.g.e.**, s. 66.

Seçim süreci için yerel düzeyde tasarlanmış; vatandaşlar ve kentsel organizasyonlar tarafından organize edilmişti²¹⁵. Proje, BİT' nden, katılımı artırmak ve bu katılımı yalnızca oylama sürecinde değil, öncesi ve sonrasında müzakereler sürecinde de sağlamak; bu sayede vatandaşların seçimlerde oy kullanırken geçmişteki müzakereler ve sonuçlara dayanarak daha bilinçli oy kullanmalarını sağlamak üzere yararlanmaktaydı.

Minnesota Bölge İletişim Ağı (Minnesota Regional Network (MRNet)) sistemi ve İkiz kentler Özgür Ağı (Twin Cities Free-Net) bu faaliyeti desteklemekte olup, ABD İç Gelirler İdaresi tarafından da kâr amacı gütmeyen bir kurum olarak kabul edilmiş bulunmaktadır. Bu suretle gerçek ve tüzel kişilerin bu kuruluşa yaptığı bağışlar gelir vergisinden muaf olmaktadır. Minnesota E-Demokrasi Hareketinin en yeni faaliyetlerinden birisi *Capitol Topics* başlığı altında açılmış olan Federal Devletle ilgili Konuların tartışılmasına ayrılmış olan e-posta listeleridir. Bu listeler milletvekilleri, senatörler, konu uzmanları, ilgi grupları ve ilgili yurttaşların seçilmiş önemli politika konuları hakkında görüş alış verişinde bulunmalarına olanak vermektedir²¹⁶.

Minnesota deneyimi, sivil bir proje olarak, erken dönemde temelleri atılmış, daha sonra eyalet sınırlarını da aşarak, federal düzeyde, eğitim, sağlık, ulaşım, seçimler gibi konulara dair, vatandaşların soruları, fikirleri, adayların cevapları şeklinde e-posta ağlarına kadar taşınmıştır.

3.3.3. Kaliforniya Akıllı Toplumlar Projesi “California Smart Communities”

Smart kelimesi, akıllı, zeki ve bilgisi olan anlamında kullanılmaktadır. Akıllı Toplumlar, San Diego State Üniversitesi' nde yayınlanan “1997 Smart Communities” raporunda şu şekilde anlatılmıştır: Bir komşuluktan başlayıp çok ilçeli bir bölgeye varan boyutta, sakinleri, kurumları, belediyesi tarafından BİT' lerin kullanıldığı bir coğrafi alandır. Akıllı toplum olmak hızlı gerçekleşen bir şey

---

²¹⁵ Subhash BHATNAGAR, **E-Government: From Vision to Implementation: A Practical Guide With Case Studies**, Sage Publications, New Delhi, 2004, s. 18.

²¹⁶ “E-devlet Bağlamında E-demokrasi, Günümüzde Temsili Demokrasi ve İBT”, http://www.e-demokrasi.org/index.php?option=com_content&view=article&id=32:e-devlet-balamnda-e-demokrasi&catid=7:makaleler&Itemid=21, (Erişim: 09.04.2010).

değildir. Bir bölgenin tüm dertlerine çare olabilecek bir değişim değildir. Toplumun ihtiyaç duyduğu değişime göre şekillenen organik bir projedir²¹⁷.

“Smart Communities” programının asıl amacı, Kaliforniya’ da toplumsal hayatı “Akıllı Toplum” haline getirmektir. Bu amaçla seminerler, forumlar, konferanslar düzenlenmiştir. Ayrıca akıllı toplum bilgisini internet, medya ve diğer kanallarla yaymak anlamına da gelmekteydi. San Diego eyalet üniversitesinde, eyalet genelinde bu projeyi yürütecek, dönüşüme katkı sağlayacak bir proje takımı oluşturuldu. İnternet erişimi ve internet okuryazarlığının artırılması da bu takımın yürüttüğü çalışmalardan biridir. Bu proje, teknolojik dönüşüm projesi değil, toplumsal gelişim projesi olarak görülmüştür²¹⁸.

Program, toplumun eğitimini, organizasyonunu ve planlanmasını içerdiğinden ve bu yönde vatandaşlar akademisyenler arasında entegre bir çalışma yürütüldüğünden uzun dönemde başarı sağlanmıştır. Özellikle programın yürütülmesi aşamasında toplumun her kesiminden bireylerin bulunması programın toplumun geneli tarafından çabuk benimsenmesi adına faydalı olmuştur. Bilgi teknolojilerini nasıl kullanacaklarına dair eğitim alanları ve grupların da oluşturulması ile BİT okuryazarlığı sorununa da baştan çözüm bulunmuştur.

3.4. AB

BİT’ lerin, özellikle de 1990’ lı yılların ortalarından itibaren, kamu yönetiminde kullanılması ile Avrupa Birliği de dünyanın en dinamik, rekabetçi ve bilgi tabanlı ekonomisini oluşturmak adına 2000 yılında eAvrupa girişimine başlamış, aday ülkeleri de kapsayacak şekilde “e-Avrupa+” girişimine geçmiştir.

eAvrupa ve eAvrupa+ Çalışmaları:

Temelleri Lizbon’ da 23-24 Mart 2000 tarihlerinde Lizbon’ da atılan proje, esasında e-ticaretin genel ekonomi içerisindeki rolünün artması ve bilgiye dayalı

---

²¹⁷ Roger W. CAVES, “Responding to the Information Needs of Citizens in an Open Society: The Role of Smart Communities”, **eTransformation in Governance: New Directions in Government and Politics**, Ed. Matti MALKIA, Ari-Vekko ANTTIROIKO, Reijo SAVOLAINEN, Idea Group Publishing, 2004, s. 222.

²¹⁸ CAVES, **a.g.m.**, s. 222.

rekabetçi bir ekonomiye sahip olma hedefi üzerine kurulmuştur. eAvrupa Eylem Planı ile, 2002 yılı sonuna kadar ulaşılması gereken 3 temel hedef belirlenmiştir²¹⁹:

- Daha ucuz, daha hızlı, daha güvenli internet
- İnsan kaynağına yatırım
- İnternet kullanımını özendirmek

Bu doğrultuda AB’ nde, çeşitli konferanslar düzenlenmiş, kriterler ve izlenecek politikalar belirlenmiştir. Şimdiye kadar yapılmış önemli çalışmalara bakacak olursak;

PEP – NET uygulaması:

PEP – NET (Pan European eParticipation Network), e-katılımda aktif olabilecek tüm kesimleri içeren bir networktür. Çatı, bilim adamları, araştırmacılar kadar, sivil toplumu, kamu kesimini, sorun çözümleyiciler ide içerir. Projenin amacı, Avrupa e-katılım birliği kurmaktır. PEP – NET, Avrupa’ nın e-katılım projelerine daha geniş erişim imkanı sağlamaktadır. Ayrıca, araştırmacılar, kamu idarecileri, sivil toplum, ilgili vatandaşlar, uzmanlar arasında etkili bir diyalog kurulmasına da izin vermektedir²²⁰. Web sitesinde, üyelik imkanı, chat odalarına girme ve sohbet, PEP – NET üyelerine ulaşım kolaylıkları vardır.

CAHDE Konferansı:

Avrupa konseyi, 2005 ve 2008 yılları arasında “bilgi toplumunda iyi yönetim” projesi yürütmüştür. Proje, yeni bilgi ve iletişim teknolojilerinin demokrasi, insan hakları ve üye devletler arasında hukuk kuralları üzerindeki etkilerinin nasıl olacağına odaklanmıştır. 2007 yılında projenin ana amacı; e-oylama ve e-katılım üzerine iyi örnekleri toplama; Avrupa’ da ve uluslararası düzeyde e-katılım ve e-demokrasi gelişmelerin takip etme, analiz etme şeklinde belirlenmiştir. Aralık 2007’ ye kadar süren CAHDE aktiviteleri, Avrupa’ da ve uluslararası düzeyde e-demokrasi ve e-katılım gelişmelerini analiz ederken; politik, sosyal, etik, yasal ve teknolojik yapıları ve bunların bağlılıklarını tahlil etmeye çalışmıştır. CAHDE’ nin e-demokrasiye dair önerileri, prensipleri çeşitli somut verilere, uygulamalara

²¹⁹ Erol KUTLU ve Sami TABAN, **Bilgi Toplumu ve Türkiye: Politikalar-Stratejiler**, Nisan Kitabevi, Eylül, 2007, ss. 186-187.

²²⁰ “About PEP – NET”, <http://pep-net.eu/about/>, (Erişim: 06.24.2010).

dayanmaktaydı. Ve CAHDE, “e-demokrasi araçlarının, yalnızca vitrin değil, karar alma sürecinin bir parçası olması gerekir” demiştir²²¹.

CAHDE önerilerinin en büyük katkısı, 2009 yılında AB tarafından e-demokrasi standartlarının belirlenmesinde olmuştur. Önerilerden birkaçı şu şekildedir²²²:

- e-Demokrasiyi güçlendirmek isteyen ülkeler öncelikle demokrasi sürecini ve demokrasi kurumlarını güçlendirmelidirler.
- e-Demokrasiyi demokrasi sürecini güçlendirecek bir tamamlayıcı destek olarak ele almalı ve uygulamalıdır.
- Yerel, bölgesel, ulusal ve uluslar arası taraflarla ortak bir biçimde standartların belirleneceği, insan haklarının ön planda tutulacağı adımlar atmalıdırlar.

Bu doğrultuda AB, e-demokrasiye belirli kıstaslar getirmiştir. E-demokrasi yalnızca teknoloji ile değil, demokratik yönetim ve pratiğe dayanmalı ve uyumluluğu sağlamalıdır. Bunun yanı sıra, e-demokrasi siyasi süreçlere karşı azalan ilginin onarılmasını sağlamaktadır. Ancak dijital bölünme ve e-ayrımcılık gibi mücadele ve riskleri de taşımaktadır. Bu durum iyi etüt edilmeli ve gerekli çalışmalarla giderilmelidir.

AB, bu doğrultuda üye devletlere izlemeleri gereken yolları belirlemiş, aday ülkelere ise uyum sürecinde örnek teşkil edecek politikalar sunmuştur.

3.5. Türkiye’ de E-Demokrasi Uygulamaları

Ülkeler bilgi toplumuna doğru hızlı bir şekilde ilerlerken, bilişim ve enformasyon destekli yapılanmalarla vatandaş odak noktası yapan bir kurumsallaşma içine girmektedirler. Ancak bu gidişat, alt yapının yeterliliğine, yatırımlara, toplumsal bilince bağlıdır. Dolayısıyla teknolojiyi üreten olmanın yanında, demokrasi bilincinin yerleştiği, güçlü demokratik kurum ve vatandaşlara

---

²²¹ “e-Democracy and e-Participation” - Results from the Policy Dialogue Meeting Tallinn (EE), January 2010, Platon+ for the Progress Through Socio-economic Search, European Commission under the 7th Framework Programme for Research in the Socio-economic Sciences and Humanities area (SSH), s.9.

²²² Recommendation CM/Rec (2009)1, of the Committee of Ministers to Member States on Electronic Democracy (e-democracy), Concile of Europe.

sahip gelişmiş ülkeler bu alanda da daha önde bulunmaktadırlar. Her şeyden önce teknolojiyi üretmekte zorlanan ve transfer eden ülkelerin bu gelişime adapte olmaları hem zaman almakta hem de mali açıdan daha ağır olmaktadır. Konuya Türkiye açısından bakarsak, bilgi ve iletişim teknolojilerini kamusal alanla entegre hale getirmek adına özellikle son 10 yıl içerisinde önemli adımlar atılmıştır. Ancak bu adımlar çoğunlukla konu başlığı olarak kalmışlardır.

3.5.1. Türkiye’ de Bilişim Adına Yapılan Çalışmalar

1970’li yıllarda doğal afetlerde yerel birimlerde tutulan nüfus kayıtlarının merkezi bir biçimde elektronik ortamda tutulmasının tasarlanması fikri ile başlatılan MERNİS (Merkezi Nüfus İşletim Sistemi) projesi, kısıtlı maddi kaynaklar ve teknolojinin projeyi mümkün kılacak düzeye o yıllarda ulaşmamış olması yüzünden yavaş ilerlemiştir. 1980’ler boyunca ve 1990’ların ortasına kadar projede çok fazla ilerleme sağlanamamıştır. Proje ancak 1995’te Dünya Bankası’ndan gelen bir kredi vasıtasıyla ve aynı yıllarda artık teknolojinin projeyi yapılabilir kılan bir düzeye gelmesiyle ivme kazanmıştır²²³. Veritabanında 120 milyonun üzerinde kayıt bulunan proje, Ocak 2003 itibarıyla tamamlanmıştır. MERNİS projesi ile birlikte merkez ve taşra birimlerinde nüfus işlemleri bilgisayar ortamında gerçekleştirilmektedir. Kamu kuruluşlarına ve vatandaşlara elektronik ortamda nüfus hizmetleri verilebilmekte ve web sayfası üzerinden T.C. Kimlik Numarası sorgulaması yapılabilmektedir. 923 ilçe nüfus müdürlüğü proje kapsamında çevrimiçi çalışmaya başlamış, nüfus ve aile istatistiklerine ait bilgilerin elektronik ortamda sağlıklı ve hızlı bir şekilde alınabilmesi mümkün hale gelmiştir²²⁴.

MERNİS’ ten sonra Maliye Bakanlığı’nın 1998’ te başlattığı “Vergi Dairesi Otomasyon Projesi” (VEDOP) adlı projesi ile, 1990’ ların sonları e-devlet çalışmalarının başladığı yıllar olsa da, bu konuda ilk hükümet politikası, eAvrupa + Girişimi’ ne dahil olunmasından sonra, 2002 yılında oluşturulmuştur. Aralık 2002 tarihinde Acil Eylem Planı’ nın bir parçası olarak “Bilgi Toplumu” hedefine ulaşmak amacıyla “e-Dönüşüm Türkiye Projesi” (e-DTr) başlatılmıştır. E-DTr’ nin

²²³ Mete YILDIZ, “Elektronik (E)-Devlet Kuram Ve Uygulamasına Genel Bir Bakış ve Değerlendirme”, http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=536 (Erişim: 24.05.2009).

²²⁴ Ali ŞAHİN, “Kamu Çalışanlarının E-Devleti Algılayış Biçimleri: Beklentiler ve Sorunlar”, **Kamu Yönetimi Yazıları**, Ed. Bilal ERYILMAZ, Musa EKEN, Mustafa Lütü ŞEN, Nobel Basımevi, Ekim, 2007, s. 524.

eşgüdümü, izlenmesi, değerlendirilmesi ve yönlendirilmesi amacıyla Şubat 2003' te Devlet Planlama Teşkilatı çatısı altında Bilgi Toplumu Dairesi kurulmuştur. 27 Şubat 2003 tarihli “e-Dönüşüm Türkiye” Projesi başlıklı Başbakanlık Genelgesi'nde projenin demokratikleştirici etkilerinden söz edilmiştir²²⁵.

e-Dönüşüm Türkiye Projesi:

- Bilgi ve iletişim teknolojileri politikaları ve mevzuatının, öncelikle Avrupa Birliği müktesebatı çerçevesinde gözden geçirilerek yeniden düzenlenmesi, bu konuda e-Avrupa+ kapsamında aday ülkeler için öngörülen eylem planının ülkemize uyarlanması,
  - Vatandaşın, bilgi ve iletişim teknolojileri yardımıyla, kamusal alandaki karar alma süreçlerine katılımını sağlayacak mekanizmaların geliştirilmesi,
  - Kamu idaresinin, şeffaf ve hesap verebilir hale getirilmesine katkıda bulunulması,
  - Kamu hizmetlerinin sunumunda, bilgi ve iletişim teknolojilerinden azami ölçüde yararlanılarak iyi yönetim ilkelerinin hayata geçirilmesine katkıda bulunulması,
  - Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımının yaygınlaştırılması,
  - Bilgi ve iletişim teknolojisi alanında kaynak israfını azaltmak amacıyla, kamunun mükerrerlik arz eden veya örtüşen ilgili yatırım projelerinin bütünleştirilmesi, izlenmesi, değerlendirilmesi ve yatırımcı kamu kuruluşları arasında gerekli koordinasyonun sağlanması,
  - Sektördeki özel sektör faaliyetlerine yukarıdaki ilkeler ışığında yol gösterilmesi
- amaçlanmaktadır²²⁶.

Amaçlara baktığımızda, e-demokrasiye yönelik çok somut olmamakla birlikte birkaç hususa değinilmiştir. Özellikler ikinci maddede belirtilen BİT kullanımıyla karar alma süreçlerine vatandaşların katılımı ifadesi e-demokrasi ile birebir paralel

²²⁵ SAYLAN, a.g.m., ss. 148-149.

²²⁶ 2003/12 sayılı Başbakanlık Genelgesi, (Yayın Tarihi: 27.02.2003), http://www.bilgitoplumu.gov.tr/Documents/1/Mevzuatlar/BasbakanlikGenelge_2003-12.pdf, ss.1-2, (05.05.2010).

bir ifadedir. Genelge, bu hedeflerin “E-dönüşüm Projesi” bünyesinde yürütüleceğini bildirmektedir.

“E-dönüşüm Projesi” ise 3 aşmaktan oluşmaktadır. Bu bağlamda, öncelikle o tarihe kadar yapılmış çalışmalar analiz edilecek ve nerede olduğumuz saptanacak. Başarılı ülke örnekleri ile de sorunlar tayin edilip tavsiyeler oluşturulacak. Danışmanlık hizmeti alınacak, bu hizmetten bir eylem planı hazırlanacak ve plan uygulanacak²²⁷. Bu durumda, ikinci maddede belirtilen amaca nasıl ulaşılabileceğine yönelik somut bir veri bulunmamaktadır. Bu proje ışığında yürütülen çalışmalar neticesinde, 2005 yılında bir Eylem Planı uygulanmaya konmuştur.

Eylem planı uygulamalarına göre, kamu kurumlarında e-devlet uygulamaları ve bu uygulamalar için gereken alt yapıya yönelik olarak çeşitli adımlar atılmıştır. Bilgisayar okuryazarlığını artırma konusunda, öğrenci ve öğretmenler üzerinden gidilmiştir. Başlangıç için geçilmesi gereken bir adım olsa da demokrasinin rutin bir sürecinde BİT kullanımından bahsediliyorsa, yeni teknolojilerin vatandaşların geneli için kullanılabilir hale getirilmesi gerekmektedir. Bunun için de valiliklerce bir çalışma yürütülmüş, öğrenim kurumlarındaki bilgi teknolojisi eğitim mekânları halka açılmış ancak; personel ve ödenek yetersizliği, var olan personelin bilgi teknolojisi aygıtlarının kullanım bilgisinden yoksun oluşu gibi nedenler uygulamada engel teşkil etmiştir.

2006 yılında, DPT, bilgi ve iletişim teknolojilerinden etkin olarak yararlanmak ve bilgi toplumuna dönüşümün gerçekleştirilmesi adına “Bilgi Toplumu Strateji (2006-2010)” ni yürürlüğe koymuştur. Bu planda, sosyal dönüşüm ile beraber, BİT kullanımının geniş alanlara yayılması, vatandaş odaklı hizmet dönüşümü, iletişim altyapı hizmetleri gibi amaçlar belirlenmiştir.

Ancak asıl sorun bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımının yeteri kadar yaygınlaştırılmaması, internet bilincinin oturtulmaması, erişimin kolaylaştırılmamasıdır. AB, dünyanın en rekabetçi bilgi toplumu hedefi ile yola çıkarken, eAvrupa projesinde öncelikli çalışma daha hızlı, daha ucuz, güvenli internet erişimi ve internet kullanımının teşvik edilmesi idi. Oysa ülkemizde bu çalışmalar oldukça sınırlı kalmıştır.

---

²²⁷ Başbakanlık, a.g.g., s. 2.

3.5.2. BİT Kullanımında Mevcut Durum

Günümüz demokrasisinin en büyük handikabı olan “karar alma sürecinin şeffaflığı” ve “katılım”, e-demokrasinin ana amaçlarından olmaktadır. Web siteleri ise, geleneksel iletişim yollarına göre daha geniş alanlara yayılma, daha kolay erişim ve daha düşük maliyet gibi imkânlarıyla bu iki amacı gerçekleştirmede en önemli araçlardır. e-Demokrasi uygulamalarında da gördüğümüz gibi, e-demokrasi, siyasi ve idari kişi ve kurumlara web üzerinden erişime dayanmaktadır. Dolayısıyla e-demokrasinin hayata geçirilişi açısından BİT’lerin taşıdığı önem oldukça yüksektir. Bilgisayar okuryazarlığı oranının düşük olduğu, internet kullanımının yaygınlaşmadığı bir toplumda e-demokrasi uygulamaları olan e-katılım, e-müzakereler, sanal ortamdan bilgi edinme, etkileşim gibi fonksiyonlar da işletilemezdir. Her şeyden önce, vatandaşların bilgi edinme, haber alma, ve katılım göstermeleri, bilişim teknolojilerindeki yeniliklerden ne kadar faydalanabildiklerine bağlıdır. Bunun için ise öncelikle Bilgi Toplumu anlayışının yerleşmesi gerekmektedir. Türkiye’ nin bilgi toplumu olma yolunda dünya üzerinde ne durumda olduğu, internet kullanımının ülke genelinde oranının ne olduğu gibi istatistikler, bize “BİT kullanımı, e-demokrasi ve Türkiye” konusunda nerede olduğumuzu göstermede yardımcı olacaktır. Tablo 5’ de BM’ in raporuna göre e-devlet okuryazarlığı sıralamasında Türkiye dünya genelinde 76. sırada bulunmaktadır. Ülkelerin bilgi toplumuna geçişteki hazırlıkları ve bu konudaki çeşitli göstergeleri dikkate alarak, teknik altyapı, hizmetlerin sunumu ve geliştirilmesindeki durumu, teknoloji üretme yetenekleri, insan sermayesi, hukuki düzenlemeleri gibi pek çok kriter göz önünde bulundurulmaktadır bu tür sıralamalarda. Ve Türkiye bu açıdan pek de iç açıcı bir görünüm sergilememektedir. Çünkü BİT kullanımı, e-demokrasi uygulamaları hakkında olmasa da, o ülkenin e-demokrasi uygulamalarına ne düzeyde elverişli olduğu konusunda ipuçları vermektedir. Bu durumda, Türkiye’ nin internet kullanımı ile ilgili istatistiklerine bakmak da yararlı olacaktır.

Tablo 6: Dünyada İnternet Kullanımı (2009 yılı)

Ülke	Kullanıcı	Nüfus	% Oranı
İsveç	8,397,900	9,074,055	92.5
Norveç	4,235,800	4,660,539	90.9
Hollanda	14,304,600	16,715,999	85.6
Danimarka	4,629,600	5,500,510	84.2
Güney Kore	19,040,000	48,508,972	77.3
Japonya	127,078,679	47,080,000	75.5
Almanya	82,329,758	61,973,100	75.3
Kanada	33,487,208	25,086,000	74.9
ABD	307,212,123	227,719,000	74.1
Tayvan	22,974,347	6,260,000	65.9
İtalya	58,126,212	30,026,400	51.7
Hırvatistan	4,489,409	2,244,400	50.0
Makedonya	2,066,718	906,979	43.9
Türkiye	26,500,000	76,805,524	34.5
Çin	1,338,612,968	22,500,000	28.7

Kaynak: <http://www.internetworldstats.com/stats4.htm>,
<http://www.internetworldstats.com/stats2.htm>, <http://www.internetworldstats.com/stats5.htm>,
<http://www.internetworldstats.com/am/us.htm>,
<http://www.internetworldstats.com/am/ca.htm>,
<http://www.internetworldstats.com/stats3.htm>, (Erişim: 06.05.2010).

Türkiye’ de internete giren kişi sayısı oldukça fazla görünmektedir. Ancak bunu nüfusa oranladığımızda karşımıza iç açıcı olmayan bir durum çıkmaktadır. Yine de 2000 yılından bu yana, internetin hızla yayıldığı gözlenmektedir. Ancak bu oranlar bilgi toplumu için ve karar alma süreçlerinde BİT kullanımı için iyi rakamlar değildir. Özellikle de bu oran, Norveç’ te %90.6, Hollanda’ da %85.6 iken durum daha da netleşmektedir. AB üyesi olan Hırvatistan ve Makedonya’ da bu oran, yine ülkemizden fazla olmaktadır.

Tablo 7: Türkiye’ de İnternet Kullanımın Nüfusa Oranı

YIL	Kullanıcı	Nüfus	% Oranı
2000	2,000,000	70,140,900	2.9 %
2004	5,500,000	73,556,173	7.5 %
2006	10,220,000	74,709,412	13.9 %
2009	26,500,000	76,805,524	34.5 %

Kaynak: <http://www.internetworldstats.com/euro/tr.htm>, (Erişim: 06.05.2010).

Türkiye’ de internet kullanım hızı giderek artmaktadır. Ancak bu rakamlar yeterli görülmemektedir. Nüfusun büyük bir çoğunluğunun hala erişimden uzak olduğu görülmektedir. Bunda kırsal kesim - kent ayrımı da etkili olmaktadır.

OECD’ nin 2007 yılında e-devlet araştırmaları üzerine hazırladığı raporuna göre, Türkiye’ de bilgi toplumunun durumu oldukça pürüzlüdür. İş dünyasında

internet kullanımının yüksek olmasının yanı sıra bu kesimin e-devlet hizmetlerinden faydalanma oranı da oldukça yüksektir. Buna rağmen bireysel internet kullanımı oldukça düşük düzeydedir. Bunun yanında, kırsal kesim ile kentler arasında da internet kullanım oranı açısından bir uçurum vardır²²⁸.

Türkiye’ de çalışmalar, projeler dışında somut olarak yürütülen uygulamalara bakacak olursak, karşımıza tatmin edici miktarda uygulama çıkmamaktadır. Var olan uygulamalar ise internet erişimini artırmaya yönelik bir hazırlık içermediğinden eksikliklerle dolu kalmaktadır. Şimdi bu uygulamalara bakalım.

3.5.3. E-Devlet Kapısı

OECD’ nin yönelttiği eleştirilerinden biri de Türkiye’ de merkezi yönetimin çok ayda web sitesinin olmasına rağmen bir ulusal bir portalının olmamasıydı²²⁹. Ulusal bir portalın taşıdığı önem ise, tek bir kaynak, tek bir adres aracılığıyla aranan diğer tüm ufak ve yerel birimlere ulaşabilme imkanı sağlaması, bilgileri merkezi bir veritabanında tutabilmesi noktasındadır. İşte e-devlet kapısı buna yönelik bir adımdır.

“E-Devlet kapısı”, ortak veritabanı çalışması ile, gelişmiş tek noktadan kesintisiz kamu hizmeti uygulamalarının sunulacağı bir platformu oluşturmaktadır. Türkiye’ de 2004 yılı başında hizmete giren e-Devlet kapısı “www.turkiye.gov.tr” aracılığıyla birçok kamu kuruluşuna tek bir noktadan ulaşım sağlanabilmektedir.

Web sitesinin tasarımı kamu-kamu, kamu-vatandaş, kamu-özel sektör modeli çerçevesinde şekillenmiştir. Devlet odaklı anlayışın hakim olduğu tasarımda ve “devletten – diğerlerine” tek-yönlü bir bilgi akışı hedeflenmiştir. İnternetin gayri-merkezi, ağ yönetişimine olanak sağlayan özelliği adeta göz ardı edilerek, yurttaşlar, hatta özel sektör ile etkileşim kurma fırsatı yok sayılmış gözükmektedir²³⁰. Web sitesinden sunulan çevrimiçi hizmetler arasında, elektronik demokrasiye yönelik bir çalışma ve uygulama bulunmamaktadır. Bilgi akışı, devletten vatandaşa yönelik olmakta ve bu da katılım imkânının olmadığını göstermektedir. Ayrıca bu tür e-

---

²²⁸ “OECD e-Government Studies: Turkey”, Organisation for Economic Co-Operation and Development, 2007, s. 10.

²²⁹ OECD, **a.g.r.**, s. 110.

²³⁰ SAYLAN, **a.g.m.**, s. 150.

hizmetlerden faydalanabilmek, bu tür hizmetlere yönelik talepte bulunmak için öncelikle erişimin mümkün ve yaygın olması gerekir.

3.5.4. Sivil Toplum Kuruluşları ve BİT Kullanımı

3.5.4.1. Arı Grubu Hareketi

Türkiye’ de internet tabanlı olarak örgütlenen ve geniş anlamda faaliyetlerini ve tartışmalarını internet imkânlarını kullanarak yürüten bir sivil toplum inisiyatifi de “Arı Hareketi” dir. Arı Hareketi, ülkemiz siyasi sistemindeki tıkanıklığa çözüm üretmek amacıyla 1994 yılında başlatılan bağımsız bir toplumsal harekettir. 1999 yılına kadar daha çok Anavatan Partisi ile yakın ilişkide olmasına rağmen, bu tarihte parti ile ilişkisini keserek tam bağımsız bir hareket haline gelmiştir. Temel amaçlarının “temsili demokrasiden katılımcı demokrasiye geçiş sürecimde bilgi üreterek fikirsel değişimin sağlanması, yeni kurumsal mekanizmaların tasarlanması ve yerleşmesini sağlamak” olduğu belirtilmektedir²³¹.

Türkiye’ nin hukuk devleti, saydamlık, hesap verme sorumluluğu, etik değerler ve katılımcı demokrasi değerleri etrafında şekillendirilmesini, bireysel ve toplumsal refahın artırılmasını hedefleyen Arı Hareketi, bu doğrultuda il ve dış ülke temsilcilikleri ile gençlik, sivil toplum, etik, uluslararası ilişkiler başta olmak üzere birçok alanda çalışmalar yapmaktadır. Stratejileri doğrultusunda Türkçe ve İngilizce olarak dergiler çıkarmakta; internet sitesi ve e-mail yoluyla üyelerini güncel konularda bilgilendirmektedir.²³²

3.5.4.2. Genç Siviller

Ülkemizde son yıllarda katılımcı tutumlarıyla ön plana çıkan aktivist bir sivil toplum hareketi olan genç siviller, Orta Doğu Teknik Üniversitesi kökenli bir grup tarafından 2000 yılında kurulmuştur. İnternet üzerinden de etkinliklerini yürüten grup, Türkiye’ de internet üzerinden faaliyetler gösteren örgütlemelere bir örnektir. Grup, “*www.gencsiviller.net*” adlı siteleri üzerinden tepkilerini, görüşlerini yayınlamakta; makaleler yazmakta ve eylemleri ve etkinlikleri hakkında bilgiler vermekte; takip edenler veya edebileceklerle e-posta aracılığıyla iletişime geçmektedirler. Ayrıca bağış yapmak isteyenler de iletişime geçebilmektedir. Grup

²³¹ AKGÜN, a.g.m., ss. 79-80.

²³² AKGÜN, a.g.m., s. 80.

ayrıca, *Facebook*, *Twitter*, *Friendfeed* gibi sosyal siteler üzerinden de grup oluşturmakta, takipçilerine ulaşmakta ve eylemlerini yürütmektedir. Bu eylemlerinden biri ve devam etmekte olanı, *Twitter* adlı site üzerinden Cumhurbaşkanı Abdullah Gül' e Yassıada' nın bir demokrasi adası olması için elektronik mesajlar göndermeleri ve bu kampanyayı grubun üyesi olmayanlara da açarak daha yaygın hale getirmeleridir.

3.5.5. Yerel Demokraside BİT Kullanımı ve Belediyeler

Yerel yönetimler, sınırlı bir coğrafi alanda yaşayan bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan, bu nedenle vatandaşa en yakın olan dolayısıyla demokrasi açısından büyük önem arz eden birimlerdir. Vatandaşların, kendi geleceklerini tayin edebilecekleri, yaşam çevreleriyle ilgili düzenlemelere yönelik tepkilerini ve beklentilerini dile getirebilecekleri derecede bir katılım imkânı, iyi işleyen bir yerel demokrasinin olmazsa olmazıdır. Bu da mümkün olduğunca, imkânlar zorlanarak vatandaşların katılımı ile olabilmektedir. Halk oylamaları, anketler, referandumlar, tartışma forumları vatandaşların beklentilerini ölçmede, sorunları belirlemede, ne gibi çözüm yollarına başvurulacağına dair vatandaşla birlikte karar almada başvurulabilecek uygulamalardır. Bu uygulamalar, BİT araçları ile zaman/mekân kısıtı olmadan daha kolay erişilebilir olmaktadır. E-anketler, e-referandumlar, e-forumlar, internet erişim olanakları sunma, şehir planlama simülasyonları gibi uygulamaları elektronik uygulamalar arasında sayabiliriz. BİT' lerin belediye düzeyinde yönetimlerde karar alma sürecine katılımı olumlu yönde etkilediği, bilgi paylaşımını artırdığı, müzakere ve katılım maliyetlerini azalttığı, hizmet sunumunda maliyeti de düşürdüğü bir gerçektir. Ancak ülkemizde, yerel yönetimler açısından kamusal alanda BİT kullanımı genellikle belediyelerle sınırlı olmakta, il özel idareleri ve köyler bu konuda yetersiz kalmaktadır. Belediyeler, kimi belediyeçilik işlemlerini çevrimiçi gerçekleştirmektedirler. Birçok belediyenin resmi web sitesinde e-belediyeçilik hizmeti sunulmaktadır. Bu hizmetler genellikle, imar planları, ulaşım gibi konular hakkında bilgi edinme, ihale ilanları, elektronik ödeme yapma, beyanname işlemleri gibi hizmetleri kapsamaktadır. Ancak belediyelerin web siteleri incelendiği takdirde, demokrasinin uzantısı bir kamusal alan olacak şekilde vatandaşları karar alma sürecine dâhil edecek uygulamalar yeterli sayıda görülmemektedir.

3.5.5.1. İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Beyaz Masa uygulaması

İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB), web sitesi (<http://www.ibb.gov.tr/>) üzerinden sunduğu e-belediyecilik hizmetlerinin (ihale ilanları, elektronik ödemeler, bilgi edinme, evrak ve kurum sorgulama) yanı sıra “Beyaz Masa” uygulaması yürütmektedir. Beyaz Masa uygulaması, gerek bilgisayar destekli, gerek telefonlar aracılığıyla veya bu araçları kullanmayan vatandaşlar açısından belediyelerde kurulan veya gezici ekipler aracılığıyla hizmet vermekte olan bir sistemdir. Bu uygulama yalnızca İBB değil birçok belediyenin web sitesinden ulaşılabilir durumdadır. Ancak ilk olarak İBB tarafından 1994’ te yürütülmeye başlanmıştır. Vatandaşların, dilek şikâyet ve isteklerinin yetkililere iletilmesi, kısa zamanda vatandaşların cevap alabilmesi, toplanan dilek ve şikâyetlerden yola çıkılarak raporlar hazırlanması gerek katılım açısından gerekse vatandaş ve idareci arasındaki doğrudan etkileşim açısından önemlidir.

3.5.5.2. Gaziantep Büyükşehir Belediyesi

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi yetkilileri IBM Kurumsal Hizmet Gücü (KHG) ile birlikte "Gaziantep için akıllı şehir çözümleri ve Gaziantep Büyükşehir Belediyesi için Bilgi Teknolojileri Stratejisi" adlı bir proje yürütmektedir. Proje ile ilgili, 2010 yılının Mart ayı boyunca, ABD, Brezilya, Hindistan, Japonya, Kore ve Singapur’dan uzmanlıkları bilgi teknolojileri, proje yöneticiliği ve finans gibi alanlarda çeşitlilik gösteren sekiz gönüllü IBM çalışanı Gaziantep Sanayi Odası, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, Teknopark, Gaziantep Ticaret Odası, Gaziantep Üniversitesi ve Gaziantep Organize Sanayi Bölgesi temsilcisiyle beraber çalışmıştır. Proje, “Gaziantep akıllı sanayi gelişimi için stratejik planlama, Teknopark ve Yeşil (çevreci) endüstri, Gaziantep için akıllı şehir çözümleri ve Gaziantep Büyükşehir Belediyesi için bilgi teknolojileri stratejisi, turizm sektörü için planlama ve kobilerin gelişmesi” gibi başlıklardan oluşmaktadır²³³. Proje ana hatlarıyla belirlendikten sonra, üzerinde çalışılmaktadır. Belediyenin web sitesini (<http://www.gaziantep-bld.gov.tr/>) incelediğimizde e-belediyecilik faaliyetlerinin yanı sıra, şehirde var olan etkinliklerle ilgili duyurular, haberler yer almaktadır. Şehir planlamaya vatandaşların katılımının sağlanması açısından “Kentim İçin Projem Var” başlıklı bir çalışma

²³³ “Gaziantep Akıllı Kent Oluyor”, **Yeni Ufuklar**, UNDP Türkiye Aylık Haber Bülteni, Sayı: 53, Mayıs-2010, <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=2494>, (Erişim: 16.06.2010).

yürütülmektedir ve bu çalışmaya web sitesi üzerinden katılım sağlanabilmektedir. Bunların dışında kentle ilgili halkı ve ziyaretçileri bilgilendirme, çeşitli kurslarla ilgili duyurular, kurumsal faaliyetler ve projelerin sunumu gibi bölümler bulunmaktadır.

3.5.5.3. İzmir Büyükşehir Belediyesi

İzmir Büyükşehir Belediyesi' nin web sitesinde (<http://www.izmir.bel.tr/>) mevcut uygulamalara baktığımızda, “e-işlem merkezi” adlı bir sekme karşımıza çıkmaktadır. E-işlemler, e-belediyecilik adı altında yürütülen çevrimiçi işlemler oluşmaktadır. Bu işlemlerden yararlanabilmek için üye olmak gerekmektedir. Ödeme işlemleri (borç ödeme, su borçları, vergi beyannameleri), sorgulama (evrak takibi, çekilen araç takibi), sorgulama (ihaleler, meyve-sebze ve balık hallerinde fiyatlar, bilgi edinme) gibi kısımlardan oluşmaktadır. ayrıca duyuru aboneliği gibi bir uygulaması mevcuttur. E-posta adresinizi kullanarak kayıt olduğunuz takdirde tüm duyurulardan anında haberdar olma imkanı sağlamaktadır. “Hemşehri İletişim Merkezi” adlı uygulama ise, dilek ve şikayetlerinizi iletebileceğiniz, bilgi talebinde bulunabileceğiniz bir uygulamadır. Ayrıca stratejik planlar ve faaliyet raporları da her kurum gibi yayınlanmaktadır. Meclis toplantılarının gündem maddelerine de ulaşılabilir.

Bu imkanlar, hemen hemen bütün belediyelerin web sitelerinden ulaşılabilen imkanlardır. Kamu hizmetlerine ve kamu kurumlarına elektronik yollarla erişim; vatandaşlık işlemlerini çevrimiçi yürütme gibi alanlarda belediyeler kent halkına çevrimiçi hizmetler sunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında e-devlet uygulamalarından e-belediyecilik hizmetlerinin mevcut durumu iyiye doğru gitmektedir. Ancak konu katılıma gelince, belediyelerin bu alanda zaman zaman web sitelerinden yürüttükleri birkaç anket dışında pek uygulamasına rastlamak olanaklı görünmemektedir. Bu anketler de vatandaşların bilgisine yeterince sunulmadığından düşük bir katılımı sonuçlanmaktadır.

Bu açıdan birçok sorun karşımıza çıkmaktadır. Erişim sorunu, burada da karşımıza çıkan bir sorundur. İnternete erişim olanakları kadar, erişenler arasında belediyeden online hizmet talebi de yeterince yaygın değildir. İnternet kullanımını artırmak açısından çeşitli merkezlerde, mahallelerde kullanım kolaylığı sağlayan

bilgisayarların bulunduğu ve halkın kullanımına açık bilişim alanları oluşturulabileceken bununla ilgili çalışmaların yürütülmemesi yine erişimi yetersiz bırakmaktadır. Web sitelerinde kentin tarihsel özellikleri, gezilecek yerleri hakkında ve kentteki etkinliklere dair geniş ölçüde bilgi verilirken, kentin sorunlarının ne olduğuna yönelik çevrimiçi anketler, şehir planlaması ile ilgili vatandaşlardan yardım almaya yönelik uygulamalar yer almamaktadır. Geleneksel yönetim anlayışının fazlasıyla yerleşmiş olmasından dolayı personelde oluşan değişimlere karşı kapalılık ve yenilik getirmeye yönelik isteksizlik de yerel yönetimlerde BİT kullanımının yaygınlaşmasına engel oluşturmaktadır. Bu durumda e-belediyecilik uygulamaları dahi istenen düzeye gelmiyorken demokratik katılım ve yerel demokrasinin güçlenmesine yönelik teknolojik uygulamalar da eksik kalmakta hatta hiç olmamaktadır.

3.6. Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Türkiye’ de Karar Alma Süreci Açısından Gerekliliği ve Öneriler

Günümüzde kamusal karar alma sürecindeki mevcut sorunlar ülkemizin de mevcut sorunlarıdır. Demokrasi bilincinin tam olarak oturmuş olmamasından kaynaklı olarak iktidar üzerinde çoğunlukla güçlü, zengin ve daha az bir kesimin sözcüsü olan baskı gruplarının etkili olması, kararların alınmasında belli bir kesimin çıkarının gözetilmesine neden olmaktadır. Bürokrasinin vatandaşların iradesiyle alınan kararları uygulayan rolünden çıkıp karar alımında da etkili olması yani karar alma sürecinin temsilcilerden bürokratlara kayması, yine vatandaş iradesinin önünde büyük engeldir. Bir partiye aileden veya inançlardan gelen bağlılık, seçimler esnasındaki davranışları belirleyen en önemli unsurdur ve siyasi partilerin en önemli güvence kaynaklarından biridir ki bu çoğu zaman bunu suiistimal etmektedirler. Demokrasinin en başta adaylar, siyasi partiler tarafından seçim süreçlerinden ibaret görülmesi, vatandaşları da bu yönde bir alışkanlığa itmiştir. Oy maksimizasyonu üzerine kurulu bir demokrasi anlayışı, siyasileri bu yönde politikalar izlemeye itmektedir; seçmen bölgelerine daha fazla hizmette bulunma, seçimlerin yaklaştığı dönemlerde popülist söylem ve gerçekleşmeyecek vaatlerde bulunma gibi yalnızca oy almaya yönelik faaliyetlere girişilmektedir. Demokrasinin özünde var olan “*temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması*” ilkesi çoğu zaman ihlal edilmiş ve bu iki kavramı daha çok sınırlayan uygulamalara gidilmiştir. İşte sivil toplum

kuruluşlarının tam da bu noktada vatandaş denetiminin gerçekleşmesi adına devrede olmaları gerekirken, darbeler, kısıtlamalar ve bunlardan kaynaklı olarak demokrasi kültürünün olmayışı nedeniyle vatandaşlardaki siyasetten uzak durma eğilimi kararların alınmasında vatandaş iradesini yok etmektedir. Düşük katılım, alınan kararlarda ve yürütülen uygulama ve sonuçlarında yeterli şeffaflığın olmayışı, giderek yolsuzluk ve halk denetiminden uzak bir yönetime ve ekonomik açıdan büyük bir yozlaşmaya yol açmıştır. Ve bunlar, demokrasiye olan inancın giderek yok olmasına neden olmaktadır.

Oysa günümüzde demokrasiyi tanımlarken kullandığımız öncelikli kavramlar, kişi haklarının garanti altına alınması, kültürel çeşitlilik, azınlıkların korunması, sosyal hakların güvence altına alınması ve tüm bunlardan yola çıkarak kamusal alanlarda alınan kararların bireylerin tercihlerini en üst düzeyde taşımasıdır. Demokraside tüm bu kavramların mümkün olduğunca az aksaklıkla işleyen bir sistem haline gelmesi için, öncelikle bireylere karar alacakları konularla ilgili bilgileri en şeffaf haliyle sunulması gerekmektedir. Bu da demokratik yapının bir görevidir. Daha sonra demokrasinin iletişim özgürlüğünü sağlayacak bir yapıyı getirmesi de gerekmektedir. Çünkü ancak böylelikle bireyler kamusal meseleleri tartışabilecek, fikir müzakeresi yapabileceklerdir. Bu da katılım açısından gereklidir.

E-demokrasi, demokrasi sürecini daha katılımcı araçlarla yeniden inşa ederek mevcut sorunların üzerine gitmektedir. Tüm dünyada kamusal alanda yeni teknolojiler kullanılmaktadır. Ne düzeyde kullanıldığı, vatandaşların katılımının ne kadar önemsendiği ülkelerin gelişmişliğine bağlıdır. Ülkemiz açısından gerek demokrasi gerekse BİT kullanım durumunu gördükten sonra ne gibi düzenlemeler yapılabilir diye bakmak gerekirse, ülkemizde yürütülen çeşitli politika ve projeler vardır. Öncelikle onlara bakalım:

Türkiye’ de BİT alanında, Vizyon 2023 teknoloji öngörüsü çalışması ve 1. ve 2. bilişim şuralarında ne gibi adımlar atılması gerektiği hususlarına değinilmiştir. Ancak bunların ne şekilde gerçekleştirileceği konusunda somut bir proje uygulanmış değildir.

Vizyon 2023 Teknoloji Öngörüsü, çalışmasında, 13 Aralık 2000 tarihinde Bilim ve Teknoloji yüksek kurulu, refah toplumuna ulaşma sürecinde bilim ve

teknolojiden etkin bir araç olarak yararlanılmasını sağlamak üzere, TÜBİTAK' ın 2003–2023 yılları için Türkiye' nin bilim ve Teknoloji Stratejileri Belgesi' ni hazırlamakla görevlendirmiştir²³⁴. Bilgi güvenliğinin sağlanması, geniş bant iletişim ağının kurulması, iletişimde uydu uygulamalarında yetkinleşmek, bilgi savaşlarına elektronik savaşlara hazır olunması gibi maddeler teknolojik altyapının oluşturulması açısından gerekli kılınmıştır.

1. ve 2. Bilişim Şuraları' na bakacak olursak;

Başbakanlığın çağrısı ve konuya taraf kurumların ve parlamento temsilcilerinin katılımlarıyla 10-12 Mayıs 2002 tarihleri arasında Ankara' da “Türkiye Bilişim Şurası” düzenlenmiştir. Türkiye' nin küreselleşen dünyada hak ettiği yeri almasının, bilgi ve iletişim teknolojilerinde yetkinleşmesine bağlı olduğu belirtilmiştir²³⁵. Burada da, internet erişimi ve kullanımın yaygınlaştırılması kolaylaştırılması üzerinde durulmuş, vatandaşın devletle ilişkilerinde elektronik araçların önemi vurgulanmış, vatandaş odaklılık ve ifade özgürlüğü temel alınmıştır. Bu politika ve stratejileri e-demokrasiyi ilgilendiren; e-demokrasi araçlarına yönelik olarak altyapı oluşturabilecek maddeler olarak görebiliriz.

1. Bilişim Şurası' nın ardından, yapılanları gözden geçirmek ve ne gibi yenilikler yapılabilir şeklinde önerileri belirlemek adına Başbakanlık, Milli Eğitim Bakanlığı ile birlikte, STK ve kamu kuruluşlarının da katkılarıyla, 10-11 Mayıs 2004 tarihleri arasında Ankara' da “2. Türkiye bilişim Şurası” düzenlenmiştir. Alınan kararların özeti şu şekildedir²³⁶:

-E-dönüşüm Türkiye projesinin e-Avrupa+girişimini de içerecek biçimde başarıyla gerçekleştirilebilmesi için ulusal seferberlik ilan edilmeli, kamunun, özel sektörün ve toplumun belirlenen politikaları ile projenin içinde yer alması sağlanmalıdır.

-E-dönüşüm Türkiye icra kurulu tarafından belirlenecek ulusal bilgi toplumu stratejisi ve genel politikaları dikkate alınarak, sivil toplum örgütleri, üniversiteler ve araştırma kurumlarının katkılarıyla, dönüşüm projeleri, öncelikli olarak ve en kısa zamanda, belirlenmelidir.

²³⁴ KUTLU ve TABAN, **a.g.e.**, ss. 189-190.

²³⁵ KUTLU ve TABAN, **a.g.e.**, s. 183.

²³⁶ KUTLU ve TABAN, **a.g.e.**, ss. 192-193.

-İnternet' in yaygın kullanımını sağlamak için ucuz, hızlı ve güvenli bir altyapı tüm Türkiye' de hemen hayata geçirilmelidir.

-Bilişim sektörünü, stratejik bir sektör haline getirmek üzere ulusal bir program geliştirilmelidir.

-Bilişim sektörünü, stratejik bir sektör haline getirmek üzere ulusal bir program geliştirilmelidir.

-Bilgi ekonomisi ve bilgi toplumuna geçişin hukuki altyapısının, tüm yasal ve ikincil düzenlemelerin saydam ve katılımcı bir süreç içinde, toplumsal faydayı gözeten, uygulanabilir ve sonuçları ölçülebilir bir biçimde oluşturulması sağlanmalıdır.

Bu politika ve stratejiler, kamu kesiminde teknolojik yeniliklerden faydalanmak ve bunu ülke geneline yaymak adına başvurulması gereken ilk adımlar olmaktadır. Kullanımı kolay olan bilgisayarlar, bilgisayar okuryazarlığının yayılması açısından oldukça önemlidir. Bilgi güvenliği ise, bilgi teknolojilerinin en önemli sorunlarından biridir. Ve ülkelerin politika belirlemede üzerinde sıklıkla ve önemle durdukları konuların başında gelmektedir. Bant genişliği, bilginin yayılması, elektronik yollarla kamusal alana katılım için gerekli bir diğer unsurdur. Bant genişliğinin yeterli olmadığı bir ortamda internet, mevcut kullanıcı sayısını kaldırma zorlanabilmektedir.

3.6.1. Öneriler

Birçok çiftçi için tohum ekmek tek bir çeşittir, ancak binlerce filizi sıra sıra beslemek oldukça farklıdır, birer birer uğraşı gerektirmektedir. Ancak böylece güçlü kökler salar ve yüksek oranda ürün verirler. Kimi hükümetler e-demokrasinin ilk tohumlarını saçmış olsalar da, verimli bir ürün elde edememekteler. Bu durumu yalnızca teknoloji yetersizliğine bağlamak yanlış olmaktadır. Bugünün ve dahi dünün teknolojisi bir miktar uğraşı ile demokrasinin birçok sürecini elektronik olarak destekleyebilir. Tek başına fon yetersizliği de değildir. E-demokrasi girişimlerini bir e-devlet alt yapısı altında birleştirmenin marjinal maliyeti, oldukça az olmaktadır. Devletler, e-devletin çevrimiçi vatandaşlık hizmetleri gibi karmaşık düzeylerini başarmaları gibi, e-demokrasinin de ülke sınırları içerisinde ve ötesinde karmaşık

düzeylerinin beraberinde gerçekleştirilmesini de içermelidir²³⁷. Bu ise demokrasi kurum ve bilincinin sağlanması ile desteklendiğinde ancak anlam kazanabilmektedir.

OECD' nin söz konusu rapordaki önerileri arasında, okullarda internet okuryazarlığının artırılmasına yönelik olarak şimdiye kadar yapılmış çalışmaların daha hızlı ve daha fazla şekilde yürütülmesi başta gelmektedir. Türkiye' de şimdiye kadar dijital bölünmeyi azaltma adına çalışmalar yürütülmüştür. Bunların başında, ilköğretim ve lise düzeyinde bilgisayar sınıfları oluşturularak, bilgisayarların sayısı artırılarak internet kullanımını yaygınlaştırılmıştır. 12000 adet internet kafe, kişisel bilgisayarı olmayan kesimlere internet erişim imkânı sağlamıştır. Okullu olmayan kesimlerin de bilgi ve iletişim teknolojileri literatüründen haberdar olmalarını sağlamak, internet kafeleri internet eğitimi vermeleri için teşvik etmek şeklinde çalışmalar gereklidir. Bunun yanı sıra, hükümet, vatandaşları internet kullanımına yönlendirmek için, online hizmet ve kamusal bilgiye erişmenin yarar ve avantajlarını göstermelidir. Rapora göre e-devlet ve bilişim alanında yatırımları artırmak da maliyetlerin azalması açısından önemlidir. Telekomünikasyon üzerindeki vergi oranlarının giderek azaltılması, bu alanda hizmet sunumunda rekabetin varlığı ve yeni teknolojiler internet erişimini artırmakta, erişimin maliyetini de azaltmaktadır²³⁸. Kurulum ve altyapı maliyetleri azaldığında kişiler adına internet erişim maliyetleri de azalacaktır. Bu ise daha çok hanede internet kullanımı anlamına gelmektedir.

Bu konuyla ilgili yapılan önerilerin bir diğeri de, genel bir regülasyona gidilmesidir. Elektronik işlemler, e-kimlik doğrulama, kişisel bilgi koruması gibi konular üzerinde yapılacak yasal düzenlemeler vatandaşların online hizmet sunumlarını benimsemesi açısından önem taşımaktadır. Her bakanlıkta bir merkezi BİT departmanının olması da kurumsal düzenlemelerin başında gelmektedir. Merkezi bilgilerin internet siteleri aracılığı ile daha fazla ulaşılabilir hale getirilmesi hile ve yanlışlığı azaltma adına önemlidir²³⁹.

---

²³⁷ Janet CALDOW, "e-Democracy: Putting Down Global Roots", **Institute for Electronic Government**, IBM, January-2004, s.1.

²³⁸ OECD, **a.g.r.**, ss. 10-13.

²³⁹ OECD, **a.g.r.**, ss. 13-15.

Tüm bu uygulamalar, Bilgi teknolojilerinin gerek hızlı bir şekilde yayılması, gerekse maliyetlerinin azalması açısından önem arz etmektedir. Bu uygulamalar planlı bir biçimde yürütülmediği sürece internet erişiminde adil bir dağılım söz konusu olamayacaktır. Bilgiye ulaşmada ve katılımı ulkenin her bölgesinin eşit imkânlarla sahip olması için kamusal politikaların artırılması gerekmektedir. Bu politikaların neler olabileceğine göz atalım.

3.6.1.1. Toplumsal Katılım ve Ulusal İrade

Karar alma süreci, vatandaşların iradesini taşıması ve uygulama sürecinde kamusal ihtiyaçları bütüne yakın bir şekilde karşılayacak düzeyde olması açısından yüksek bir katılımı gerektirmektedir. Dolayısıyla karar alma süreçlerinde BİT kullanımı toplumsal bir dönüşümü, bilgi toplumuna adaptasyonu gerekli kılmaktadır. Öncelikle toplumun bu değişimi kanıksaması ve bu değişimin gerekliliğine inanması gerekmektedir.

UÇKAN' ın dediği gibi, bilgi toplumu olmak bir devrimi gerçekleştirmeyi gerektirir. AB' nin ortaya koyduğu e-Avrupa' dan yola çıkılarak yapılan tüm dönüşüm hareketleri ve projeler, devletin temsili kurumu olan meclis ve anayasal kurumu olan hükümet tarafından kararlaştırılıp yürütülmektedir. Bu ulusal iradenin bir temsili olarak düşünülse de, birkaç sivil toplum kuruluşu dışında, vatandaş katılımı gözlenmemektedir. Dönüşüm sürecine toplumsal katılımı bu denli gerekli kılan, siyasi yapının özellikle de ülkemizde politikalar açısından istikrarlı bir görünüme sahip olmamasıdır. Hazırlanan projeler, siyasi iradeye bağımlı kaldığından devamlılık sağlanamamaktadır. Bu projelerin devamı, sağlıklı ilerleyebilmesi açısından, siyasi iradenin üzerinde bir katılım gerekmektedir. Burada “*Ulusal İrade*” kavramının altının çizilmesi gerekir. Ulusal irade ve katılım sağlanmadan toplumsal bir dönüşüm yaşatmaya çalışmak gerçekçilikten uzak bir tutum olacaktır. Ulusal iradenin parlamento bünyesinde temsilciler aracılığıyla tecelli ettiğini ve anayasal kurumlar tarafından da uygulamaya dönüştürüldüğünü söylemek kuramsal açıdan gerçekçilik taşımakla birlikte, gerçek bir toplumsal dönüşümün ancak toplumun tüm kesimlerinin gerçek katılımıyla mümkün olacağı açıktır²⁴⁰.

---

²⁴⁰ UÇKAN, a.g.e., s. 168.

Katılımın yüksek olması, toplumun birçok kesiminden destek görmesi internet okuryazarlığını da gerekli kılmaktadır.

3.6.1.2. İnternet Okuryazarlığının Artırılması

Kamu sektöründe bilgi işlem teknolojileri uygulamalarının en fazla sorun teşkil eden yönü, “dijital bölünme” dir. Toplumun bir kesimi yeni teknolojiler aracılığıyla erişim sağlayabiliyorken, diğer bir kesimi gerek bu yeniliklerden bihaber olmakta, gerekse de ulaşmamaktadır.

Ulusal İrade oluşturmaya hizmet edecek somut bir adımdır internet okuryazarlığının artırılması. İnternet kullanımı hızla artarken, internet kullanımı nüfus, coğrafya açısından eşit değildir. İstatistiklerden de gördüğümüz üzere, Türkiye’ de internet kullanımı nüfusun %34.5’ ini oluşturmaktadır. Ülkemiz açısından değerlendirecek olursak, kişisel bilgisayarlar hala çok pahalı olmaktadır. Teknolojinin üretilmediği, dışarıdan satın alındığı ülkelerde genel bir sorundur teknolojiye erişimin pahalılığı. Tıpkı televizyonun zamanla birçok evde yerini alması gibi, internet kullanımı da bir kamu politikasından öte zamanla gelişecek bir olgudur. Bu olguyu hızlandırmak, bilgi toplumuna geçişte henüz yol kat edememiş ülkeler açısından politik düzenlemeler gerektirmektedir. Şöyle ki, internete erişimi olanaklı kılan *kamusal alanlar* aracılığıyla internet ülkenin uzak noktalarına taşınabilir. Okullarda yürütülecek çalışmalarla gerek öğrenciler üzerinde internet kullanım bilinci oluşturulabilir, gerekse bu kurslar halka açılarak daha geniş bir kitleye hizmet edilebilir. Yine kamusal alanlarda kiosk cihazlarıyla kamusal bilgiye erişim sağlanabilir. Düzenleyici yasalar, yürütme açısından çeşitli atılımlar olmadan, bu süreç için bir bütçe ayırmadan e-demokrasi yarım ve etkinsiz kalacaktır. Çünkü BİT kullanımının yaygın olmadığı bir toplumda e-demokrasi araçları da bir anlam ifade etmeyecektir. Toplumsal farkındalık ve internet kullanımı düşük düzeyde ise, STK, siyasi partiler veya hükümetin web siteleri yoluyla fikir müzakerelerine girişi sonuç elde etme açısından kısır kalacaktır.

3.6.1.3. Hukuki Altyapı

E-demokrasi için gerekli hukuki altyapı oluşturulurken, öncelikle yukarıda bahsettiğimiz sorunlara yönelik çözümleri bir zorunluluk haline getirecek hukuksal düzenlemelere gidilmelidir. Bu düzenlemeler, bilgiye erişimi bir hak kabul eden,

vatandaş katılımını öncelikli kılacak, gerek kamu birimleri arasında gerekse kamu-vatandaş arasında etkileşimi etkinleştirecek, bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımı yaygınlaştırmaya yönelik hususları içermelidir. Bu düzenlemeler oluşturulurken bir üst başlıkta değindiğimiz gibi üniversiteler, araştırma kurumları, sivil toplum kuruluşları ile fikir müzakereleri yapmak demokratik katılım açısından oldukça önemli ve gereklidir.

Türkiye de birçok ülkede olduğu gibi bilgiye erişim adına 2003 yılında, “Bilgi Edinme Hakkı Yasası” çıkarmıştır²⁴¹. Yasanın amacı, demokratik ve şeffaf yönetimin gereği olan eşitlik, tarafsızlık ve açıklık ilkelerine uygun olarak kişilerin bilgi edinme hakkını kullanmalarına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir. Bu yasaya dayanarak bireyler kamu kurum ve kuruluşlarından bilgi talep edebilmektedirler. Bilgi edinme adına resmi talepte bulunmuş olan gerçek ve tüzel kişilerin, kanunun belirlediği sınırlar çerçevesinde bu taleplerini karşılamayan kamu görevlileri hakkında disiplin cezası uygulanır²⁴². Ancak bu prosedür, gerek vatandaşların farkında olmayışı gerekse kamu kuruluşları karşısında kendilerini güçsüz hissetmeleri, kamusal faaliyetlere yönelik bilgiye erişim haklarını kullanmaları gerektiğine yönelik bir bilinçlerinin olmayışı nedeniyle yasal düzenleme olarak kalmaktadır. Her şeyden öte bu tür yasaların çıkartılmasındaki birincil amaç, sadece dünyadaki gelişme ve çeşitli entegrasyonlara uyum değil, demokratik katılım ve şeffaflık olduğunda ancak anlam kazanmaktadır. Zira ancak o zaman, toplumsal katılımdan bahsedebiliriz.

3.6.1.4. Bilgi Güvenliğinin Sağlanması

Elektronik ortamda paylaşılan verilerin bütünlüğünün ve içeriğinin bozulmadan, başka çevrelerce izinsiz erişimi olmadan güvenli bir şekilde paylaşılması “bilgi güvenliği” ni ifade etmektedir. İnternetin hayatımızda yaygın bir yere sahip olması bilgi güvenliğinin de önemini gün geçtikçe artırmaktadır. Kişiler, kurum ve kuruluşlar çoğu bilgilerini artık raflarda değil, bilgisayar hafızalarında depolamaktadırlar. Bu bilgilerin korsanların eline geçmesi, gerek kurum ve kuruluşlar için gerek güvenilirlik ve işlerinin aksamaması açısından gerek mali

²⁴¹ 4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Yasası, 24.10.2003 tarihinde, 25269 Sayılı Resmi Gazete’ de yayınlanmıştır.

²⁴² Bilgi edinme hakkının sınırları için bkz: 4882 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, Dördüncü Bölüm, md.15-28 arası; ayrıca ceza hükümleri için bkz: Beşinci Bölüm, md. 29.

açından; bireyler için ise internet kullanımının yaygınlaşması açısından olumsuz durumlar doğurmaktadır. Bilgi işlem teknolojilerinin kullanılmaya başlanmasıyla “mahremiyet” olgusu da en çok tartışılan konularından olmuştur.

İnternet ortamında sürekli gelişen saldırı teknikleri, yeni kötü amaçlı yazılımlar dolayısıyla %100’ lük bir güvenlikten söz edilemez elbet. Ancak güvenlik açıklarının en aza indirilebilmesine yönelik gerek yazılımsal gerek donanımsal çalışmalar yürütülmektedir. Kurumların bu çalışmaları takip etmeleri, güncelleştirmelerini düzenli olarak yapmaları ve vatandaşları internet güvenliği hakkında bilgilendirmeleri “önleyicilik” açısından önemlidir. Ülkemizde insanlar, sanal suçlardan korktukları için online işlemlerde kredi kartı numarası dahi vermemekte, online alışverişten kaçınmaktadırlar. İnternetin vatandaşlık işlemleri amacıyla kullanılması için öncelikle, bireylerin internete güvenmeleri ve temel faaliyetlerinde de interneti tercih etmeleri gerekmektedir. Dolayısıyla bireylerin internete bakış açısı, işlemlerini çevrimiçi yürütme konusunda ikna olmaları, kurum ve kuruluşların ise veritabanlarını kaybetmemeleri açısından güvenlik inşası önemlidir.

3.6.1.5. Teknolojik Altyapı

İnternetin ve daha genel adıyla bilgi ve iletişim teknolojilerinin toplum içerisinde yaygın ve eşit kullanımı, bilinçlendirme, okuryazarlığı artırmanın yanı sıra, ülkedeki teknolojik altyapıya da bağlıdır. Teknolojik altyapı, günümüzde, internet erişim hızını, internetin mevcut bilgi dolanımını kaldırabilme kapasitesini ve yeni iletişim teknolojilerinin ülkenin uzak noktalarına kadar yaygınlaştırılmasını ifade eder. Bu nedenle internet servis sağlayıcıları, bant genişliği, uydu aracılığıyla bağlantı gibi terimler de önem kazanmaktadır. Ülkemizde fiber optik ve mobil internet sağlayıcıları yeni yeni gelişmektedir. Bant genişliği ise belli bir sürede, akacak olan verinin hacmi hakkında bize ipucu vermektedir. Tüm bu kavramların hepsinden öte, teknolojiyi üretmek teknolojik altyapı açısından asıl önemli olan mevzudur. Teknolojik açıdan yenilikler yürütebilecek firmaların varlığı, yatırımlar, bunların yeterli miktarda destek görmeleri, üniversite ve araştırma kurumlarının da katılımı gelişim açısından önemlidir. Buna en iyi örnek, ABD’ de Kaliforniya eyaletinde bulunan “Silikon Vadisi”dir. Intel, Google, Facebook, Apple gibi birçok

bilişim ve teknoloji firmasının bulunduğu bir bölgedir Silikon Vadisi. Bu nedenle bir teknoloji üssü diyebiliriz. Ülkemizde de buna benzer bir yapı üzerinde çalışmalar yürütülmektedir. Bilişim sektöründe çalışmaların hızlanması, yenilikleri yakından takip etme ve hatta yenilikler getirme, bunlara en kısa sürede uyum sağlama, teknoloji kullanımının yaygınlaşması gibi beklentiler sağlam bir teknolojik altyapı ile ancak mümkün görünmektedir.

Demokrasi, zor ve ileri bir uygulama değildir. Gelişmekte olan devamlı değişen bir idealdir. E-demokrasi geliştirmekte olan bu kavramın bir parçasıdır, her ne kadar daha başlangıç döneminde olsa da ve demokratik davranış ve normların elektronik ortama taşınması şeklindeki anlamı henüz anlaşılmaya çalışılıyor olsa da. İnternet insanları dünyanın başka yerinden başka insanlara bağlamakta ve konuşma özgürlüğünün önemini artırmaktadır. Ancak internet, var olan sosyal eşitsizlikleri gideremez veya devlet toplum ilişkilerini tek başına geliştiremez²⁴³.

Dolayısıyla bir ülkede e-demokrasiden söz edebilmenin birincil şartı, öncelikle demokrasinin varlığıdır. Demokratik kurumların gücü, halkın demokrasi adına sahip olduğu bilinç, demokratik beklentiler ve yanıtlar bunun belirleyicisidir. Sağlam bir demokrasinin olmadığı bir ülkede, gelişmiş ve yaygın bir teknolojik altyapı ve bunun kamu kuruluşlarınca kullanılıyor oluşu, e-devlet adına faydalı uygulamaları karşımıza çıkarır ancak e-demokrasi adına yeterli değildir. e-Demokrasiden söz edebilmek için, teknolojik gelişim ve uygulamaların demokratik gelişim süreci ile desteklenmesi de gerekmektedir.

---

²⁴³ Evan HILL, "Some Thoughts on e-Democracy as an Evolving Concept", **Journal of E-Government**, Vol: 1(1), The Haworth Press, 2004, s. 37.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Günümüzün demokratik kurumları, ulaşımın ve iletişimin zor olduğu çağlardan gelmektedir. Nüfusun daha az olduğu, insanların küçük bir çevrenin ötesinde diğer gelişmelerden haberdar olmadığı, sanayi toplumunun temellerinin atıldığı 17. yy' a dayanmaktadır. Bir bakıma, o dönemlerden gelen demokratik kurumlar hala varlığını korumakta, çağdışı kalmakta; yeni teknolojilerin avantajını sosyal, yönetsel bir mantıkla kullanabilecek düzeye ulaşamamaktadırlar. Bu yetersizliğin temel nedeni ise, siyasi dönüşümlerle beraber toplumsal hayattaki gelişmeye paralel olarak sanayi devrimi sürecinin yerini bilgi toplumu devriminin almasıdır. Bu devrimin en önemli ayağı ise bilgi edinme hakkıdır. Artık politikacılar zamanla, vatandaşlardan geribildirim alacak, bu geribildirime ihtiyaç duyacak hale gelmişlerdir. Bu bağlamda, interneti ve getirdiği imkânları gerçekten de yönetenler ve yönetilenler arasında bir köprü olarak görebiliriz. İnternet ve daha genel anlamda bilgi iletişim teknolojilerinin bir köprü olma özelliği, birden çok kesim arasında çok yönlü alışveriş olanağı sağlamasına dayanmaktadır. Çoğu kaynaklarda online uygulamaların, demokrasi üzerindeki desteğinin ne olabileceği hususu ve internet aracılığıyla geliştirilmiş hiyerarşik olmayan bu siber ortamın demokratik kamusal karar alma sürecinde kişilerin yer almasını nasıl sağlayacağı tartışılmıştır.

Buna bakmak için demokrasinin süreçlerine değinmek gerek: Müzakere ve tartışmalar ile halkın isteklerinin bilgisine ulaşma; vatandaşların idari kesimin faaliyetleri hakkında bilgi edinmesi, bu bilgiler ve sonrasında oylama ile kararların alınması aşamasına gelme süreçlerinden oluşmaktadır en temel haliyle. Katılımın yüksek oranda olması, daha sağlıklı sonuçlara ulaşmada, bilgi edinmenin ise daha sağlıklı oylamada bulunma adına önemi oldukça yüksektir. Ve ne yazık ki, uygulamada herkesin her daim katılımı mümkün olmamaktadır. Vatandaşların sayısının çokluğuna göre fikir beyanlarının yerini evet/hayır şeklinde oylamalar almaktadır. Yönetilenlerin yönetenlerin bilgisine ulaşabilmesi kısaca şeffaflık ise, giderek daha da hantallaşmış bürokrasi ile mümkün olmaktan çıkmıştır. Katılımcı demokrasi, şeffaf yönetim, hesap verilebilirlik kavramları toplumsal hayatı sarmış ve demokrasinin sağlıklı işleyişi açısından olmazsa olmaz kıstaslar arasına yerleşmiştir.

Bu değişim sürecinde, bilgi ve iletişim teknolojileri ile kamu yönetimi entegrasyonunu ve e-devlet, bu uygulamaların demokrasi süreci ile bağlantısının katkısını yadsımamak gerekir. Halkın katılımı, şeffaflık ve halkın temsilciler üzerindeki denetimi giderek daha ağır bir ihtiyaç halini almaktadır. Ve bu ihtiyaçlara cevap olarak bilgi iletişim teknoloji bulunmuştur. e-Demokrasi' nin oluşması temelleri atılmıştır. BİT' ler aracılığıyla, şeffaf bir yönetim, halkın karar alma aşamasına müzakereler yoluyla katılımı, bilgiye kolay ve hızlı bir biçimde ulaşarak daha bilinçli oy kullanımı ve dolayısıyla etkin bir karar alma sürecinin oluşması, e-demokrasi araçlarını doğurmuştur. Belirli aralıklarla yapılan oylamalara dönüşerek etkisiz hale gelmiş temsili demokrasi, halkın sürekli katılımını sağlayacak online forumlar, e-postalar, sanal ortamda yürütülen siyasi kampanyalar, anketler ile daha katılımcı bir yapıya bürünmeye başlamıştır.

Bu değişim, dünyada teknolojiyi üreten ülkeler ile teknolojiyi tüketen ülkeler arasında bir uçurum daha doğurmuştur. Gelişmiş ülkelerde BİT' lerden faydalanan kesimin nüfusa oranı, %100' lere yakın iken kimi ülkelerde bu oran oldukça düşüktür. Ancak bu uçurumun oluşmasındaki bir diğer etken de demokrasinin ülkedeki durumudur. Demokratik açıdan gelişmiş ülkelerde sağlıklı bir karar alma sisteminden bahsedilebilir. Türkiye açısından da bu süreç kaçınılmaz olmuştur. Gerek küreselleşme gerekse AB' ye uyum çalışmaları adına "e-devlet" uygulamalarına yönelik birçok adım atılmıştır. Bu adımlar genellikle e-devlet uygulamaları olarak kalmışlardır. "e-sağlık", "e-okul", bilgi edinme, "e-beyanname", fatura ve cezaların online ödenmesi gibi uygulamalar, kamu kesimi ile vatandaş arasında tek yönlü bir bağlantı kurmakta, vatandaşların kamu hizmetlerini online almalarını sağlamaktadır. Oysa vatandaş ile idare arası çok yönlü bir iletişim ancak e-demokrasi uygulamaları ile mümkün görünmektedir.

E-demokrasi, siyasetteki eski geleneksel yöntem ve alışkanlıkların değişimine yönelik bir *girişim* olarak var olmaktadır hala. Keşif ve deney işi olduğunu, kamu yönetimi ve siyaset alanında yeni *uygulamalar* getiriyor olduğunu demokrasi modelleri ile kanıtlamaktadır. Geçtiğimiz yüzyılda demokrasi ve siyaset alanında kitle iletişiminin önemindeki hızlı bir yükseliş gerçekleşmiş olmasına rağmen, neredeyse çoğu politik karar, toplantı, miting ve yüz yüze konuşmalarda alınmaktadır. Politika geniş ölçüde ağız ve kağıt işlemleri olarak kalmaktadır. Uzun

zamandır, politika, konuşmacı ve organizatörlerin kolektif rutinidir. Demokrasinin dijitalleşmesi ile, bu rutin, insanların birey olarak ekran karşısında çalışma, sayfalara tıklama, bilgileri okuma, analiz etme ve soru sorma, soruları yanıtlama uygulamalarına taşınmıştır. Ancak politik değişimler zaman almaktadır²⁴⁴. Ülkemizde de bu süreç bu şekilde ilerlemektedir. Yapılan çalışmalara bakıldığında, gerek teknolojik ilerleme, internet okuryazarlığı, gerekse hukuksal çerçeve açısından yapılan çalışmalara rağmen hala eksikliklerin olduğu noktada bulunmaktayız. Bu konuda neler yapılabileceğine özetle bakacak olursak;

Öncelikle bilgi edinme hakkı ve mahremiyet üzerine gereken yasal düzenlemeler, teknolojik altyapı, kurumsal temelde BİT ile ilintili birimlerin kurulması, internet okuryazarlığının geliştirilmesi adına yürütülecek çalışmalar bu yönde atılacak önemli adımlardır.

- Sürecin toplumsal katılım ve ulusal irade eşliğinde yürütülmesi, yapılan yeniliklerin toplum tarafından daha kolay benimsenmesi, sivil toplum çıkışlı olması ve böylece daha çok sahiplenilmesi açısından oldukça önemlidir. Böylelikle, siyasi idareye bağımlılık en aza inecek ve yürütülecek politikalar siyasi iradeden bağımsız olarak süreklilik kazanabilecektir. Bu durumda sivil toplum kuruluşları aracılığıyla vatandaşların bu konuda eğitilmesi, BİT' nin sunacağı kolaylıklardan haberdar edilmesi gerekmektedir.
- İnternet okuryazarlığı, yapılan çalışmaların yaygınlaşmasının önündeki en büyük engel olarak durmaktadır. Dijital bölünme olarak adlandırılan toplumun bir kesiminin BİT araçlarına ulaşabilmesi, geri kalan kesimin ise mahrum kalması durumu, e-demokrasi çalışmalarında üzerine gidilmesi gereken öncelikli adımdır.
- Bilgi edinme, demokrasi açısından bir haktır. Dolayısıyla bilgiye erişimi bir hak olarak kabul eden ve bunu mümkün kılacak politikaları belirleyen yasal düzenlemelere ihtiyaç vardır. Ülkemizde 4982 Sayılı Bilgi Edinme Yasası bu amaca yönelik

---

²⁴⁴ DIJK, a.g.m., s. 31.

çıkartılmış olmasına rağmen, vatandaşların bu haktan haberdar olmayışları, bu hakkı talep edecek gücü kendilerinde bulmamaları nedeniyle yasanın işlevsel olduğu söylenemez.

- BİT' lerin toplumsal hayatı bu denli sarmasıyla birlikte en çok tartışılan konular da “mahremiyet” ve “bilgi güvenliği” olmuştur. Sanal saldırılar, kötü amaçlı yazılımlar, kişisel bilgilerin başkalarının eline geçmesi, bireylerin internete güvenmesini engellemektedir. Dolayısıyla online işlemlerden kaçınan kesim de oldukça fazladır. Bunun önüne geçmek adına birtakım yasal düzenlemeler ile suçların çerçevesinin çizilip gerekli cezaların saptanması ve teknolojik yazılımlar yoluyla bilgi güvenliği sağlanabilir.
- BİT' lerin ülke genelinde yaygın kullanımı, hızlı bir internet bağlantısı, kamusal alanlarda erişimi sağlayacak cihazların bulunması teknolojik altyapı ile mümkündür. Teknolojik ilerleme kaydetmeden BİT' lerin siyasi ve toplumsal alanda kullanımı da pek mümkün olamamaktadır. Teknolojinin üretilebilmesi ve yayılabilmesi, bu alanda yatırımların yapılması, bu firmalara gerekli teşviklerin verilmesi esasına dayanmaktadır.

BİT kullanımının, bir ülkede demokrasi adına otomatik olarak faydalı olamayacağını gördük. Teknolojik gelişmeler, özellikle 60'larla birlikte bilgisayarların iletişim amaçlı kullanımı, internet denen çoklu ortamlar askeri ihtiyaçlar neticesinde geliştirilmiş, devamındaki gelişmeler de eğitim ve yine askeri alandaki çalışmalarla sağlanmıştır. Dolayısıyla BİT' lerin geliştirilmesindeki temel amaç demokrasi değildi. BİT' ler, demokrasi teorisine göre değil, eğitim ve askeri ihtiyaçlara göre şekillendirilmiştir. Bu gelişmeleri demokrasi adına faydalı hale getirecek olan ise devletlerin buna yönelik olarak yürüteceği çalışmalardır. Teknoloji özü gereği, demokrasi açısından gizli sakıncalar içermektedir; popülizme yönelme, dijital bölünme, demokrasinin evet-hayır oylaması şeklinde butonlara bağlanması gibi. Bunların önüne geçme adına politikalar yürütülmedikçe BİT demokrasi açısından sakıncalar doğurabilecektir.

Demokrasinin başına bir “e” harfinin konması, demokrasinin ifasını, kolaylaştıracak, geliştirecek, genişletecek bilgi teknolojileri araçlarının kullanımı anlamına geldiğini belirtmiştik. Dolayısıyla e-Demokrasi yeni bir demokrasi biçimi değildir. Demokrasi süreçlerinin -katılım, fikir beyanı, müzakere, seçme ve seçilme- çağımızda ilerlerken geçmek zorunda olduğu bir şehir gibi düşünebiliriz. Gidişatın yönünü değiştiremeyiz çünkü kaçınılmaz bir süreç olarak BİT’ lerdeki ilerlemelerin önüne geçememekteyiz. Zira toplumsal hayatın her alanını saran hızlı bir teknolojik devrim yaşanmaktadır. Dünya da bu devrime kayıtsız kalmamakta, uygulamalar geliştirmektedir. Türkiye’ nin o şehirden ne zaman geçeceği demokrasi, eşitlik, teknolojik yenilik adına atılacak kararlı ve devamlı gelecek adımlara bağlıdır. Dünya ile paralel, katılımcı, müzakereci bir karar alma süreci adına bu adımların ivedilikle atılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali ve Levent Köker, **Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, İkinci Baskı, İmge Kitabevi, Nisan 2000.

AKAL, Celal Baki, **Devlet Kuramı**, Dost Yayınları, Birinci Baskı, Temmuz 2000, Ankara.

AKGÜN, Birol, “Küreselleşme, Sanal Siyaset ve E-Demokrasi”, **Küresel Sistemde Siyaset, Yönetim, Ekonomi**, Der. M. Akif ÇUKURÇAYIR, Birinci Basım, Çizgi Kitabevi, Ocak, 2003.

AKIN, İlhan F., **Kamu Hukuku, Devlet Doktrinleri, Temel Hak ve Özgürlükler**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1974.

AKTAN, Coşkun Can, **Gerçek Liberalizm Nedir**, T Yayınları, 1994.

AKTAN, Coşkun Can, **Çağdaş Liberal düşüncede Politik İktisat**, Ankara, 1994.

AKTAN, Coşkun Can, Dilek Dileyici ve İstiklal Y. Vural, **Kamu Ekonomisi ve Kamu Politikaları**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2005.

AKTAN, Coşkun Can, **Yeni İktisat Okulları**, Birinci Baskı, Seçkin Yayıncılık, Mart, 2004.

AKTAN, Coşkun Can, **Anayasal İktisat**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1997.

AKTAN, Coşkun Can ve Dilek Dileyici, “Kamu Ekonomisinde Karar alma ve Oylama Yöntemleri”, **Kamu Tercih ve Anayasal İktisat Dergisi**, Yıl: 1, Sayı: 1, Ocak-Şubat-Mart-2001.

AKTAN, Coşkun Can ve Dilek Dileyici, “Siyasal Süreçte Enformasyon Sorunları ve Demokrasinin Başarısızlığı”, **Modern Politik İktisat Kamu Tercih**, Ed. Coşkun Can AKTAN ve Dilek DİLEYİCİ, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2007.

ALVAREZ, R. Michael ve Thad E. Hall, **Point, Click and Vote: The Future of Internet Voting**, Brookings Institution Pres, Washington D.C., 2004.

ALVAREZ, R. Michael ve Thad E. Hall, **Electronic Elections: The Perils and Promises of Digital Democracy**, Princeton University Press, 2008.

ANDERSON, Lori ve Patrick Bishop, "E-Government to E-Democracy: Communicative Mechanisms of Governance", **Journal of E-Government**, Vol: 2(1), The Haworth Press, 2005.

ARISTOTELES, **Politika**, Altıncı Basım, Remzi Kitabevi, Çev. Mete TUNÇAY, Kasım, 2002.

AY, Hakan, **Vergi Politikaları ve Baskı grupları**, Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı, Maliye ve Hukuk Yayınları, Mart, 2008.

AYDIN, Mehmet Devrim, "Kamu hizmetlerinde Bilgi Teknolojileri Uygulamaları: Fırsat ve Tehditler", **H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 25, Sayı: 2, 2007.

BHATNAGAR, B Subhash, **E-Government: From Vision to Implementation: A Practical Guide With Case Studies**, Sage Publications, New Delhi, 2004.

BOYD, Ovid Pacific, "Grassroots Political Parties in Sweden", (**Project Paper**), Örebro University, Electronic Government Master's Program, Sweden, 2008.

BRAUD, Philippe, "Devlet: Hukuki Öğretinin İkilemleri", **Devlet Kuramı**, Der. Cemal Bali AKAL, Birinci Baskı, Dost Yayınları, 2000.

BULUTOĞLU, Kenan, **Kamu Ekonomisine Giriş, Demokraside Devletin Ekonomik Bir Kuramı**, Sekizinci Baskı, Batı Türkeli yayıncılık, Nisan, 2004.

CALDOW, Janet, "e-Democracy: Putting Down Global Roots", **Institute for Electronic Government**, IBM, January-2004, s.1.

CARPENTIER, Nico, "Participation is Not Enough: The Conditions of Possibility of Mediated Participatory Practices", **European Journal of Communication**, Vol: 24, No: 4, December-2009.

CATINAT, Michel ve Thierry Vedel, "Public Policies for Digital Democracy", **Digital Democracy Issues of Theory and Practice**, Ed. Kenneth L. HACKER ve Jan van DIJK, First Published, Sage Publications, London, 2000.

CAVES, Roger W., “Responding to the Information Needs of Citizens in an Open Society: The Role of Smart Communities”, **eTransformation in Governance: New Directions in Government and Politics**, Ed. Matti MALKIA, Ari-Vekko ANTTIROIKO ve Reijo SAVOLAINEN, Idea Group Publishing, 2004.

ÇAM, Esat, **Siyaset Bilimine Giriş**, Eylül, 1981.

ÇEVİK, Hasan Hüseyin, “Kamu Politikası: Temel Kavramlar ve Süreçte Rol Oynayan Aktörler”, **Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar, Sorunlar, Tartışmalar, Çözüm Önerileri, Modeller, Dünya ve Türkiye Yansımaları**, Ed. Asım BALCI, Ahmet NOHUTÇU, Namık Kemal ÖZTÜRK ve Bayram COŞKUN, Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008.

DAHL, Robert A., **Demokrasi ve Eleştirileri**, Yetkin Yayınları, Çev. Levent KÖKER, Ankara-1996.

DAHL, Robert A., ve Bruce Stinebrickner, **Modern Political Analysis**, Sixth Edition, Prentice Hall, USA, 2003.

DEMİREL, Demokaan, “e-Devlet ve Dünya Örnekleri”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı: 61.

DEPLA, Paul F.G. ve Pieter W. Tops, “Political Parties in the Digital Era. The Technological Challenge?”, **Orwell in Athens: A Perspective on Information and Democracy**, Ed. W.B.H.J. van de DONK; I.Th.M. SNELLEN ve P.W. TOPS, Ios Press, Netherlands, 1995.

DEVİRİM, Fevzi, **Kamu Maliyesine Giriş**, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Dördüncü Basım, İzmir, 2002.

DIJK, Jan van, “Models of Democracy and Concepts of Communication”, **Digital Democracy Issues of Theory and Practice**, Ed. Kenneth L. HACKER ve Jan van DIJK, Sage Publications, First Published, 2000.

Di MARIA, Eleonora ve Luca Simone Rizzo, “E-democracy: The Participation of Citizens and New Forms of the Decision-Making Process”, **On line Citizenship Emerging Technologies for European Cities**, Ed. Eleonora Di MARIA ve Stefano MICELLI, TeDIS Center, Springer, USA, 2005.

DOLGUN, Uğur, “Gözetim toplumunun Yükselişi: Enformasyon Toplumundan Gözetim Toplumuna”, **Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt:1, Sayı:3, 2004.

DURSUN, Davut, **Siyaset Bilimi**, Birinci Baskı, Beta Yayınları, Ekim, İstanbul, 2002.

EĞİLMEZ, Mahfi ve Ercan Kumcu, **Ekonomi Politikası, Teori ve Türkiye Uygulaması**, Remzi Kitabevi, 2005.

EKER, Aytaç, **Kamu Maliyesi**, Birleşik Matbaa Ltd. Şti, İzmir, 2005.

EKER, Aytaç, Asuman Altay ve Mustafa Sakal, **Maliye Politikası (Teori, İlkeler ve Yöntemler)**, Birleşik Matbaacılık, İzmir, 2007.

ENGELS, Friedrich, **Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni**, Alter Yayıncılık, Ankara, 2009.

ERDAL, Murat, **Elektronik Devlet: E-Türkiye ve Kurumsal Dönüşüm**, Filiz Kitabevi, İstanbul, Nisan, 2004.

ERYILMAZ, Bilal, **Kamu Yönetimi**, Erkom Matbaacılık, Üçüncü Baskı, İstanbul, 1997.

FOUCAULT, Michel, **Hapishanenin Doğuşu: Gözetim Altında Tutmak ve Cezalandırmak**, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İkinci Baskı, İmge Kitabevi, Kasım, 2000.

FREEMAN, Lord, **Democracy in the Digital Age**, Demos, London, 1997.

GERLACH, Jan ve Urs Gasser, “Three Case Studies From Switzerland: E-Voting”, **Internet&Democracy Case Study Series**, Berkman Center Research Publication, March, 2009.

GÖZE, Ayferi, **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, Onuncu Bası, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., Temmuz, İstanbul, 2005.

GRÖNLUND, Ake, “Electronic Government - Efficiency, Service Quality and Democracy”, **Electronic Government: Design, Applications and Management**, Ed. Ake GRÖNLUND, Idea Group Publishing, 2002.

HACKER, Kenneth L. ve Jan van Dijk, "What is Digital Democracy?", **Digital Democracy Issues of Theory and Practice**, Ed. Kenneth L. HACKER ve Jan van DIJK, Sage Publications, First Published, 2000.

HILL, Evan, "Some Thoughts on E-democracy as an Evolving Concept", **Journal of E-Government**, Vol:1(1), The Haworth Press, 2004.

HOLDEN, Barry, **Liberal Demokrasiyi Anlamak**, Liberte Yanınları, Çev. Hüseyin BAL, Mart 2007.

HUNTINGTON, Samuel P., **Üçüncü Dalga: Yirminci Yüzyıl Sonlarında Demokratlaşma**, Yetkin Yayınları, Çev. Ergun ÖZBUDUN, Ankara, 1996.

HUXLEY, Aldous, **Cesur Yeni Dünya**, Beşinci Baskı, Çev. Ümit TOSUN, Haziran, İstanbul,2007.

JANLERT, Lars-Erik, "Post-Modern Decision Making", **Electronic Government: Desing, Application and Management**, Ed. Ake GRÖNLUND, Idea Group Publishing, 2002.

KANAHI, Mohsen, "Experiences in E-Voting", **Journal of E-Government**, vol. 2(5), The Hawort Press, 2005.

KAPANİ, Münici, **Politika Bilimine Giriş**, On sekizinci Basım, Bilgi Yayınevi, Ekim, 2006.

KAYPAKOĞLU, Serdar, "İnternet: Giderek Sınırlanan bir Özgürlük Alanı", **Maltepe Üniversitesi Dergisi - İletişim Fakültesi Dergisi**, Yayın no: 3, İstanbul, 2002.

KAZGAN, Gülten, **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**, Onbirinci Basım, Remzi Kitabevi, Aralık, 1980.

KIM, Jinbaek, "A Model and Case for Supporting Participatory Public Decision Making in E-Democracy", **Group Decision and Negotiation**, Vol: 17, No: 3, Springer, 2008.

KIRÇOVA, İbrahim, **E-Devlet Uygulamaları ve Ekonomiye Etkileri**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Acar Matbaacılık, Ekim, 2003.

KIŞLALI, Ahmet Taner, **Siyaset Bilimi**, Onuncu Baskı, İmge Kitabevi, Ekim, 2003.

KİRMANOĞLU, Hülya, **Kamu Ekonomisi Analizi**, Birinci Bölüm, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., Kasım, İstanbul, 2007.

KUBICEK, Herbert ve Hilmar Westholm, “Scenarios for Future Use of E-Democracy Tools in Europe”, **Current Issues and Trends in E-Government Research**, Ed. Donald F. NORRIS, Cybertech Publishing, 2007.

KUTLU, Erol ve Sami Taban, **Bilgi Toplumu ve Türkiye: Politikalar – Stratejiler**, Nisan Kitabevi, Eylül, 2007.

LENIHAN, Donald G., “Realigning Governance: From E-Government to E-Democracy”, **Practicing E-Government: A Global Perspective**, Ed. Mehdi KHOSROW-POUR, Idea Group Publishing, USA, 2005.

LYON, David, **Günlük Hayatı Kontrol Etmek: Gözetlenen Toplum**, Kalkedon Yayınları, Çev. Gözde SOYKAN, Şubat, İstanbul, 2006.

MACHIAVELLI, Niccolo, **Hükümdar**, Cev. Gaye DEMİRCİOĞLU ve Ayşe ÇAVDAR, Birinci Baskı, Dergâh Yayınları, Ocak, 2008.

MACINTOSH, Ann ve Ella Smith, “Citizen Participation in Public Affairs”, **Electronic Government: First International Conference; Proceedings / EGOVS 2002**, Aix-en-Provence, France, September 2-6, 2002, Ed. Roland TRAUNMÜLLER ve Klaus LENK, Springer, 2002.

MEYER, Thomas (Lew Hinchman’ la birlikte), **Medya Demokrasisi: Medya Siyaseti Nasıl Sömürgeleştirir?**, Çev. Ahmet FETHİ, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2002.

McCULLAGH, Karen, “E-Democracy: Potential for Political Revolution?”, **International Journal of Law and Information Technology**, Vol: 11, No: 2, Oxford University Press, 2003.

McNUTT, Kathleen, “Citizen Engagement Through On-line Consultation”, **IRPP Choices**, Vol: 15, No: 1, Ocak, 2009.

MISES, Ludvig Von, **Bürokrasi**, İkinci Basım, Liberte Yayınları, Ankara, 2000.

MUTLUER, M. Kamil, Erdoğan Öner ve Ahmet Kesik, **Teoride ve Uygulamada Kamu Maliyesi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Ekim, 2007.

NADAROĞLU, Halil, **Kamu Maliyesi Teorisi**, Yedinci Baskı, Sermet Matbaası, Ankara, 1989.

ODABAŞ, Çağlayan, “Stratejik Yönetim ve E-Devlet”, **Sayıştay Dergisi**, Ekim-Aralık 2004.

ORWELL, George, **1984**, Kelebek Yayınevi, İstanbul, 1983.

ÖZTEKİN, Ali, **Siyaset Bilimine Giriş**, Gözden Geçirilmiş Üçüncü Baskı, Siyasal Kitabevi, 2001.

PALABIYIK, Hamit, “Yönetimden Yönetişime Geçiş ve Ötesi Üzerine Kavramsal Açıklamalar”, **Amme İdaresi Dergisi**, TODAİE, Cilt: 37, Sayı: 1, Mart-2004.

PETERS, Joseph ve Manon Abud, “E-Consultation: Enabling Democracy Between Elections”, **IRPP Choices**, Vol: 15, No: 1, January-2009.

RIDELL, Seija, “ICTs and the Communicative Conditions for Democracy: A Local Experiment with Web-Mediated Civic Publicness”, **eTransformation in Governance: New Directions in Government and Politics**, Ed. Matti MALKİA, Ari-Vekko ANTTIROIKO, Reijo SAVOLAINEN, Idea Group Publishing, 2004.

ROWLEY, Charles K., “Devletin Temel Görevini Yerine Getirmedeki Başarısızlığı”, Çev: Zeynep ARIKAN, **Kamu Ekonomisinin Genişlemesi ve Özelleştirme (Seçme Çeviriler)**, Ed. Aytaç EKER ve Coşkun Can AKTAN, Takav Matbaası, İzmir, 1993.

ROUSSEAU, J. J., **Toplum Sözleşmesi**, Çev. Alpagut ERENEULUĞ, Üçüncü Basım, Öteki Yayınevi, Kasım 1999.

SARTORI, Giovanni, **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş**, Çev. Tunçer KARAMUSTAFAOĞLU ve Mehmet TURHAN, Yetkin Yayınları, Ankara, 1996.

SAVAŞ, Vural, **Politik İktisat**, Dördüncü Bası, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1998.

SAVAŞ, Vural Fuat, **Anayasal İktisat**, Gözden Geçirilmiş Dördüncü Baskı, İlke Yayınevi, Ankara, 2007.

SAYLAN, İbrahim, “İnternet: Demokrasiye Açılan Kapı? Türkiye ve İtalya Örnekleri Çerçevesinde e-Devlet Uygulamaları”, **Amme İdaresi Dergisi**, Sayı: 3, Eylül-2009.

SCHMIDT, Manfred G., **Demokrasi Kuramlarına Giriş**, vadi yayınları, Çev. M. Emin Köktaş, Ekim, 2002.

SLEVIN, James, **The Internet and Society**, Polity Press, UK, 2003.

SMITH, Peter j. Ve Elizabeth Smythe, “Globalization, Citizenship and New Information Technologies: From the MAI to Seattle”, **eTransformation in Governance: New Directions in Government and Politics**, Ed. Matti MALKIA, Ari-Vekko ANTTIROIKO, Reijo SAVOLAINEN, Idea Group Publishing, 2004.

SNELLEN, Ignace Th. M., “Channeling Democratic Influence Through Bureaucracies”, **Orwell in Athens: A Perspective on Information and Democracy**, Ed. W.B.H.J. van de DONK; I.Th.M. SNELLEN ve P.W. TOPS, Ios Press, Netherlands, 1995.

SOLVANG, Bernt Krohn, “Political Participation and Democracy in the Information Age: Effects of ICT-based Communication Forms Between the Authorities and the Citizens on Traditional Channels of Participatin and Democracy”, **2009 Third International Conference on Digital society**.

STAHL, Bernd Carsten, “The paradigm of E-Commerce in E-Government and E-democracy”, **Electronic Government Strategies and Implementation**, Ed. Wayne HUANG, Keng SIAU Kwok Kee WEI, Idea Group Publishing, 2005.

STIGLITZ, Joseph E., **Kamu Kesimi Ekonomisi**, Princeton Üniversitesi, İstanbul, 1994.

ŞAHİN, Ali, “Kamu Çalışanlarının E-Devleti Algılayış Biçimleri: Beklentiler ve Sorunlar”, **Kamu Yönetimi Yazıları**, Ed. Bilal ERYILMAZ, Musa EKEN ve Mustafa Lütfi Şen, Nobel Basımevi, Ekim, 2007.

ŞENEL, Alâeddin, **Siyasal Düşünceler Tarihi, Tarihöncesi İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş**, A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982.

ŞENER, Orhan, **Teori ve Uygulamada Kamu Ekonomisi**, Yedinci Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, Ocak, 2001.

TALBOT, David, “The E-Campaign: Rallying Volunteers and Voters”, **eJournal USA**, Vol: 14, No: 3, January-2009.

THOMAS, John Clayton, “Public Involvement in Public Administration in the Information Age: Speculations on the Effects of Technology”, **eTransformation in Governance: New Directions in Government and Politics**, Ed. Matti MALKIA, Ari-Veikko ANTTIROIKO, Reijo SAVOLANEN, Idea Group Publishing, USA, 2004.

TOFFLER, Alvin, **Üçüncü Dalga**, Altın Kitaplar Yayınevi, Çev. Ali SEDEN, 1981.

TOKU, Neşet, **John Locke ve Siyaset Felsefesi**, Liberte Yayınları, Mart, 2003.

TUNÇAY, Mete, **Batı’ da Siyasal Düşünceler Tarihi Seçilmiş Yazılar: Yeni Çağ**, Birinci Basım, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002.

TURAN, İlter, **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**, Üçüncü Basım, Der Yayınları, İstanbul, 1986.

TÜRK, İsmail, Maliye **Politikası, Amaçlar – Araçlar ve Çağdaş Bütçe Teorileri**, Gözden Geçirilmiş Dokuzuncu Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 1992.

UÇKAN, Özgür, **E-Devlet, E-Demokrasi ve Türkiye**, Birinci Basım, Literatür Yayıncılık, Nisan, 2003.

ULUATAM, Özhan, **Kamu Maliyesi**, Yedinci Baskı, İmaj Yayıncılık, Kasım, 2001.

ULUSOY, Ahmet, **Maliye Politikası**, İkinci Baskı, Derya Kitabevi, Trabzon, Şubat, 2003.

Van de DONK, Wim B.H.J., Pieter W. Tops, “Orwell or Athens? Informatization and the Future of Democracy”, **Orwell In Athens – A Perspective on Informatization and Democracy**, Ed. W.B.H.J. Van de Donk, I.Th.M. Snellen ve P.W. Tops, Ios Press, Netherlands, 1995.

WATSON, Anthony ve Vincent CORDONNIER, “Voting in the New Millennium: eVoting Holds the Promise to Expand Citizen Choise”, **Electronic Government: First International Conference; Proceedings / EGOVS 2002**, Aix-en-Provence, France, September 2-6,2002, Ed. Roland TRAUNMÜLLER; Klaus LENK, Springer, 2002.

YALÇIN, Aydın, **İktisadi Doktrinler ve Sistemler Tarihi**, Ekonomik ve Sosyal Yayınlar, 1976.

YILMAZ, Aytakin, **Modern Demokrasi: Gelişimi ve Sorunları**, Yeni Türkiye Yayınları, 2000.

“e-Democracy and e-Participation” - Results from the Policy Dialogue Meeting Tallinn (EE), January 2010, Platon+ fort he Progress Through Socio-economic Search, European Commission under the 7th Framework Programme for Research in the Socio-economic Sciences and Humanities area (SSH).

“OECD e-Government Studies: Turkey”, Ogranisation for Economic Co-Operation and Development, 2007.

Reccomendation CM/Rec (2009)1, of the Committee of Ministers to Member States on Electronic Democracy (e-democracy), Concile of Europe.

“UN E-Government Survey 2008: From e-Government to Connected Governance”, Department of Economic and Social Affairs, United Nations, New York, 2008.

İNTERNET KAYNAKLARI

AKIN, Melda, “Elektronik Oy Verme Sistemlerinde Güvenlik: Deneyimler ve Türkiye için Öneriler”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Ekonometri ve İstatistik Dergisi**, Sayı: 3, 2006-12-11, <http://eidergisi.istanbul.edu.tr/sayi3/ieuis3m3.pdf>, (Erişim: 10.03.2010).

COOPER, Simon, “Who’s Spying on You?”, http://www.egeake.com/index.php?module=announce&ANN_id=178&ANN_user_op=view, Çev. Ayşenur Topçuoğlu AKMAN, (Erişim: 10.04.2010).

CULVER, Keith, “The Future of e-democracy: Lessons from Canada”, http://www.opendemocracy.net/null-edemocracy/article_1586.jsp, (19.07.2010).

HAGEN, Martin, “A Typology of Electronic Democracy”, http://www.unigiessen.de/fb03/vinci/labore/netz/hag_en.htm, (Erişim: 12.03.2010).

PEART, Michael N. ve Javier Ramos Diaz, “Comperative Project on Local Demorcacy Initiative in Europe and North America”, <http://edc.unige.ch/download/ESF%20-%20Local%20E-Democracy.pdf>, (Erişim 26.05.2010).

ŞAHİN, Ali, Handan Temizel ve Metehan Temizel, “Türkiye’ de Demokrasiden E-demokrasiye Geçiş Süreci ve Karşılaşılan Sorunlar”, <http://iibf.ogu.edu.tr/kongre/bildiriler/06-02.pdf>, (Erişim: 17.04.2010).

ŞENER, Gülüm, “İnternet ve Demokrasi İlişkisine Dair Eleştirel Bir Yaklaşım”, <http://www.siyasaliletisim.org/pdf/internetvedemokrasi.pdf>, (Erişim: 31.05.2010).

ÜNLÜKAPLAN, İlter, “Kolektif Karar Alma Sürecinde Temel Sorunlar”, http://uvt.ulakbim.gov.tr/uvt/index.php?cwid=9&vtadi=TPRJ%2CTTAR%2CTTIP%2CTMUH%2CTSOS&ano=50342_24d148988c71dda89b9aec81db03cdd1, (Erişim: 10.04.2010).

YILDIZ, Mete, “Elektronik (E)-Devlet Kuram ve Uygulamasına Genel Bir Bakış ve Değerlendirme”, http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=536 (Erişim: 24.05.2009).

“Countries with e-voting Project”, <http://aceproject.org/ace-en/focus/e-voting/countries>, (Erişim: 10.07.2010).

“Gaziantep Akıllı Kent Oluyor”, **Yeni Ufuklar**, UNDP Türkiye Aylık Haber Bülteni, Sayı: 53, Mayıs-2010, <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=2494>, (Erişim: 16.06.2010).

“E-devlet Bağlamında E-demokrasi, Günümüzde Temsili Demokrasi ve İBT”, http://www.e-demokrasi.org/index.php?option=com_content&view=article&id=32:e-devlet-balamnda-e-demokrasi&catid=7:makaleler&Itemid=21, (Erişim: 09.04.2010).

“Electronic Democracy European Network”, <http://www.ist-world.org/ProjectDetails.aspx?ProjectId=f6b97c8bbc5f443493dbafd1bd1d58a4>, (Erişim: 30.03.2010) .

“eTampere’s Objectives and Activities”, <http://www.etampere.fi/ohjelma/ohjelma>, (Erişim: 19.04.2010).

“eTampere Programme 2001-2005: Summary”, http://www.etampere.fi/materiaalit/loppuraportti_eng.pdf, (Erişim: 19.04.2010).

“IT Facts”, <http://www.itfacts.biz/sweden-austria-and-uk-ranked-highest-among-european-e-government-services/2779>, (Erişim: 18.07.2010).

“Requirements for e-Voting Systems”, **The Electoral Knowledge Network**, <http://aceproject.org/ace-en/focus/e-voting/e-voting-requirements?toc>, (Erişim: 23.05.2010).

“Val 2002 e-Democracy Project”, **Ronneby Kommun Val 2002** (Summary), Municipality of Ronneby, January -October 2002, s. 3, http://val2002.ronneby.se/sammanfattning_eng.pdf, (Erişim: 10.07.2010).

2003/12 sayılı Başbakanlık Genelgesi, (Yayın Tarihi: 27.02.2003), http://www.bilgitoplumu.gov.tr/Documents/1/Mevzuatlar/BasbakanlikGenelge_2003-12.pdf, (Erişim: 05.05.2010).

<http://www.bilgitoplumu.gov.tr/Portal.aspx?value=UE9SVEFMSUQ9MSZQQUdFSUQ9MTUwJIBBR0VWRVJTSU9OPS0xJk1PREU9UFVCTEITSEVEX1ZFUINJT04>, (Erişim: 06.05.2010).

http://www.markle.org/markle_programs/program_highlights/policy_for_a_networked_society/public_engagement/web_white_blue/index2.html, (Erişim: 14.05.2010).

<http://www.internetworldstats.com/stats2.htm>, (Erişim: 06.05.2010).

<http://www.internetworldstats.com/stats3.htm>, (Erişim: 06.05.2010).

<http://www.internetworldstats.com/stats4.htm>, (Erişim: 06.05.2010).

<http://www.internetworldstats.com/stats5.htm>, (Erişim: 06.05.2010).

<http://www.internetworldstats.com/stats14.htm>, (Erişim: 06.05.2010).

<http://www.internetworldstats.com/am/us.htm>, (Erişim: 06.05.2010).

<http://www.internetworldstats.com/am/ca.htm>, (Erişim: 06.05.2010).

<http://www.internetworldstats.com/euro/tr.htm>, (Erişim: 06.05.2010).

<http://www.akparti.org.tr/>

<http://www.barackobama.com/>

<http://www.chp.org.tr/>

<http://www.comune.bologna.it/>

<http://www.conservatives.com>

<http://www.democrats.org>

<http://www.gaziantep-bld.gov.tr/>

<http://www.gencsiviller.net/>

<http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/Pages/AnaSayfa2.aspx>

<http://www2.labour.org.uk/>